

5052

R. XIX. 4. no. 71.

I. N. 7.
EXERCITATIO THEOLOGICA SOLENNIS

3

De
**EFFICACIA
VERBI DEI,**

Quam
D. O. M. A.

PRÆSIDE

VIRO Maximè Reverendo, Magnifico, Amplissimo
atq; Excellentissimo

**DN. JOH. ANDREA QVEN-
STEDT,** Theologo, Doctore ac Professore Publico
celeberrimo, & Electoralium Alumnorum
Ephoro gravissimo,

Domino, Patrono, Hospite atq; Affine suo observanter colendo,

PRO LICENTIA

Summos in Theologia consequendi Honores,
publicè defendendam suscepit

M. JOHANNES MANITIUS, Elystra
Lusatæ, Illustris atq; Provincialis Scholæ & Ecclesiæ
Portensis PASTOR, ac Vicinarum
INSPECTOR.

d. XX. Septembr. horis pro- & po-meridianis,

In Auditorio Majori

WITTEBERGÆ,

Stanno WENDIANO, excudebat DANIEL Schmas

Acad. Typogr.

Bigæ HEROUM admirandæ
Per-Illustri ac Generosissimo DOMINO,

DN. CAROLO L.B.

â *FXZEEEN/*

Dynastæ in *Nöthau/ Zeschwitz & Rotta &c.*
Serenissimi ELECTORIS SAX. Con-
siliario Intimo, Comiti Cubiculario Excellentissimo,
& Proto-Synedrii Ecclesiastici, quod Dresdæ est,
PRÆSIDI Eminentissimo,
Domino meo Gratosissimo;

Nec non

Illustri, Nobilissimo atq; Generosissimo
DOMINO,

DN. HAUBOLDO

â *MXLZZZ/*

Toparchæ in *Scharffenbergf &c.*
Potentiss. ELECTORIS SAX. Consi-
liario Intimo, Comiti Cubiculario Splendidissimo,
Censuum Provincialium DIRECTORI Supremo,
Circuli Misnensis Capitaneo, & Electoralis Procu-
raturæ, quæ Misnæ est, Inspectori
Vigilantissimo,
Domino meo Gratoso.

Trigæ PATRONORUM observandæ

Nobilissimo, Excellentissimo atq; Consultissimo

**DN. VVOLFFIO CA-
SPARO MARTINI,**

*Jcto atqve Doctore celeberrimo, Serenisf.
Electore Saxon. Consiliario Aulico
gravissimo,*

Item

VIRO Magnifico atq; Nobilissimo

DN. SEBASTIANO

RÖTZEN/

*Serenisf. Electore Saxon. Consiliario Spectatissimo,
Provincialium Redituum MAGISTRO
Supremo, & præclarè merito,*

Item

Nobili & Amplissimo VIRO

DN. TOBIÆ Bergern/

*Serenisf. Elect. Sax. Consiliario, & Camerae
MAGISTRO integerrimo,*

*Dominis meis, Patronis ac respectivè Affinibus
maximè honorandis & observandis.*

Quadrigæ COGNATORUM honorandæ

VIRO Nobili atq; Spectatissimo

DN. BASILIO HERINGIO, Sereniss.

Elect. Saxon. SECRETARIO, & Redituum Provincia-

lium CALCULATORI dignissimo, rei item lignariæ

Scandaviensis INSPECTORI meritissimo,

Patrueli meo, Compatri atq; Benefactori Parentis ad instar colendo,

VIRO Amplissimo atq; Prudentissimo

DN. JOHANNI HILLEMAYERO,

Not. Publ. Cæs. In Electorali Dresda Senatori Seniori

maximè venerando, Aerarii Ecclesiastici Procuratori

integerrimo, & Scholæ ad D. Crucis, ut & reliquarum

Ephoro vigilantissimo,

Socero meo atq; Compatri honoratissimo,

VIRO Reverendo atq; Clarissimo

DN. M. VALENTINO Merendt/

Pastori in Prishtz fidelissimo,

Affini meo atq; in Christo Fratri dilectissimo,

Præcellenti item atq; Consultissimo VIRO

DN. SAMUELI Susten/ J. U. Candidato

& in Supremis Aulæ Electoralis Judiciis Causa-

rum Patrono solertissimo,

Affini atq; Amico meo certissimo,

Disputationem hanc SOLENNEM

Testandæ Subjectionis, ostendendæ Observantia, & pro-

pagandæ Amicitia Ergò cum devotâ Omnis Boni apprea-

tionem, eâ, quâ par est, animi veneratione,

Sacram esse volui, ut debui

RESPONDENS.

L. N. J.

EXERCITATIO THEOLOGICA

De

EFFICACIA VERBI DEI.

THESIS ORTHODOXA.

HAbet VERBUM DEI, ex Ipsius DEI ordinatione & voluntate, etiam ante & extra usum legitimum, intrinsecam, divinam & sufficientem vim ac efficaciam ad spirituales & divinos effectus, cum gratiosos, ut regenerationis, conversionis, illuminationis, salvationis, tum punitivos, ut concussionis, mortificationis, damnationis &c. immediatè, verè ac propriè, supernaturaliter tamen producendos.

Observ. I. Ut in hac intricatâ atq; difficillimâ Controversiâ rectè progredi queamus, distinctè propositæ thesios I. SUBJECTUM, II. PRÆDICATUM, considerabimus. Subjectum est VERBUM DEI, per quod hîc (α) non intelligimus λόγον ὑποστατικόν, *Verbum Personale*, quod ἐν ἀρχῇ, in principio omnium rerum fuit, Coeli, terræq; opifex, Joh. I. 1. 3. Genes. I. 3. Psalm. XXXIII. 6. æternum vid. ac unigenitum DEI Patris Filium, qui ἐξοχικῶς *Verbum DEI* vocatur, cum κατ' ἐσω, ad intra, respectu DEI Patris, ex cujus essentiâ ab æterno genitus est, tum κατ' ἐξω, ad extra, quoad creaturas. Quia interpret paternæ voluntatis & nuncius salutiferæ gratiæ in tempore factus est. Joh. I. 18. Hebr. I. 2. sed λόγον προφορικόν, *Verbum*, quod à DEO immediatè profectum, à Christo, Prophetis & Apostolis predicatum, & postea à Sanctis DEI amanuensibus, & Spiritus

A

Spiritus

*Spiritus S. notariis in Scripturis V. & N. T. relatum est. Quo ipso
excludimus Traditiones ἀρχαῖαι, quas Pontificii, tanquam vel
eretenus à Christo, vel à Spiritu S. Apostolis dictatas & continuâ suc-
cessionem in Ecclesiâ Catholicâ conservatas pro Verbo DEI non scripto
obtrudunt, supplementi loco Sacris Bibliis tanquam ἱερὰ βιβλία
assuunt, & pari pietatis affectu & reverentiâ cum ipsâ Scriptura susci-
piendas esse contendunt. Vide Concil. Trident. Session. IV. c. I. Bellarm.
IV. de V. D. cap. III. Neq; (β) Verbum DEI h. l. accipimus materia-
liter, pro characteribus, apicibus, literis, syllabis in chartâ five
membranâ hærentibus, quibus Verbum salutis signatur & effingitur,
vel etiam pro sono & vocibus externis in aëre formatis, transeunti-
bus & evanescentibus, (quæ Verbi divini ὄχημα five vehiculum po-
tius sunt, per quod illud ad aures & postea in cor hominis transfer-
tur, quàm ipsum Verbum DEI) sed formaliter, pro conceptu &
sensu divino, pro mente DEI, consilio DEI, literis & syllabis in
scriptione & vocibus in prædicatione expresso & exhibito, qui con-
ceptus & sensus divinus αὐγίαι & propriè Verbum DEI est. Quo
respicere videtur Hieronymus in cap. I. Epist. ad Galat. inquit: Ne
putemus in verbis (scil. in se spectatis & seorsim sumptis) Scriptura-
rum esse Evangelium, sed in sensu, non in superficie, sit in medullâ, non
in sermonum foliis, sed in radice rationis. Non, inquam, accipimus
Verbum DEI materialiter, neque enim statuimus, ipsis literis, cha-
racteribus, syllabis aut vocibus, quâ talibus, vim quandam divinam
conversivam, regeneratricem, illuminatricem &c. subjectivè inesse,
aut inhærere; Eò quidem dementiâ in primitivâ Ecclesiâ progressæ
sunt quædam imperitæ ac superstitiosæ mulieres, ut ἀποτέον αἰαν seu
magicam quandam vim ipsis Scripturæ literis, syllabis ac vocibus
tribuerent, & ad illarum vel pronunciationem vel gestationem, vel
suspensionem, vel aliam aliquam usurpationem, quosdam humanis
viribus majores effectus produci v. g. morbos, dæmones, spectra,
aliaq; mala fugari & depelli posse existimarent; Eamq; ob causam
Evangelium, præsertim Johannis ex collo suspensum ferebant.
Consuetudinis hujus mentionem facit Chrysostomus Homil. XIX. ad
populum Antiochenum, Non cernis, inquit, ut mulieres & parvi
pueri pro magnâ custodiâ collo Evangelia suspendunt, & ubiq; circum-
ferunt, quocunq; abierint? Ad quæ verba Chrysostomi hæc annotat
Scho-*

Scholiastes, Fronto Duceus; *Hujus Consuetudinis Evangelii gestandi meminit & homil. LXXIII. in Matth. cap. XXIII. v. 5. pag. 657. Phylacteria vocabant, ut sicuti multae mulieres modo faciunt, qua Evangelia de collo suspendunt. Acriter in hunc morem invehitur Autor imperfecti in Mattheum Operis, quod sub jam dicti aurei Oratoris nomine circumfertur. Sic enim ait super illud Matth. XXIII. 5. Dilatant phylacteria sua, &c. Tom. II. Edition. Paris. Homil. XLIII. f. 272. quidam Sacerdotes aliquam Evangelii partem scriptam circum collum portant, sed dic Sacerdos inspiens, nonne quotidie Evangelium in Ecclesia legitur & auditur ab hominibus, cui ergo in auribus posita Evangelia nihil profunt, quomodo eum poterunt circa collum suspensa salvare. Deinde ubi est virtus Evangelii, in figuris literarum, an in intellectu sensuum? Si in figuris, bene circa collum suspendis, si in intellectu, ergo melius in corde posita profunt, quam circa collum suspensa. Apertius hunc morem tanquam anilem superstitionem improbat S. Hieronymus, qui in jam allegatum Matthaei locum (de Phylacteriis, quae Pharisei fronti & brachio aptabant ostentationis causa & ut auram popularem captarent,) ita scribit: *Pictatiosa illa Decalogi Phylacteria vocabant, quod quicumque habuisset ea, quasi ob custodiam & munimentum sui haberet, non intelligentibus Phariseis, quod haec in corde portanda sint, non in corpore. Hoc apud nos supersticiosa muliercula, in parvulis Evangelium, (sic vocat initium Evangelii praesertim Johannis, quod ex collo suspensum ferebatur,) & in crucis signo (solebant enim itidem tam mulieres quam viri olim, tum reliquias primae crucis, si quas nacti essent, tum imagines crucifixi & collo gestare.) & istiusmodi rebus (quae habent quidem Zelum DEI, sed non juxta scientiam) usque hodie factitant; culicem liquantes, & camelum glutientes. Imo & Evangelium capiti admovebant aegrotantes, ut dolores capitis propullarent. Cum caput tibi dolet, inquit Augustinus tractat. VII. in Johannem. Tom. IX. Oper. Colum. 66, laudamus, si Evangelium, ad caput tibi posueris, & non ad ligaturam cucurreris. (Sed non absolute, verum comparate loquitur, statim enim addit,) Ad hoc enim perducta est infirmitas hominum, & ita plangendi sunt homines, qui currunt ad ligaturas, ut gaudeamus, quando videmus, hominem in lectulo suo constitutum, jactari febribus & doloribus, nec alicubi spem posuisse, nisi ut sibi Evangelium ad caput**

poneret, non quia ad hoc factum est, sed quia praelatum est Evange-
lium ligaturis. Si ergo ad caput ponitur, ut quiescat dolor capitis, ad
cor non ponitur, ut sanetur à peccatis? Fiat ergo Quid fiat? Pona-
tur ad cor, sanetur cor. Ad lectos quoq; suspendebant Evangelia,
tutelæ gratiâ, arcendis avertendisq; nocturnis illusionibus, spectris
& larvis, omnibusq; dæmonum infidiis & terriculamentis. Testis
iterum *Cbrysoftomus* est in I. Corinth. Homil. XLIII. ubi inquit;
Pauperum arculam domi faciamus, & juxta locum, in quo stas orans,
sita sit; & quoties ad orandum fueris ingressus, depone primùm eleemo-
synam & tunc emitte precationem: & sicut nolueris manibus illoris ad
orandum accedere, sic neq; absq; eleemosynâ. Etenim non est minus;
eleemosynam reconditam esse, quàm Evangelium suspensum esse ad
lectum. Nam si Evangelium quidem suspenderit & tu nihil feceris,
non adeo magnam accipies utilitatem, &c. Ita interpretatur *Herve-*
tus illud; ἡ δὲ ἐν τοσούτοις ὠφέλησις. Alius interpres habet, *Evange-*
lium isthic nihil agit suspensum, nec tantillæ quidem virtutis est.
Magica hæc superstitio, quam jam olim Antiochena Synodus
damnavit, & S. Patres subinde, uti vidimus, reprehenderunt, ad-
huc hodie in Papatu viget, nec improbant eam magni Doctores Pa-
pæstici; ut *Alphonf Salmeron* Tom. IV. in histor. Evangel. parte III.
quæst IV. pag. 64. & *Job. Maldonatus* Com. in Johan. I. v. 1. *Baro-*
nus ad annum Christi 232. Num. XIII. dicit, *sanctam, piamq; majo-*
rum hanc fuisse consuetudinem, nisi accedente aliqua superstitione labe-
factetur. Scripturas enim S. è collo suspensas variis virtutibus
contra pericula, morbos, dæmones &c. præditas esse credunt, vimq;
ipsis sanativam & protectivam, sive apotropæam tribuunt. Sic *Cor-*
nelius à Lapide Com. in Epist. ad Rom. cap. I. v. 16. pag. 35. *Evangelium*
est virtus, inquit, *& causa Instrumentalis salutis & vitæ non tantum fu-*
turæ, sed & presentis, idq; non solum voce, sed etiam scripto. Nam,
ut docet S. August. tract. 7. in Johan. Evangelii scriptus codex, cum
agrotis applicatur, morbos eorum sanat. Cum caput, inquit, tibi
dolet, laudamus si Evangelium ad corpus tibi apposueris, & non ad
ligaturam cucurreris. Rationem dat D. Thomas 2. 2. quæst 96. art. 4.
Verbum DEI, inquit, non est minoris efficacix, quàm reliquæ San-
ctorum: sed reliquiis utimur ad salutem; ergo pari modo, imò ma-
jori, ad eandem licet uti Verbo DEI scripto, sive Evangelio. Atq;
hinc

*hinc orta est consuetudo fidelium, ut Evangelium S. Iohannis contra
penam, veneficia, morbos aliq; incommoda gestent & circumferant.*
Hæc Cornelius. Sed quid de verbis Augustini sentiendum sit supra
diximus, ratio, quam ex Thoma affert Jesuita, principium petit,
ipseq; Thomas in Conclusionem allegati articuli inquit; *Verba divina
ad collum suspendere, non illicitum omninò est, quanquam laudabilius
esset, ab his abstinere.* Landolphus Carthusianus in historia Vitæ
Christi parte II. cap. 63. *Verbum, ait CONSUMMATUM EST,*
*magnæ efficacæ esse in periculis perhibetur, ab expertis. Et specialiter
valere dicitur in immoderatum fluxum sanguinis de naribus, si cum eo-
dem sanguine scribatur idem in fronte patientis.* Jodocus Loricibus
in Thesauro novo Friburgi Brisgojæ Anno 1609. edito scribit; *Juvat
quoq; contra Dæmonum infestationes apud se gestare in aginem S. Crucis
aut Evangelium S. Iohannis.* Alia exempla Pontificiæ superstitionis
notavit Job. Wierus Lib. V. de præstigiis Dæmonum cap. 4. *Martinus
Delrio lib. III. Disquis. Magic. part. I. quæst. 4. sect. 2. pag. 449.*
in collo suspensionem Evangelii Johannæi simpliciter non damnat,
sed ob adjunctas circumstantias. Perstringit hunc idololatricum
Verbi DEI scripti, & imprimis Evangelii Johannæi in Papatu abusum
B. Lutherus Tom. II. Isleb. pag. 431. fol. 2. ubi inquit; *Ein grewlicher
Mißbrauch und Zauberrey ist es auch gewesen/daß man diß Evangelium
S. Iohannis; In principio erat Verbum, auff ein klein Zedelein ge-
schrieben/ in ein Federkieil oder sonst eingefasset/ an Hals oder anders
wohin hânget. Item, wider den Donner/ oder Wetter lieset/ wie das
im Pabstumb ist gebräuchlich gewesen. Uti itaq; hanc anilem & pa-
pisticam superstitionem, ut nusquam in Scripturis institutam aut
mandatam & à S. Patribus passim reprehensam prorsus improbamus:
ita nullam vim & efficaciam spirituales ipsi literis & syllabis Scri-
pturæ quâ talibus, aut voci Præconis externæ quâ tali, tribuimus;
Falsò ergò accusat Beumlerus Calvinista D. Heilbrunnerum in Ge-
genbericht contra illum pag. 319. seq. als wann Er Antichristlicher
Weise hie schwerme/ daß Gott der Heilige Geist seine eigentliche/ we-
sentliche und Allmächtige Würckung in die euierlichen Buchstaben/ Syl-
laben und Wörter oder in die Stimme des Predigers aufgegossen und
verborgen habe. Hoc enim neq; Heilbrunnerus, neq; ullus alius
Lutheranorum unquam vel scripsit vel dixit. Frustrà quoq; M. Her-*

man. Reibmannus Minister quondam Dantiscanus nobis affingere
 allaborat, ac si Scripturæ S. prout in chartis extas, literis consigna-
 tæ, nec adhuc dum lectæ, & ita extra usum omnem consideratæ, h.
 e. ipsis literis in se, secundum suam essentiam literalem in chartâ ex-
 pressis, vim aliquam divinam tribueremus, sic enim inquit im Be-
 denken pag. 16. *Nos dicere, & ex nostris hypothsesibus sequi, si Evan-
 gelium Johannis (potius literæ, quæ sunt signa Evangelii Johannitici)
 de collo suspendantur, tunc in illo latitare divinam virtutem.* Confer
 pag. 17. 125. & 128. Suenckfeldiana, inquam, calumnia est, quod sta-
 tuamus, Efficaciam & virtutem quandam divinam esse physicè vel
 magicè affixam ipsis externis Bibliorum literis & apicibus, in chartâ
 vel membranâ exaratis, vel etiam externo Verbi sono in auras eva-
 nescenti. Sed ut orthodoxam defendimus I. Divinum Verbi Divini
 sensum, mentem & consilium DEI, in literis ac syllabis, itemque
 vocibus externis actu primo quasi latitare & ex literis ac vocibus
 actu secundo educi. Zum Beschluß erinnern wir auch dieses / verba
 sunt Theologorum Wittebergens. in censura pag 38. daß zwar der
 rechte Verstand in der Heiligen Schrift / so fern sie materialiter genom-
 men wird / actu primo quasi latitare / und in den Wörtern als in seinen
 signis begriffen sey / wann aber derselbe actu secundo soll eruiret und
 gefasset werden / so muß das Lesen und Bedencken eines Christen darzu
 kommen. Die Schrift hat die Meinung in sich und gibt sie von sich /
 inquit Theologi Jenenses in Censurâ pag. 113. II. Divinum Verbi
 divini sensum semper vi divinæ ordinationis & institutionis intimè
 sibi habere unitam vim, virtutem & potentiam convertendi, regene-
 randi, illuminandi &c.

Observ. II. Quando Verbo DEI seu S. Scripturæ vim & effi-
 ciam divinam effectus spirituales producendi tribuimus, non de solo
Novo Testamento, sed etiam de *Veteri*, nec de *Evangelio tantum*, sed
 etiam de *Lege*, id intellectum volumus. Veteris enim Instrumenti
 Scripta ejusdem sunt valoris & efficaciarum cum Scriptis N. T. cum
 utraq; sint DEI Verbum & cum Originis, tum efficaciarum ratione θεο-
 πνευ. Hinc Apostolus Paulus 2. Timoth. III. 15. & 16. τὰ ἱερὰ
 γράμματα, quæ Timotheus ἀπὸ βρέφους, à pueritiâ, inchoativè sc.
 cognoverat, nondum exstantibus eâ ætate N. T. libris, dicit esse
 δυναμικὰ ἡμᾶς σοφίσαι εἰς σωτηρίαν potentias instruere ad salutem,
 five

five efficacium medium ad finem istum consequendum à DEO ordina-
 rum. Et Christus ipse dicit ad Judæos, Joh. V. 39. Ex Scripturis V.
 T. vitam æternam haberi posse. Quod tenendum I. contra Photinia-
 nos, qui de Scriptura V. T. parum honestè loquuntur; Sic enim Va-
 lentinus Smalcius contra Smiglecius de V. T. *Parum curandum est,*
quid dicat de cultu DEI Propheta V. T. Theophilus Nicolaides ad-
 versus Miedzibozium; *Recipitur quidem, inquit, hoc testimonium*
Prophetae, sed plus valuisset, si Apostolus dixisset. Et Faustus Socinus
 de autorit. Scripturæ cap. IV. *Quod si interdum, ait, in rebus ad fidem*
spectantibus est, quod Veteri Testam. utatur (religio Christiana,) ea
doctrinæ pars tum nihil aliud, nisi historia censenda est. II. contra
Anabaptistas, qui Marcionitico quodam spiritu afflati parvi æsti-
 mant Vet. Fœderis libros. Et ut ad Judæos duntaxat, non verò ad
 Christianos pertinentes, velut istis inutiles traducunt, solosq; N.
 T. libros fidei vitæq; nostræ regulam esse censent. Mennonitæ do-
 cent in Confessione suâ Art. XI. *Omnes Christianos, quantum ad fi-*
dem attinet, debere se tantum necessario componere ad Evangelium
Christi. Et Joh. de Ries in Exhortatione suâ Amstelodami An. 1596.
 institutâ inquit, *Legem & doctrinam Moysis Christianos jam non con-*
cernere, nec illis cum eâ quicquam esse negotii. Vid. Frid. Spanhemii
 disputationes quinque Anti-Anabaptisticas de usu Scripturæ Veteris
 Testam. in Ecclesia Christianâ. Scriptura S. dividitur in *Legem &*
Evangelium. At utriq; competit intrinsecè vis & efficacia divina.
 Nam licet Lex effectus gratiosos directè & per se non producat. Neq;
 enim per se medium est & organum, per quod Deus fidem in Christum
 accendat, & conversionem operetur, sed hoc potius Evangelio ad-
 scribitur, non tamen propterea litera mortua est, ut falsò Svenck-
 feldiani, & Papistæ contendunt, sed & suo genere efficax est, dum
occidit, 2. Cor. III. 6. ὁ ἄνθρωπος κατεργάζεται, iram operatur Rom. IV. 15,
instar ignis urit, cruciat, absumit, Deuter. XXXIII. 2. instar mallei
petras centerit Jerem. XXIII. 29. & instar gladii cuncta penetrat Hebr.
IV. 12.

Observ. III. Cum multa Verbo DEI accidant, ut quod vel exte-
rius per literas, characteres & syllabas in chartâ signetur, oculis le-
gatur, voce prædicetur, auribus hauriatur, vel interius animo com-
prehendatur, expendatur, memoriæ imprimatur, eaq; circumfera-
tur,

etur, fide suscipiatur, meditatione piâ ac devotâvolvatur & revolvatur, asserimus, *Verbum DEI*, sive legatur, sive non legatur, sive audiatur, sive menti imprimatur, aut fide suscipiatur, sive non, semper & perpetuò esse efficax. Quæritur enim hîc, quid Verbo divino ratione substantiæ suæ, sive respectu naturæ & intrinsecæ qualitatis competat, non, quid ipsi in usu & actu prædicationis, lectionis, auditionis, meditationis (quæ Verbo DEI accidunt,) demùm forinsecus accedat vel adveniat.

Observ. IV. Licet detur in Verbo DEI scripto & prædicato aliquid *internum*, nempe conceptus seu sensus divinus, & aliquid *externum*, verba scil. signa & apices literarum, prædicatio, lectio, auditio &c. quorum illud formale, hoc materiale Verbi dicitur, hoc ipso tamen Verbum DEI non distinguitur specificè seu tanquam Genus in duas diversas & separabiles, actuq; separatas species, scil. in *Verbum DEI externum & internum*, cum omne id, quod est internum & externum, unum idemq; DEI Verbum, tanquam totum complexum constituat, & divinum ac efficax sit. Unde & Apostoli κήρυγμα, quod & literis consignavit, fuit ἐν ὑποδείξει πνεύματος & καὶ δυνάμεως 1. Cor. II. 4. Nec verbum divinum, quod est in DEO ab æterno, in tempore verò mentibus Prophetarum & Apostolorum immediatè inspiratum, quodq; hodie in cordibus fidelium concipitur, fructumq; interius in homine producit salutarem, diversum est ratione formæ à Verbo, quod extrinsecus à Prophetis, Christo & Apostolis fuit annunciatum & postea in literas redactum, aut hodie à Verbi Ministris prædicatur, sed unum idemq; est Verbum DEI ratione essentiæ suæ, sive consideretur in ipso DEO & mente Spiritus S. sive in animo Petri, sive in vivâ voce Petri, sive in Epistolâ Petri, sive etiam in animo & ore Concionatoris, sive in auribus, corde & memoriâ auditoris. Rejicimus ergò discrimen inter Verbum externum & internum, quod fingitur, & à plerisq; Hæreticis; Suenckfeldianis, Weigelianis, Enthusiastis, Anabaptistis, aliisq; Fanaticis, item Andréâ Osiandro, Guilielmo Gnaphæo, Herm. Rathmanno, & Caspare Movio, imò Calvinianis & Pontificiis approbatur, quasi non illud, sed hoc tantum divinæ hujus Efficaciæ particeps sit. *Quoad distinctionem Verbi interni & externi Calvinismus, Anabaptismus & Suenckfeldianismus (cum Weigelianismo) unum est pulmentum*

mentum tribus patinis appositum, dicere est solitus Petrus Agricola
Consiliar. Palatin. Neuburg. referente D. Myslenta in Movio Hære-
tico pag. 74. Certè Caspar Suenckfeldius, nobilis Silesius, qui idipsum
editis in lucem compluribus libellis magno studio egit, ut Verbum
DEI, ordinarium salutis nostræ medium prorsus ex animis homi-
num eriperet & ab illo aversos ad suas speculationes & ὀρθο-
δοξίας, sub prætextu manifestationis interni Spiritus converteret,
perpetuò distinguit inter Verbum externum, per quod Verbum DEI
scriptum & prædicatum, & internum, per quod modò Christum
ipsum, Verbum DEI ἑνωστικόν, modò Spiritum S. è cœlo venien-
tem & afferentem secum virtutem, replentemq; corda fidelia, modò
singulares de rebus fidei revelationes divinas, immediatas & tacitas
angelorum inspirationes intelligit. Illi, ceu voci humanæ, sono
evanescenti & literæ mortuæ omnem vim atq; efficaciam divinam
derogat, huic verò, quod illi solùm verè & propriè Verbum DEI
est, eandem adscribit. Sic enim ait Tomo I. Oper. pag. 765. sive in
Tomo Centum Epistol. Epist. 90. Verbum externum est vox humana,
sonus, litera, vel concio, in quâ nulla virtus divina est inclusa, nec ad
eam alligata, &c. Porro inquit, Verbum externum hominis tantum
memoriam & aures replere, & æternum, vivumq; DEI Verbum, Je-
sus Christum notum facere. Et rursus, Verbum externum duntaxat
de verbo interno, quod est Christus, testari, monere, excitare, non au-
tem per illud, tanquam per medium dari remissionem peccatorum, cum
ad soli Verbo interno, quod est Christus, competat. Idem ait; Scri-
ptura Prophetica & Apostolica est externum & corporale DEI Ver-
bum, & non Verbum DEI vivificum, quo anima pascuntur &c. Theo-
phraſti Paracelsi (cujus scripta tantis erroribus, superstitionibus &
Diabolicis inventionibus sunt referta, puta in iis, quæ fidem con-
cernunt, ut vix cogitari possint detestabiliora) in Philosophiâ myſti-
câ hæc sunt emblemata; Nihil externum confert salutem, quocunq;
veniat nomine: Litera Scripturæ, seu Verbum exterius nullius est ope-
rationis: DEI Verbum, Christus & regnum ejus nullâ operatione ab ex-
tra infunduntur si non essent in nobis, frustraneæ forent omnes concio-
nes. Weigelius Suenckfeldii assecla, Verbum DEI itidem in externum
& internum dispescens hæc & alia παρὰ τὸ ἔορτα in suis venenatis
libris proponit; Verbum scriptum & lectum esse inanem & mortuam

B

literas

Litteram in papyro & auribus, sine ullâ efficaciâ manentem & herentem.
vide præfat. Postill. parte II. pag. 223. 224. parte III. pag. 84. 85. Parte
II. Postill. pag. 238. ait; Die Heil. Schrift ist eine theure Gabe Got-
tes/und über alle Schätze zu rechnen/ doch macht sie keinen selig / & Lib.
I. γυνώσκει σεαυτόν pag. 34. inquit; sagstu mit den Unerfahrenen/der Buch-
stabe sey Gottes Wort/ ja er finde bald den Geist in Buchstaben / so bi-
stu kein Theologus, sondern ein Verführer. In Dial. de Christianis.
pag. 13. Fürwar das eusere Mittel machet / noch Würcket nicht das in-
nere/der Schatten machet nicht das Wesen / der Buchstaben würcket
nicht den Geist. Talibus τερατολογίαις, seu monstrosis eloquiis dif-
fluunt scripta Weigeli, quæ indigna sunt uberiore citatione. Videat-
ur D. Thummius, in Impiet. Weigelianâ Errore VI. VII. VIII. IX. X.
XI. & D. Feurbornius Faciscul. Dissert. Theol. VI. disp. III. th. 4. 5. 6.
Anabaptistæ quoque & in specie Waterlandi Mennonitæ in Belgio,
Hans de Ries, Reinerius Wybrandus, & alii, qui se Ecclesiarum unita-
rum Doctores Amstelodami appellant, in libello contra Nittardum
Obbes (vel Obbesium), propugnant aliud præter Scripturam S. Ver-
bum DEI internum, non scriptum, quod aliquando internam allocu-
tionem, instinctum, afflatum, inspirationem, infusurationem, reve-
lationem &c. aliquando Christum, aliquando DEum, & Spiritum S.
vocant, & per hoc solum regenerationem hominis fieri statuunt. Re-
futant hoc somnium Spanhemius in Colleg. Anti-Anabaptistico di-
sput. I. th. 30. Cloppenburg. in Gangræna Anabapt. disput. V. pag. 30.
seq. Edition. in quarto, & in primis Sim. Episcopus in iudicio de Con-
troversia; Quodnam sit ordinarium Conversionis medium parte I.
Oper. pag. 372. seq. Geminum seu duplex DEI Verbum, internum &
externum tuetur quoq; Andreas Osiander, im getreuen Nürnberg-
schen Rathschlag/ quod Consilium Anno 1525. Norimbergæ Senatui
proposuit, Regiomonti verò Borussorum Anno 1553. divulgavit. Per
Verbum internum ipsummet Filium DEI intelligens, de externo
DEI verbo ita disserit; das Wort/das man uns prediget/ und Gottes
Wort nennet/ das ist je nur eine außwendige Stimme/ und Menschlich
Wort/das durchs Menschen Mund ein Anfang / und bald in der Luft
wieder ein ende nimbt/das euserliche Wort ist nicht das inwendig/es zel-
gets aber an und machts offenkundlich. Usus etiam est Herm. Ratbman-
nus distinctione Verbi in internū & externum, sensu prorsus Svenck-
feldico.

feldico. Das Gott zweyerley Wort gegeben / ein euserliches und innerliches. Das euserliche in der Schrift mit Buchstaben verfasst / das innerliche in die Seelen der Propheten und Aposteln eingegeben und gewircket / solches behauptet M. Rathman so starck als er immer kan / und ist ihm hieran alle Macht gelegen / inquit Theologi Jenenses in Censurâ pag. 121. Verbum externum in legitimo usu constitutum ipsi est nuda litera, externa Scriptura, externus, oralis & ministerialis Verbi sonus, omni primo actu vel divinâ vi & potentiâ illuminandi, regenerandi & convertendi destitutus. Internum verò Verbum describit per legem vivam, id est, actu secundo viventem, per divinum afflatum, per flammam viventem & ardentem, per vitam, testimonium vivum Spiritus S. per regnum Christi (actu secundo) florens, per σοφίαν πνευματικὴν, per vivum & permanentes Verbum, vivam & permanentem cognitionem animo Prophetarum inhærentem, in Benedeken pag. 72. in copia demonstrationis pag. 2. in quæstionibus remissis, quæst. 3. & 4. im Gnadenreich a. 4. Ομολογητός Rathmanno est Caspar Movius in Not. 5. ad th. 12. disput. Myslentæ, & in Confess. Latinâ proæm. pag. 2. ubi Verbo DEI *ωεφορητῶ*, seu, ut vocant, externo omnem intrinsecam vim & efficaciam divinam detrahit, interno verò, per quod vel Christum, Filium DEI, vel Spiritum S. vel DEI virtutem intelligit, unicè adscribit. Svenckfeldianam quoq; distinctionem inter Verbum DEI internum & externum approbant quoq; ac tuentur pleriq; Calviniani, quod multis testimoniis demonstrat Heilbrunnerus in Svenckfeldio-Calvinismo. *Alstedius* in Distinctionibus cap. 2. Verbum DEI, inquit, est *ἐνδιὰ καρτῶν* vel *ωεφορητῶν* i. e. internum vel externum: *Illud in cordibus sonat, hoc aures ferit* 2. Corinth. III. 3. *Simili modo Scriptura S. est interna seu cordis, vel externa seu testamenti.* &c. Et in Theologiâ Didactica sect. I. cap. 3. ait; *Verbum DEI in specie est internum vel externum. Illud appellatur Scriptura cordis: istud Scriptura utriusq; Testamenti.* Nec tantum discernunt Calvinistæ V. D. internum ab externo, sed & planè divellunt & cuilibet peculiarem & ab alterius operatione distinctâ & diversam actionem tribuunt, ut suo loco videbimus. Amplectuntur deniq; discrimen illud è Pontificiis Bellarminus Lib. I. de Gratiâ & Lib. Arbitr. c. XI. § 16. & cap. XIII. § 3. colum. 510. ubi *multum omnino interesse ait, inter gratiam internæ suasionis & concionem externam* (verbi divini explicatoriam seu recitatoriam & lectionem.) *Concionem enim externam ad-*

moveri auribus corporis, concionem internam auribus cordis (quo de vide B. D. *Doescheum*, in Kirchero devio cap. II. §. 187. p. 505. seq. & in Pentadec. Disp. 1. ex Esaiæ VIII. th. 37. pag. 59.) *Toletus* annot. XXIII. incap. VI. *Johan. Alphonsus Tostatus* quæst. XXV. in cap. 21. *Matth. Andr. Fabricius* in Harmonia Augustanæ Confess. artic. V. quorum illos *D. Hulfemannus* Disput. III. de Auxil. Grat. quæst. 1. num. 2. pag. 375. hunc verò *B. D. Gerbardus* Tom. VI. LL. §. 252. allegant & perstringunt. Usurpant quidem etiam nonnulli ex Nostratibus distinctionem hanc inter Verbum internum & externum, sed sensu saniore, & per Verbum externum accuratiori phrasi intelligunt externam scriptionem, prædicationem, lectionem & auditionem, vide *Theolog. Saxon.* in der wiederholte Lehr cap. II. pag. 38. Verbi autem interni nomenclaturâ ipsis venit sensus divinus internus Verbo externo comprehensus. Vel externum dicunt, quatenus externo sensu visus, vel auditus percipitur, internum verò quatenus intellectu, voluntate & affectibus acceptatur & in corde custoditur & conservatur.

Observ. V. Et hæc circa Subjectum Theseos nostræ fuerunt observanda. Circa PRÆDICATUM, quod est; *habet, vel est habens ex ipsius DEI ordinatione & voluntate etiam ante & extra usum legitimum, intrinsecam vim & efficaciam &c.* distingvendum i. inter efficaciam seu virtutem objectivam, representativam vel significativam & efficaciam sive vim & virtutem veram, realem & effectivam. Verbum DEI sive S. Scriptura ratione sui formalis sc. sensus divini, sive ut Verbum DEI est, secundum totam suam essentiam vel formaliter consideratum, non solum pollet virtute objectivâ & significativâ, ita ut externè duntaxat & objectivè homini repræsentet, ostendat aut monstret, quæ sit voluntas DEI, quæ Ejus opera, quæ via ad vitam æternam vera, quæ falsa, quæ fides, spes, charitas DEO grata &c. non fecus ac statua Mercurialis vel manus lignea, aut alius τῆς ὁδοιπορίας index, viatori iter commonstrat, aut tabula picta de certâ quadam persona nos commonefacit. Hanc enim virtutem signandi, repræsentandi & objectivè exhibendi cum quovis alio verbo scripto, lecto, prædicato Verbum Dei habet communem. Nam quemadmodum Verbum hominis est signum & index animi, quo mediante is sensa animi sui alteri communicat, significat & repræsentat, ita quoq; Verbum DEI θεοφωνία est index voluntatis divinæ, quo significat

DEUS

DEUS & indicat, quid nos credere & facere velit. Sed hoc habet Verbum DEI scriptum & prædicatum, (sive ut Fanatici vocant, Verbum externum) præ quovis alio sermone peculiare, quod pollet simul vi ac virtute divinâ effectivâ, verâ & propriâ, sive, quod est medium supernaturale efficax ad producendum effectus spirituales & efficiendum salutaria *ἀποτελέσματα* h. e. ut cor ipsum penetret, intrinsecus mutet, atque in eo conversionem, regenerationem & sanctificationem verè operetur, & realiter efficiat. Neq; enim solùm ostendit aut significat nos esse conversos & sanctificatos, sed est illa ipsa veritas, per quam convertimur & sanctificamur Joh. XVII. 17. non tantum ostendit, nos esse regeneratos, sed est ipsum Verbum DEI vivum, per quod regeneramur I. Pet. I. 23. Jacobi I. 18. Non tantum ostendit nobis salutem animarum, sed est sermo *ἔμψυχος δυνάμενος σωσαι*, qui potest reddere salvas animas nostras Jacobi I. 21. Rom. I. 16. Non solùm significat vel repræsentat objectum perfectionis Scriptura *θεόπνευστος*, sed facit hominem DEI, i. e. Doctorem Ecclesiæ *ἀγτιον*, perfectum & ad omne opus bonum *ἐξηρητισμένον* (ita communiter Græci habent Codd. ut testantur Erasmus & Beza) *perfectè instructum, absolutum*, 2. Tim. III. 16. 17. Non est *σημα*, vel *σῶμα* exanime, non picta Pugilum tabella, quam palæstris suis affigere foris solent, ut doceat, quid intus agatur, nec est instar hæderæ, quæ testatur de vino vendibili, quæ neque saporem homini indit, neq; potat eum. Sed est medium efficax, efficiens simul, quod significat, sive quod voluntatem secretissimè movet & effectivè confert ritè legentibus vel audientibus, quæ indicando offert, ut Christum, Christi meritum, fidem, & vitam æternam.

Observ. VI. Omnis Fanaticorum factio, quæ avorum & Patrum nostrorum memoriâ ex Orco prodiit sub detestando ductu & auspiciis *Svenckfeldii* in Silesiâ, *Paracelsi* in Helvetiâ, *Enthusiatarum* & *Anabaptistarum* in Belgio, *Coppini* & *Quintini* in Piccardiâ, *Weigeli* in Misniâ, *Osiandri*, *Fabiani Tekelii*, *Taukeri*, *Guilb. Gnaphai*, *Rathmanni* & *Movii* in Borussia & Lithuaniâ, *Tremulantium* in Anglia, cum *Novis* ac *Cælestibus Propbetis*, *Photinianis*, *Arminianis*, *Calvinianis* & quibusdam *Pontificiis* Sacræ Scripturæ, quam, uti vidimus, Verbum Externum vocant, vim & efficaciam realem internam conjunctis castris & infestis signis invadunt, oppugnant, & labefactant, & non nisi objectivam, repræsentativam seu significativam

illi relinquunt, ut partim ex hæcenus dictis patet, partim ex iis, quæ
 porrò adducemus, manifestum evadet. Nam I. *Andreas Osiander* con-
 tendit im getreuen Nürnbergischen Rathschlag/ Verbum, quod legitur
 & prædicatur, quod externum vocat, esse Verbum tantum humanum,
 quod Christum ceu internum Verbum monstret ac manifestet,
 Gott zeige das innerliche Göttliche Wort an durch das euserliche II.
Spencfeldius Verbum DEI scriptum literam inefficacem ac mortu-
 am, & prædicatum inanem strepitum & sonum evanescentem esse
 clamat, atq; omni internâ vi & virtute spoliat, nihilq; operari dicit,
 nisi *objectivè* instar imaginis, Vide Tom. Epist. n. XI. Tom. 1. Oper.
 pag. 319. Tom. II. pag. 779. Tom. III. pag. 231. 404. 453. libro de con-
 cursu Verbi DEI, de S. Literis &c. Item S. *Scripturam dici improprie*
DEI Verbum & per quandam μετανοίαν, accepto signo pro re signatâ
 lib. II. de Scriptura S. fol. 27. III. *Theophrasti Paracelsi* profana dog-
 mata supra, observ. IV. vidimus. IV. *Weigelius* S. Scripturæ non nisi
 objectivam operationem tribuit, quod monstret, signet, significet.
 Im gülden Griff/ cap. 10. ait; die Schrift ist ein euserlicher Spiegel/ sie
 zeuget davon/ wie du seist/ schön oder greulich/ krank oder gesund/ sie ma-
 chet dich aber nicht also/ kan dir auch keine Krankheit und Schmerzen
 weder stillen noch heilen V. *Entusiastæ* & *Anabaptistæ* non agnoscunt
Verbum scriptum & *prædicatum esse Regenerationis semen*, sed alius
 quoddam (supra Verbum scriptum) *Spiritus* & *Christi intus loquentis*
magisterium perfectionis spiritualis, quam non præscribat litera, vide
 Cloppenburg. in Gangrana Anabaptist. disput. V. pag. 130. seq. Edit.
 in quart. Confer ea, quæ supra de Waterlandis Mennonitis in Belgio
 diximus. VI. Novi Prophetæ qui Scripto DEI Verbo omnem
 divinam efficaciam & operationem derogant, quibusque Sacra
 Scriptura nihil aliud est, als ein a. b. c. und schriftlicher vergänglich-
 cher Buchstabe/ ein Papiernes Wort/ vom Buchbinder in Schweinen
 oder ander Leder eingebunden; so zu allen unflätigen Sachen gebraucht
 wird; die an und vor sich selbst nicht reden können/ die Menschen nicht be-
 fehren/ noch vor Sünden bewahren/ &c. Vide Ausführlichen Bericht
 von der Newen Propheten Religion / Lehr und Glauben Minister. Lu-
 bec. Hamb. & Luneb. in der dritten Motiva, num 165. 166. & 167. VII. *Fa-*
bianus Teckel & *Taukerus* Ao. xxxi. superioris seculi in Prussiâ hæc disse-
 minarunt dogmata, quæ jure merito τὰ βαρβάρως ἰδόμενα appellamus ex
 Apoc.

Ap. II. 24. *Externum Verbum non verè esse DEI Verbum, sed tantum effi-
giem ejusdem, & extrinsecè ac objectivè tantum monstrare viam ad e-
ternam vitam, esse merum verbum humanum, donec ipse DEUS Verbum
suum in cor humanum loquatur.* VIII. *Guilhelmus Gnaphæus, qui Regio-
monti Borufforum errorem Svenckfeldii disputatione cum Johann.
Brismanno institutâ incrustavit, quem postmodum sequutus est Her-
mannus Rathmannus, minister Dantiscanus, qui hæc Svenckfeldiana
deliramenta propugnat in quæstion. remisiss. quæst. III. pag. 14. Sa-
cræ Scripturæ non esse ipsum Vivum Verbum, sed vivi Verbi seu
σοφίας πνευματικῆς Prophetarum & Apostolorum menti inspiratæ,
testimonium. Item, esse signum partim divinæ voluntatis & operum
DEI, partim interni verbi, quod in animis Prophetarum & Apostolo-
rum adhuc est. In scripto, Anno 2624. edito, cujus frons est, *Be-
dencken über D. Diederici Schwarmfragen* pag. 93. seq. & im unge-
gründeten Bericht contra eundem p. 21. 22. 23. ait *Verbum DEI* *ωφ-
φορικόν* in se & in essentiâ suâ & internâ perfectione consideratum tan-
tum habere lumen objecti, historicum & instrumentale, (quod vocat
das Schriftlicht, eiq; nihil aliud est, quàm sensus verborum Gram-
maticus,) non autem lumine subjecti & interno seu virtute illuminandi
naturâ suâ præditum esse. Et in præfatione des Gnadenreichs B. I.
pag. 1. inquit; *So viel hat die Schrift / als Schrift (quæ redupli-
catio Scripturæ πνευματικῆς internum respicit) betrachtet in sich / daß sie
zeuget / lehret / weiset objectivè, wie in einem wahrhaftigen Zeugniß/
Gemälde / contrafactur oder Zeichen / was Gottes Wesen / Wille und
unser Gebühr sey. In der Erinnerung* pag. 20. *die Heil. Schrift hat
in sich lumen instrumentale seu objecti, ist der eigentliche buchstäbliche/
Historische Verstand und Meinung in klärer Bedeutung der Wörter/
das ist / der Schrift ihr Wesen / ihr essenß / welchem das principal
Licht / Gottes Krafft / Allmacht / Leben Geist und Gnade im Lesen und
Betrachten sich conjungiret. Nullam igitur aliam Scripturæ S. vel
Verbo Lecto & Prædicato operationem tribuit Rathmannus, quàm
objectivam & significativam, lumenq; tantum Grammaticum, histo-
ricum & instrumentale, quod ita appellat, lumen verò subjecti vel
principale mentem elevans, dirigens, disponens &c. soli Spiritui
S. vel Christo assignat: Lumen gratiæ præveniens ist Christus mit
seiner Gnade / das ist das rechte Licht, inquit im Bedencken pag. 76. seq.*
confer*

Confer illius scripti pag. 18. 22. 48. 54. 67. 82. 97. 98. 204. itēmq; libellum de regno Christi quaest. 1. & vide Collegium Anti-Rathmanianum *D. Behm* ad ζήτημα VII. thes. VII. seq. Comparat etiam passim Verbum DEI statuæ Mercuriali, indici, picturæ, signo, itemq; canali (instrumentis vid. planè passibilib9, otiosis, ἀέργοις) ipsiq; ad eò Verbo lecto & prædicato omnem intrinsecam vim & efficaciam convertendi, regenerandi, sanctificandi &c. denegat. Non vult quidem videri, negare efficaciam Scripturæ, interim tamen ipsi nullam virtutem internam tribuit, & ideò solum inanimatis instrumentis, qualis est securis, canalis, malleus &c. eandem confert, & in morem ejusmodi instrumentorum tum demum eam operari vult, cum à Spiritu S. liberè accedente, instar securis elevatur & actuatur. Rathmanni vestigiis in plerisq; institit *Casparus Movius*, Minister quondam Caunenſis in Lithuania ut in sequentibus patebit. Hactenus recensitos Fanaticos sequitur hodie (IX.) *Tremulantium* (der Quäcker) turba in Angliâ, qui etiam DEI Verbum suâ internâ vi & virtute fanaticè spoliant, Im Stein / den die Bauleute verworffen haben / pag. 3. appellant Scripturam etiam todten auswendigen Buchstaben. Im dem Wege zu dem Königreiche pag. 5. garrunt der Buchstabe ist eine Anzeigung von dem Worte / eine Hülfe. Gott ist das Wort / Er ist eine Anzeige von dem Licht / Christus ist das Licht / Er ist eine Anzeigung von dem Geiste / der Geist aber ist nicht darinnen / eine Anzeigung von der Krafft / die Krafft aber ist nicht darinnen pag. 7. Eadem repetunt in der Standarte cap. 13. In dem mündlichen Gespräche haben sie beständig geleugnet / daß die Schrift Gottes Wort sey / oder die Rede des Herrn sey / sie haben geleuchnet / daß eine Göttliche Krafft in der Schrift sey / den Menschen zuerleuchten und zubekehren. X. *Photiniani* etiam nullam aliam Verbo scripto & prædicato, nisi significandi efficaciam tribuunt, sic enim *Moscorovius* in Catechismo cap. 6. de Baptismo; *Si naturam prædicationis externæ, quatenus externa est, expendas, ea tantum aures ferit, neq; ultrâ aures extendi potest.* Nec aliam vim, quàm comminationes seu promissiones divinas objectivè significandi Verbo relinquunt. *Ostorodus* Instit. German. cap. 34. *Catechism. Racov.* cap. IX. pag. 267. *Volckelius* lib. V. cap. 18. pag. 546. XI. Participant quoq; de hoc perniciosissimo errore *Arminiani*. Certè in Bodechero ineptiente cap. II. §. 4. quando disertè respondendum erat;

erat; an præter significationem objectivam promissionum & con-
minationum divina quædam vis Verbo insita sit, non agnoscunt vir-
tutem aliam Spiritus S., quàm *quæ in communicatione materia cognos-
cibilis consistit, & quæ omni homini communicatur.* At hæc reverè
nihil aliud est, quàm lumen naturale subjectivum, non lumen su-
pernaturale objectivum, quod nos dicimus inesse Verbo DEI, quia
Verbum DEI est, ut rectè docet B. D. *Hulsemannus* de Auxiliis Gra-
tiæ disput. III. quæst. I. num. III. §. 3. pag. 178. X. *Pleriq; Calviniani*
in *Svenckfeldii* castra abeunt, dum Verbo DEI prædicato omnem
ferè vim spirituales & intrinsecam in hominibus convertendis, re-
novandis, salvandis &c. disertis verbis derogant, illiq; tanquam
nudo signo indicanti qualitatem rei concupiscibilis & significanti
divinum mandatum, ultrà significationis usum nihil quicquam tri-
buendum esse existimant, sive nullam aliam vim & virtutem Verbo
DEI largiantur, quàm materialem, seu objectivam significandi & no-
tificandi, virtutem verò ipsam, quæ veritatem mentibus hominum
instillet, & fidem efficiat, ponunt in immediatâ quadam Spiritus S.
illabentiâ & influentiâ numero & naturâ non tantum distinctâ, sed
& separatâ Verbi operatione, ut postea pluribus demonstrabitur.
Johannes Jacobus Grynæus parte I. Theorematum Theologicorum
in præfatione ad *Joachimum à Berg* inquit; *Evangelio, Baptismo,*
Eucharistiæ tribuitur remissio peccatorum, prout fert vocabulorum
wegs *ex ratio, quæ ita comparata est, ut instrumentis (bonestandi eadem*
gratiâ) tribuantur effecta, quæ alioquin propriis sunt causa efficientis.
Et in disputatione de Eucharistiâ Heidelbergæ Anno 1584. habitâ
thes. VI. Aphor. 4. sic scribit; *Meminerint pii, ministerio externo, ejus*
coonestandi ergò, phrasi sacramentali effectum ministerii interni hoc
Pauli dicto (2. Cor. III. de ministerio Spiritus) aliisq; similibus tribui.
Assignat ergò *Grynæus* Verbo prædicato divina effecta, ejus cohone-
standi ergò phrasi sacramentali h. e. non propriè, sed figuratè, scil. si-
gnificativè, repræsentativè, ut signo & organo significanti, quod scil.
significet saltem id, quod solus Spiritus S. suâ vi intus præstet. Audi
Joh. Calvinum lib. IV. Institut. cap. 14. §. 17. ita differentem; *Hic*
quoq; notandum est, quod externâ actione figurat & testatur minister,
DEum intus peragere, ne ad hominem mortalem trahatur, quod DEUS
sibi uni vendicat. *Joh. Oecolampadius* in scripto quodam Anno 1525.
C edito.

edito, inquit, die Wort der Schrift haben die Krafft und Macht nicht
benzubringen/was sie andeuten/es were denn/das wir daraus wollen ein
Magiam machen / das menschliche Herz hat innerlich die Krafft der
Wort. *Huldericus Zwinglius* parte II. Oper. in Exegef. Euchar. ne-
got. pag. 347. inquit; *Nos putamus fidem ex verbis hauriri non posse. Et*
in Confessione sua Anno 1530. in ipfis Comitiis Augustanis Carolo
V. Imper. exhibitâ num. X. ita scribit; (pag. m. 254.) Canonice sive
regulariter loquendo videmus, apud omnes populos. externam predica-
tionem Apostolorum & Evangelistarum sive Episcoporum præcessisse fi-
dem, quam tamen soli Spiritui ferimus acceptam, & num. VII. ait, ve-
biculum Spiritui non esse necessarium. *Theodorus Beza* suam illam,
quam interdum Verbo prædicato tribuere videtur, efficaciam, hoc
modo declarat, parte II. Respons. ad Acta Colloq. Mompelgart. pag.
115. & 117. *Quod sermo audientes afficit, non arguit vim ullam aliam i-*
psis, quæ audiuntur vocibus inesse, quam res illas significandi, de quibus
dicuntur, quando Spiritus DEI solus suâ virtute præstat ea, quæ per vo-
cem hominum declarat & tum verbis, tum adjunctis signis visibilibus si-
gnificat, & pag. 116. inquit; In regeneratione hominis (propter quam
dicit Apostolus nos esse DEI opus) valde fallitur, & in DEum ipsum
injurius est, quisquis aut hominibus, per quorum os loquitur, vel ipsi ex-
terno DEI Verbo vel Sacramentalibus signis DEum existimat vel tantil-
lum divina illius suæ virtutis. hominibus renovandis & aternâ vitâ in
Christo servandis attribuere. pag. 117. ibid. talem proponit regulam;
Verbo DEI & Sacramentis, ultra significationis usum nihil quicquam
tribuendum esse. Eandem ergo vim tribuit verbo ἀκυστῶ vocali, & ὀ-
ρατῶ visibili, seu sacramentali, scil. merè σπουδατικὴν non ἐνεργητικὴν.
Bucerus super Johann. Evang. pag. 138. *Libenter fatemur, inquit,*
DEum communi lege Verbum externum adhibere ad docendum suos,
sed quod propterea medium & instrumentum sit, quo detur Spiritus S.
& alia DEI dona, ex nullis S. Scripturæ locis probari potest. Confer
eundem pag. 139. & 140. pag. 190. scribit; Errorem manifestum & au-
ribus Christianorum intolerabilem esse, dicere, Spiritum S. & fidem dari
à DEO per ministerium Verbi & Sacramentorum. Idem Præfat. E-
pist. ad Ephes. A. 4. & seqq. cum Svenckfeldio palam negat; Ver-
bum & Sacramenta esse vehicula Spiritus S. & fidei. Dav. Pareus in
Exegesi doctrinæ Palatinæ pag. 80. & 81. asserit; nullam vim aut ef-
ficaciam.

efficaciam in Verbo illo externo inclusam aut ad illud alligatam esse. Deputati Ecclesiar. Frisicarum in Act. Synodi Dordrac. pag. 305. thesi I. Ita statuunt; *Fides, conversio & regeneratio nostra à DEO, ejus voluntate, arbitrio & efficaci intentione & gratiosâ ejus externâ per verbum, internâ per Spiritum S. operatione, tanquam unicâ, solâ & proximâ causâ determinante, pendent, dantur & efficiuntur.* Ubi notetur, quod non Verbi, sed solius Spiritus S. operationem urgeant. Sed huic enervationi Verbi Divini alii Calvinistæ contradicunt, ut *Guiliel. Whittakerus* Anglobritannus de Verbo DEI Controversiâ I. quæst. III. cap. XI. Tom. I. Oper. fol. 328. b. inquit; quod *Scriptura in se habeat vim & virtutem, ut mentes nostras ad se rapiat, ut nobis pervitus persvadeat, ut fidem nobis per se faciat.* *Chamierus*, quem *Scriptorum Polemicorum Coryphæum* appellat *Richard. Holdsvorth* Anglus in Prælection. Theolog. Lectione XXXVI. pag. 336. Panstrat. Cathol. Tom. I. lib. VI. cap. V. toto, quod *Scriptura à se vim & efficaciam in corda habeat*, prolixè pariter & eruditè demonstrat, iudice *B. Hulsemanno* de Auxil. Grat. Disput. III. cap. II. quæst. I. pag. 175. & *David Pareus*, sibi hac in parte contrarius in Thesauro Biblico ad dictum Hebr. IV. 12. & in Com. ad h. l. XIII. Quidam etiam *Pontificii* in significando & repræsentando efficaciam Verbi divini tantum ponunt; Sic enim *Bellarminus*, distinguens inter Concionem internam & externam, ut suprâ vidimus, loco ibid. allegato, videl. lib. I. de Grat. & Lib. Arb. cap. XIII. col. 510. porrò ait; *Externa (Concio) solum proponit objectum, sed non infundit lumen menti ad illud cognoscendum, neq; adspirat affectum ad illud diligendum.* Vocant etiam Verbum DEI scriptum *literam mortuam, rem inanem, ac mutam*, vide jam dictum *Bellarminum* lib. I. de Gr. & Lib. Arb. cap. XI. & XIII. & Lib. IV. cap. XV. *Toletum* in cap. VI. Johan. annot. 23. *Tostatum* quæst. 25. in cap. 21. Matth. Ex his videre est, nihil tribuere Fanaticos, aliosq; Hæreticos & Heterodoxos Verbo DEI, quàm signandi, testificandiq; vim. Signum autem, (formaliter consideratum) gehet weiter nicht / (ut rectè hac de re disserunt Theologi Jenenses in Censurâ pag. 113-114.) als auff die euserliche Hülsen / der vorgemahlten Buchstaben / (dar auff sich ein ungelahrter / der weder lesen noch schreiben kan / so viel verstehet / als der Blinde auff die Farbe) und berühret in wenigsten nicht den rechten Kern und Meinung / so die Schrift in sich hat / und von sich gibt.

Observ. VII. Distinguimus II. circa prædicatum inter *Moralem* suasionem, (quæ definiente *Episcopo* cap. IV. Respons. ad Defens. Cameronis partis prioris Operum tom. II. pag. 232. b. nihil aliud est, quàm motio, quæ vim habet movendi voluntatem, uti argumenta & rationes modo communi movere solent) ac veram, & propriè dictam efficaciam. Verbum DEI non agit per nudas suasionem morales, sive per vim solùm plausibiliter persuasivam, proponendo nobis objectum amabile; Sic enim plus efficaciam non haberet, quàm habet Verbum merè humanum, cui etiam talis plausibiliter persuasiva vis inesse potest, sed agit etiam vero, reali, divino, ineffabili & amoroso influxu potentiam suam gratiosam, h. e. Non tantum moraliter animos hominum movet, more merè humanorum verborum, aut firmiter saltem svadet vel persuadet, sed efficaciter illuminat, convertit, sanctificat, salvat &c. præsentem & efficaciter in illo, cum illo, & per illud operante Spiritu S. In hoc enim consistit Verbi divini & humani differentia. Verbum humanum, verb. grat. Senecæ, Epicteti, Plutarchi &c. patheticè propositum efficax est moraliter, sive habet virtutem movendi & homines ad hoc vel illud impellendi, moralem & persuasibilitatem externam. Quando enim illi de informandâ vitâ, de corrigendis pravis moribus, de præmiis & pœnis, de conscientiam tranquillitate, de *ἀνταρξία* &c. disserunt, quando ad fugam vitiorum adhortantur, vel casus aliquos tragicos enarrant, movent legentium animos. Sic *Augustinus* flevisse se fatetur scilicet ex motivo & *συνπαθεία* naturali, cum funestum Didonis fatum in *Æneide* graphico versu depictum, descriptumq; legeret, Confession. Lib. I. cap. XIII. Tom. I. Oper. col. 71. Sic Turci & Muhammedanicum spurcum & impium suum Alcoranum legendo percurrunt, mirâ religionis cujusdam specie lusi vehementer animo commoventur, ut tripudiant, ut fronte submissâ terram feriant, ut exclament, ut in ecstasi extra se rapiantur, ut gaudio ac dolore collachrymentur. Vide D. *Dannhaverum* Theolog. Conscient. Tom. I. part. II. Special. Dialogo I. Isagog. pag. 369. & 372. Ast non pollent ejusmodi humana scripta, sermones, dehortationes, commonitiones efficaciam internam & quasi connatam. Adeoq; hoc peculiare habet DEI Verbum, pro quovis alio sermone communicabili, quod nativam & insitam habet vim *σεφμαγδιον*, seu virtutem quandam divinam immutandi

mutandi

mutandi & convertendi corda hominum. Et hinc expressè distingu-
 guit Apostolus Paulus 1. Cor. II. 4. inter *πειθῆς ἀνθρώπινης σοφίας λόγος*,
persuasiones humanas & artificiosas, sive *persuasorios humanae*
sapientiae sermones, & inter *διδασκαλίαν πνεύματος & καὶ δυνάμεως*, sive
ostensionem Spiritus & virtutis. Habet Verbum DEI, inquit B. Hul-
 semannus Disput. III. de Gratia, quaest. V. th. V. §. 9. pag. 255. *pra ver-*
bis hominum persuasoriis, quod persuadet auditoribus ea, quae sensui
humano non sunt analogae, neque intellectui, qui per sensus cognoscit, neque
voluntati, quae gratum & ingratum ex analogiâ cum sensibus meretur,
congruentia. Praeclarè Origenes Lib. IV. *τῶν δευτέρων*, cap. 1. *Si quis*
cum omni studio & reverentiâ, quâ dignum est, Prophetica scriptura
consideret, eo ipso dum legit, & diligentius incuetur, certum est, quod
aliquo diviniore spiramine mentem sensumque pulsatus agnoscet, non hu-
manitus esse prolatos eos, quos legit, seu DEI esse sermones: & ex se-
metipso sentiet, non humana arte, nec mortali eloquio, sed divino
(ut ita dixerim) cothurno libros esse conscriptos. Per hanc itaque di-
 vinam virtutem & potentiam à quovis verbo humano etiam con-
 cinnâ ratione praedito distinguitur. Hinc Thessalonicenses *λόγον*
ἀκοῆς τῆς θεῆς, Verbum auditionis, sive auditum DEI, ex Paulinâ pra-
 dicatione exceperunt, non sicut verbum hominum, sed ut verè erat, si-
 cut DEI Verbum, qui etiam agit, inquit Paulus, *in vobis, qui credi-*
distis 1. Thessal. II. 13. Inde quoque fuit, quod populus percelleretur
 supra doctrinâ Servatoris. Docebat enim eos, ait Evangelista Mat-
 thæus cap. VII. 28. *ut habens auctoritatem, non autem ut Scribae,* quo-
 rum homiliae erant frigidae & elumbes, nec auditores afficiebant.
 Contra, Christi sermones vividi erant & validi, animosque homi-
 num ad assensum praebendum potenter commovebant. Hinc etiam
 Praeconium Verbi universum Orbem, ubi quidem homines habitant,
 paucis annis occupavit, etiamsi tabernaculorum opifices, piscatores,
 literarum ignari & idiotae ubique gentium illud divulgent. Nihil autem
 detrimenti vilitas ministrorum attulit, quum praedicari Verbi vis omnia
 praoccupet & impedimenta amoveat, & proprias vires demonstrat,
 ut ait Chrysostomus Homil. in Natalem Dom. Tom. V.

Observ. VIII. Non nisi moralem svasionem Verbo DEI com-
 petere ex Calvinianis statuunt Guilielmus Tviffse, Anglus, ita enim
 scribit in Animadv. in Corv. Defens. Armin. contra Tilenum Obj.

18. pag. 251. *Verbi DEI operatio ultra institutionem & exhortationem non porrigitur.* Pag. 252. *Dicimus, Verbum esse instrumentum Spiritus in eruditione hominum circa ea, quae credenda sunt, etiam in exhortatione ad fidem & resipiscentiam, ultra nequaquam porrigitur Verbi operatio.* Et Rivetus in *Isagoge ad Scriptur. S. cap. XXIV. Tom. II. Oper. pag. 995.* *Fatemur, inquit, Scripturam salutem in nobis non operari Physico modo, sed moraliter tantum, cum hortatur & suadet.* Nicolaus Arnoldus in *Vindic. & Conciliat. LL. Scripturae V. & N. T. parte II. pag. 192. ad c. VI. Joh. v. 63. & 68.* scribit; *Verbum DEI praedicatum est Verbum vitae aeternae, concurrente sc. efficacia Spiritus S. peculiari, quae effectum illum producit; Alias enim Verbum DEI non agit, nisi promittendo, adhortando, dehortando, suadendo, dissuadendo, consolando, terrefaciendo &c. quae omnes actiones sunt morales.* Et ad locum *Rom. I. 16. pag. 275.* ait; *Est potentia DEI, moralis scil. quae agit promittendo &c. non physica, largiendo & efficiendo physice.* Arminianos statuere V. D. in hominis conversione non nisi moraliter suadendo operari, vel inde constat, quia in *Confess. cap. I. §. 7.* *Efficaciam Verbi ex eo probant, quod solâ rationum persuasionem & Spiritus demonstrationem fuerit disseminatum.* Remonstrantes in *Actis Synodalibus Defens. sententiae suae circa art. IV. ration. 3. p. 61.* *Si Verbum, inquit, concurrat, ad conversionem, concurrat per modum instrumenti; Si concurrat per modum instrumenti, concurrat per sensus suos, quos in se habet Verbum: At sensus illi verbo comprehensi, non agunt, nisi OBJECTIVE (scil. per objectivam representationem) & MORALITER, quia aliud nihil continent, quam hortationes, promissiones, comminationes, suasiones &c. Unde necessario consequeretur, conversionem hominis fieri per actionem purè putè moralem.* Hæc illi. Arminius autem *Exam. Prædest. Perkins. & Orat. de Certitud. Theol. pag. 523. Oper.* *Verbum tantum per modum suasionis fidem donare asserit, quam suasionem postea, infra pag. 590. explicat per lenem & suavem & liberò arbitrio convenientem seu congruam suasionem, oppositam omnipotenti actioni seu motioni, cui resistere homines nec velint, nec possint, nec velle possint.* Corvinus in *Cens. Anatom. expressè dicit, actionem Verbi, per quod regeneramur, moralem esse.* Episcopus *moralem suasionem apertis verbis astruit Respons. ad Defens. Camer. cap. IV. pag. 233.* Vide quæ prolixè

prolixè contra Corvinum disputat *Molineus* in *Anat. Armin.* cap. XLV. Pontificii quoq; solam moralem efficaciam Verbo divino tribuunt, similem illi efficacitati, quâ humana consilia & suasiones efficiunt, ut quisquam alius, rem aliquam, quæ suadetur, velit, & eam præstet, quæ alia non est, quàm moralis, ut inquit *Bonfrerius* Jesuita in *Præloq. in Pentateuch.* cap. XI. pag. 41. a.

Observ. IX. Omne Verbum DEI veram, realem, & propriè dictam virtutem & efficaciam regenerandi, convertendi, illuminandi &c. unâ cum Spiritu S. perpetuò & inseparabiliter sibi conjunctam habet. Verbum enim DEI, quâ tale, nè fingi quidem potest sine divinâ virtute, aut sine Spiritu S. quia à Verbo DEI inseparabilis est. h. e. Gratiola Spiritus S. virtus & operatio ab hoc sanctissimo organo suo nunquâ abest, sed eidem indiviso & indivulso nexu adsistit. Nam *Gratiola vehiculum Verbum DEI.* Hoc est, Spiritus S. ut causa principalis & Verbum, ut causa media simul operantur hominis conversionem, illuminationem, regenerationem &c. non tantum tempore, verum & naturâ. Spiritus S. quidem naturâ prior est divino Verbo, quâ revelato, aut non quæritur hoc loco, quid naturâ prius sit, aut dignius, sed quid naturâ prius agat. Spiritus S. semper & indivulso cum Verbo suo unitus est. vi *θεοπνευσίας*; *Theologi Wittebergenses* in *Censurâ Mövio* transmissâ. quæstione 2. rectè docent; *Spiritus S. semper conjungitur cum Verbo.* item; *Divina vis Verbo est interna, quatenus Spiritus S. non per assistentiam quandam vel χέρον, sed intimè Verbo connexus & suo modo unitus per Verbum operatur. Verbum absq; Spiritu S. non est DEI Verbum, nec potentia DEI ad salutem. Scriptura Verbum & Spiritum S. nunquam sequestrat, sed ita arctè hæc duo conjungit, ut Verbum ipse Spiritus & vita appelletur* *Job. VI. 63. D. Nicolaus Hunnius* in *Literis ad D. Myslentam* 12. Septembr. Anno 1628. exaratis, *Unio, inquit, Verbi & Spiritus S. est perpetua, & ubicunq; Verbum est, illic Spiritus S. est.* Et *D. Calixtus* in *Disput. de Veritate unicæ Religionis Christianæ* Anno 1633. *Helmst.* habitâ thesi 31. inquit; *Eam vim, quam aliàs div. nam gratiam, Spiritus S. opem, virtutem, ἐνεργειαν & testimonium, aut etiam supernaturale lumen appellamus, Deus suo Verbo adjunxit, & quasi indidit, nam quia cum eo arctè adeò coheret, ut ab eo nunquam penitus absit, imò sine eo nunquam adsit, ideò ipsius quoque Verbi esse, sive ipsi Verbo inesse, dicitur.* Con-
juncta,

juncta, inquam, non solum sunt Verbum & Spiritus S. sed etiam con-
 junctim agunt & operantur, id est, Gratiola Spiritus S. virtus & vis
 ερεφικαργιος ordinariè non operatur, neminè movet, aut salutarem
 DEI agnitionem in animis hominum accendit sine Verbo aut citra
 Verbum. Nec Spiritus S. in negotio illuminationis, conversionis,
 regenerationis &c. prius agit & Verbum, posterius, sed tempore si-
 mul, scil. cum Verbo & per Verbum, ceu ordinarium effectuum spi-
 ritualium medium. Der Heilige Geist gehet nicht im Handel der Be-
 fehrung ordine naturæ dem Göttlichen Worte vor / inquit Decis.
 Saxon. pag. 195. & 199. *Nam placuit DEO per stultitiam prædicationis,*
 (i. e. per Verbum à Prophetis & Apostolis prædicatum, quod stul-
 tum, vel stultitia infidelibus apparet, cap. II. 14. cum reverà maxima
 sit sapientia) *salvos facere credentes* 1. Corinth. I. 21. Et illi, pro qui-
 bus Christus orabat Joh. XVII. 9. *credebant in eum*, quam fidem acce-
 perant non per actionem Spiritus S. peculiarem antecedentem Ver-
 bi prædicationem, sed *per sermonem Apostolorum auditum* v. 20. con-
 fer Actor. XI. 14. Ideò dicitur Verbum *absolvere salutem animarum,*
 Jacob. I. 21. *perficere hominem* DEI 2. Tim. III. 17. *regenerare* 1. Petr. I.
 23. 1. Cor. IV. 15. *salvare* 1. Tim. IV. ult. Est itaque una & indivisa planè
 numero actio, quæ efficienter est à Spiritu S. tanquam principali &
 ab ipso Verbo tanquam instrumentali seu potius mediâ causâ. Con-
 currunt enim & Spiritus S. & Verbum DEI ad unum Conversionis &
 Salutis ἀποτέλεσμα perficiendum. Spiritus S. per ministerium Verbi
 tanquam per ὄχημα & vehiculum quoddam sese insinuat in corda
 hominum, nec sine illo, αμέσως, siquidem de hodierno ordinario
 Conversionis & illuminationis modo loquamur, in corda illabitur.

Observ. X. Interiorem Spiritus S. gratiam & operationem ab ef-
 ficaciâ & operatione Verbi divellunt ac separant, eamq; ab hac non
 solum ordine, sed & numero ac naturâ distinctam esse somniant I.
Calviniani. Opinantur enim Spiritum S. ordine naturæ operationem
 Verbi præcedere, eandemque antevertere: Virtutem, quæ conver-
 sionem & fidem efficiat, consistere in immediato quodam Spiritus S.
 influxu, Verbum verò prædicatum nihil conferre ad hominis con-
 versionem præter materiale seu objectivam notificandi vim, sive ef-
 se ex se & naturâ suâ sonum cassum, qui exterius aures tantum feriat,
 & quid DEUS per aliam actionem à Verbi actione & virtute distin-
 ctam

etiam & separatam facere velit, vel faciat, significet. Sic Calvinus
 lib. IV. Institut. cap. 14. §. 17. *Quamquam*, inquit, *DEum ipsum præ-*
sentissimâ Spiritus sui virtute sua institutioni adesse nō inficiemur, ne in-
fructuosa sit & inanis, quam ordinavit, Sacramentorum administratio,
interiorem tamen Spiritus gratiam, ut ab externo ministerio distincta
est, seorsim reputandam & cogitandam asserimus. Theodorus Beza in
 II. parte Responsi: ad Colloq. Mompelgart. pag. 116. inquit; *Admi-*
nistros Verborum & Sacramentorum suas habere actiones distinctas,
proprietas, nec ullo modo cum Spiritus S. actione commiscendas, externas.
vid. Beumlerus in Gegenbericht wieder D. Neilbrunnern pag. 318. vo-
cat quidem DEI Verbum prædicatum efficax medium, non quasi per
istud & cum isto DEus operetur, aut Verbum ipsum in se sit dōvαμῖς τῶ
ἁγῶν Rom. I. 16. sed quod cum Verbo seorsim aut juxta Verbum DEus ope-
retur, vel Verbum tantum testimonium præbeat istius rei, quam intus
DEus peragit: atq; ita non veram & propriam operationem, sed tan-
tum operationis à Spiritu S. per peculiarem & distinctam actionem
in Electis jam factæ nudam significationem & repræsentationem seu
testimonium Verbo DEI externo, ut vocant, assignant, Vide Menze-
rum in Exegesi A. C. artic. V. Gerhardum Tom. VI. LL. de Minister.
Eccles. §. 251. Giessenii Calvinismum disput. XIX. D. Wellerum p. m. in
Anti-Massonio parte I. Disputat. X. & in articul. I. ultimâ pag. 334.
seqq. In Act. Synodi Dordrac. Judic. Provincil. Theolog. pag. 268.
deputati Zuydt-Hollandici de 3. & 4. articulo Remonstrantium th.
III. rej. 3. Rejicimus, inquit; Verbum Evangelii semper sibi habere
adstantem Spiritum S. ita ut nulli offeratur externa Verbi prædicatio,
cui non adsit interna Spiritus operatio. Unde & pag. 328. refertur inter
errores damnatos, docere, prædicationem Evangelii Spiritus S. ope-
rationem habere conjunctam, item; DEI Spiritum nullum in nobis robur
ad conversionem ordinariè efficere, nisi per Verbum, Et pag. 268. jam
citata statuunt, Gratiâ externam (in Verbo scil. oblatam) actu esse
separatam ab internâ in iis, qui re ipsâ & actu non convertuntur. Hinc
B. D. Hulfemannus de auxiliis Gratiæ loc. cit. quæst. II. pag. 191. Cal-
viniani, ait, excludunt omne intercedaneum medium, quod se ex parte
causæ efficientis instrumentalis habeat, ideo Verbum operationi divinæ
non surrogant, ut causam subordinatam & per dependentiam à superiori
agentem, sed planè disparatam atque alterius generis, quæ scil. tantum

consistat in representatione objecti credendi, & naturâ & numero
 actionem distinctam edat ab actione Spiritus S. immediatâ. Per
 hanc separationem Spiritus S. à Verbo vel in univo tantum actu se-
 mina Entusiastis seri, ac verbi officium ac necessitatem annullari, cer-
 tum est. Hæc ille. II. Svenckfeldiani & qui hos sequuntur, Rathman-
 nus & Movius quorum emblemata hæc sunt; Unionem Spiritus S. &
 Verbi esse externè accidentariam, ὡς ἄστεινον & quovis momento sepa-
 rabilem, instar unionis δευδ' ἄστεινον cum securi: Spiritum S. operari &
 effundere in intellectum conceptus singulares sine cooperatione Verbi,
 Lumen principale mentem elevans, applicans, disponens, esse Christum,
 idq; ordine natura præcedere Scripturæ lumen. Spiritum S. opera-
 tione suâ Scripturam ordine natura antevertere. Spiritus S. illumina-
 tionem in ipso Conversionis, regenerationis & sanctificationis actu natu-
 rā Verbo priorem esse, Verbumq; præcedere, vide Rathmanni Beden-
 cken contra Theodor. pag. 58. 76. 82. & 204. Movium in Confessione
 pag. 32. 33. Sed aliud est, causam aliquam antevertere effectum,
 quod omninò largimur, siquidem causa vel actio agentis suo effectu
 naturā prior est. Et aliud, causam antevertere medium in produ-
 ctione effectus, hoc est, quod negamus. Causa enim principalis
 & media, quantum ad effectum producendum, agunt conjunctim &
 simul naturā, adeoq; non est quæstio, an Spiritus S. vel etiam Ver-
 bum aut utriusq; actio ipsam salutarem Scripturæ perceptionem,
 sive, ut clarius dicam, an illuminatio activa seu actus illuminandi,
 illuminationem passivam humanorum cordium, antecedit, sed an
 Spiritus S. ἀμέσως, an verò per Verbum eandem largiatur, & simul
 cum Verbo eam operetur. Seminans vel manus feminantis ipsam
 seminationem antevertit aut præcedit, sed seminans non sine manu
 vel ante manum h. e. manus operationem sive concursum seminat.
 Et licet concedat quandoq; Rathmannus, DEUM vel Spiritum S.
 cum externo Verbi ministerio vel potius juxta illud hominis con-
 versionem operari, negat tamen actionem & operationem Spiritus
 S. & Verbi in Conversione, & illuminatione hominis unam ean-
 demq; esse; & Spiritum S. & Verbum ad unum ἀποτελεσμα produ-
 cendum, non quidem separatis, distinctis tamen actionibus con-
 currere contendit, sic enim inquit in dem Bedencken pag. 85. 86.
 Gott würcket / in / durch / beym Dienst der Prediger / doch also / daß hier
dua

Due actiones distinctae, zwen Wirkungen zu unterscheiden / aber nicht von einander zutrennen sind / wenn der Mensch befehret wird. Idem pluribus propugnat in der Demonstrationis copia A. 3. pag. 2. & in der Erinnerung pag. 37. 42. 43. 49. Ast hic non solum quaedam vel conjuuctio aut unio distinctarum actionum vel etiam unitas διπρωτελέσματος, sive effectus aut ενεργημα statuenda, sed etiam unitas ενεργείας & operationis. Spiritus S. enim non distinctè quid agit, & Verbum aliud quid distinctè in hominis Πνευματος, sed unâ eademq; actione, unum effectum & ενεργημα producant. Ea namq; causarum, principalis & subordinatae intrinsecè sibi unitarum natura est, ac indoles, ut unâ eademq; actione effectum perficiant. Sic anima & oculus unicâ actione vident, non distinctis actionibus. Sed Rathmannus nudam tantùm adessentiam vel praesentiam Verbi credit circa hominis conversionem & illuminationem, non verò causalitatem vel simultatem causalitatis, (quæ tamen fundatur in unitate divinæ virtutis in verbo & Spiritu S. quæ una est & eadem,) vultque Spiritum S. non tantum naturâ prius, sed etiam solum operari hominis conversionem, illuminationem ac salutem.

Observ. XI. Habet Verbum DEI prædicatum, lectum, auditum divinam illam vim, & efficaciam non solum inseparabiliter additam, ita ut nullo unquam tempore aut loco ab eo separari possit,) sed etiam divinitus inditam, quia θεοπνευστον est, & DEUM autorem habet, divinumq; sensum sive νόον τὸ θεοειδὸς continet. Hoc est, illa vis & efficacia Verbo divino intrinseca, naturalis & de essentiâ ejus est, aliàs divinum non esset. Unum cavendum est, monet Hulsemannus ὁ μακαρίτης tractat. de Auxil. Gratia, Disput. III. Quæst. V. th. V. §. 9. pag. 255. ne statuatur hæc divina vis abesse ab ullo Verbo prædicato, aut non pertinere ad essentiâ Verbi DEI. Et paulò post inquit; Hæc divina vis, non solum tempore non est separanda ab ullâ actione Verbi DEI, sed est ei naturalis & de essentiâ Verbi divini, aliàs divinum non esset, ut supra quæst. I. thes. 6. 7. prolixius demonstravimus. Rectè D. Nicolaus Hunnius in Literis ad Myflentam 12. septembr. Anno 1628. ait; Virtus salvifica Verbo semper inest per se, & formaliter, non igitur Virtus illa est quiddam in usu humano superveniens, sed perpetuo & essentialiter coexistens, imò Verbum οὐσα τινὸς & στοιχεῖον ingrediens, juxta illud Apostoli Verbum DEI est potentia

DEI. Sic docent *Theologi Saxonici* in *Decisione* hujus *Controversiæ* ultimâ, autoritate *Electoris* anno 1629. institutâ; Die *Krafft* zuerleuchten stehet dem *Worte Gottes* innerlich zu / pag. 16. 17. Sie ist ihm gleichsam eingewurzelt / pag. 20. die *Göttliche Erleuchtungs* und *Befehrungs Krafft* gehöret zur *Beschreibung* und *Vollkommenheit* der *Heil. Schrift* pag. 26. 21. die innerliche *Befehrungs Krafft* im *Worte* ist eine *Eigenschaft* des *Worts* pag. 87. 88. und zwar eine wesentliche *Eigenschaft* / also daß diese *Krafft* die *Eigenschaft* und *Natur* des *Göttlichen Worts* sey / und ohne dieselbe das *Wort Gottes* als das *Wort Gottes* nicht stehen könne. pag. 121. daß die *Göttliche Krafft* die *Menschen lebendig* zu machen der *Heiligen Schrift* innerlich und auff gewisse *Weise* zu reden / wesentlich sey / &c. *D. Job. Tarnovius* in *Disputatione* quadam de *Scriptura*, hæc verba ponit, (quæ citantur à *D. Mislenta* in *Movio Hæretico* pag. 305. *Non dicimus, divinam hanc virtutem à Spiritu S. Verbo ita esse communicatam, ut quasi concreata ab ipso veluti physicè & naturaliter resultet (sic enim Verbum ore prolatum deificaretur per idololatriam) sed quod ex consilio DEI hanc vim habeat inditam. Virtus convertendi Spiritui S. propria est, & naturalis, eiq; principaliter attribuitur, Verbo autem ceu instrumento suo modo, ex divinâ ordinatione communicatur realiter.* Utuntur quidem nonnulli nostrorum *Theologorum* in hac *controversiâ* voce *essentialis*, sed ut cuilibet patet, opponunt illum terminum *accidentali*, quovis momento *separabili* & *contingenti* & quod *Spiritus* & *Verbi*, quam *Rathmanniani* somniant, ut postea videbimus. Nihilq; aliud volunt, quando potentiam illuminandi & convertendi *Verbo DEI* dicunt esse *essentialem*, quàm quod ea ipsi sit 1. *interna* sive *intrinseca*, 2. *perpetua*, 3. *inseparabilis*, 4. *necessaria*, ex necessitate *divinæ ordinationis* 5. ad *integritatem* & *internam Verbi divini perfectionem* pertinens, gratiosè tamen, mysticè, communicativè & per dependentiam à *divinâ ordinatione*, *D. Behm.* in *Collegio Anti-Rathmanniano* ad *ἑννῆμα XI. Rathmanni*, (quod sic habet; *Cum virtus convertens sit Spiritui S. essentialis, quomodo possit esse essentialis Scripturarum dictis & sententiis, quæ solùm ὀργανα & vehiculum Spiritus S. statuuntur,*) respondet thes. 1. esse *equivocationem* in voce *essentialis*, in *priore propositione* vocem *essentialis* convenire cum voce *substantialiter*, simulq; *independentiam* involvere & hoc

hoc

hoc intendere, Spiritum S. ut absolutissimam & perfectissimam substantiam, virtutem convertendi à nullo alio, sed à se ipso habere essentialiter, substantialiter, naturaliter, independenter. In posteriori propositione vocem essentialis id tantum intendere, virtutem convertendi divino verbo, quàm divino, esse intrinsecam & inseparabilem, virtutem hanc ad integritatem & internam verbi perfectionem pertinere, communicativè tamen & dependenter, quin imò mysticè & præternaturaliter vi liberrimæ divinæ ordinationis. Confer. th. 3. Idem rectè docet ibidem ad ζήτημα XXVIII. th. 8. Quod unionem Spiritus & Verbi attinet, inquit, ea durabilis est, inseparabilis & perpetua, & ita Spiritus S. gratiosa potentia ad internam Verbi perfectionem pertinet. Quod si finxeris DEI Verbum sine θεοπνευσία vel (quod idem est,) gratiosâ Spiritus S. unione, DEI Verbum θεοπνευστον sustulisti. Quid enim est Verbum DEI, ut DEI: Divina est divino Spiritu animam ἀποπόστα, vel emanatio ad hominem. Unde sequitur, DEI Verbum sine θεοπνευσία non dari. Quod probè contra externam, separabilem & ὁρασαντικὴν unionem Spiritus S. & Verbi, quæ à Rathmannianis hodie in Ecclesiæ proscenium introducitur, notandum.

Observ. XII. Distingvendum itaq; hic inter vim & efficaciam adventitiâ, ambulatoriam, sive in ipso usu & actu prædicationis & lectionis demùm Verbo forinsecus accedentem; & vim & efficaciam nativam & intrinsecam, sive ipsi Verbo intimè inhaerentem & naturalem. Non priori sed posteriori modo Verbum DEI dicimus esse efficax, h. e. sive Verbum DEI legatur, si non legatur, sive audiatur & fide percipiatur, sive non, ista tamen divîna efficacia & vis producendi effectus spirituales semper intrinsecè Verbo DEI inest, ex divînâ ordinatione & communicatione, nec demùm forinsecus advenit, quando prædicatur, auditur, vel fide percipitur. DEUS enim communicando Verbo suo æternos & divinos suos conceptus, communicavit, & indidit etiam illi divinam ἐνεργεῖαν, vim & efficaciam, ut effectus divinos possit producere. Neq; enim Verbum DEI, ubi planè non vocatur in usum lectionis aut meditationis, Verbum DEI esse desinit, siquidem in æternum manet Es. XL. 8. 1. Petr. 1. 25. & est incorruptibile 1. Petr. 1. 23. Sacramenta & Verbum propter ordinationem & mandatum Christi sunt efficacia, inquit Augustana Confessio artic. VIII. Huc pertinent elegantissimæ Metaphoræ, qui-

bus ἐνεργητικὴν vis & efficacia Verbi divini à Spiritu S. in Scripturâ
 depingitur. Confertur enim cum *SEMINÈ* vivo & incorruptibili
 2. Petr. I. 23. *Renati non ex semine corruptibili, sed incorruptibili, per
 sermonem DEI vivum & permanentem in aeternum. Cum semine ul-
 trò & ἀπομάκρως fructificante, hominibus nescientibus* Marc. IV. 26.
 27. 28. Luc VIII. 4. cum *IGNE* penetrante; Jerem. XXIII. 29. cum *OLEO*
emolliente & VINO letificante, Luc. X. 34. cum *CIBO* aut *PANÈ*
nutriente, Deuter. VIII. 3. Matth. IV. 4. cum *PLUVIA* & rore hu-
meftante, Deuter. XXXII. 2. Es. LV. 10. II. cum *LUCERNA* illumi-
nante Psalm. CXIX. 105. 2. Petr. I. 19. cum *MEDICAMENTO* sanante
 Sapient. XVI. 12. cum *MELLE* recreante, Psalm. CXIX. 103. cum
UNIONE fortificante, Matth. XIII. 45. 46. &c. jam verò omne se-
 men in se habet vim sive congenitam virtutem fructificandi, etiam
 ante & extra omnem usum, quam suo tempore exerit, scil. in terram
 jactum ex se germinat, in altum surgit, fructificat *primùm herbam,*
deinde spicam, & plenum fructum in spicâ Marc. IV. 26. 27. 28. σπέρμα
 ὃ λέγεται ἅπασαν τὴν δύναμιν τῆς τε-
 λεότητος, *Semen dicitur ab eo, quod in seipso confitam habeat vim*
perfectiōis, quam suo tempore exerat, inquit Etymologicus. Fides,
spes, charitas & totus ille virtutum chorus implicite in semine illo
spirituali veluti in glande magna quercus latet, perq; vim prolifi-
cam spiritualemente affante Spiritu Domini ramos suos in homine ex-
plicat, ut inquit Crocius in Syntagm. pag. 220. Verbi divini, quâ di-
vinum est, & à quovis alio verbo contradistinctum, actus naturalis
est, esse vivum & efficax & penetrare ad divisionem animæ & Spiritus.
Hebr. IV. 12. Et eadem est natura verbi divini, quæ seminis, cui infi-
rum est, germinare, crescere, fructum proferre &c. Marc. IV. 27. in-
quit B. D. Hultsemannus in Repetit. Art. IV. Form. Concord. An
B. O. sint necessaria ad salutem c. 2. quæst. I. Aphor. I. pag. 147. Ignis
habet vim & facultatem inflammandi, comburendi, calefaciendi
planè intrinsecam; Oleum vim emolliendi & Vinum vim recreandi
& letificandi in se continent. Panis & cibus habet in se vim nutrien-
di, alendi. Pluvia & imber intrinsecè, perpetuò & inseparabiliter
habet vim rigandi & humeftandi, antequam decidat & actu hume-
ftet. Lucerna potentiam illuminandi. Medicamentum vim sa-
mandi. Unio vim eor corroborandi, ante & extra omnem usum
 &c.

Ecce. Ita quoq; Verbo DEI, virtus divina non extrinsecus in ipso de-
 mum usu accedit, sed DEUS in primâ Ejus institutione ipsi virtutem
 istam indidit, ut sit medium sufficiens conferendi homini faculta-
 tem credendi, ipsumq; convertendi, regenerandi, salvandi. Adeoq;
 in se & per se, intrinsecè ex divinâ ordinatione & communicatione
 efficaciam & vi conversivâ, regeneratrice & illuminatrice præditum
 est, etiam ante & extra omnem usum. Per se, inquam, partim re-
 spectu sui primi ortus, quo à DEO est, DEIq; Verbum, DEI poten-
 tia atq; sceptrum fortitudinis Domini. Psalm. CX. 2. partim *divinæ*
ordinationis, quâ DEO sapientissimo placuit non absolutè & sine or-
 ganis, sed potius salutari suo Evangelio, tanquam ordinario medio
 illuminationis, conversionis & salutis effectus in nobis producere.
 Disertissimè Spiritus S. Es. LV. 10. 11 *Quemadmodum*, inquit, *de-*
scendit imber & nix de cælo, & illuc non revertitur, sed inebriat ter-
ram & gignere facit eam ac germinare & dat semen serenti & panem
comedenti, sic erit verbum meum, dicit Jehova, quod egredietur de
ore meo, non revertetur ad me vacuum, sed faciet, quod volo & pro-
sperebitur in his, ad quæ misi illud. Autor imperfecti Operis in Matth.
 hom. XX. ait; *Pluvia est doctrina, quia sicut pluvia terram irrigat,*
ut proferat fructum, sic doctrina hominem irrigat, ut justitiam opere-
tur. Dionysius, quisquis ille sit non quidem ὁ Ἀρεοπαγίτης, autor
 tamen, ut videtur vetustissimus, Epistol. IX. ad Titum, διο καὶ δεύ-
 σω, inquit, καὶ ὕδατι τὰ θεῖα καὶ νοητὰ λόγια καὶ γάλακτι, καὶ οἶνω
 καὶ μέλιτι παρεικάζεται διὰ τὴν ζωογόνον αὐτῶν ὡς ἐν ὕδατι δυνάμει,
 καὶ αὐξητικὴν ὡς ἐν γάλακτι, καὶ αἰαζωλικὴν ὡς ἐν οἶνω, καὶ καταρτι-
 κὴν ἅμα καὶ φρενητικὴν, ὡς ἐν μέλιτι, ταῦτα γὰρ ἡ θεῖα σοφία δωρεῖ-
 ται τοῖς περὶ σεσιν ἀφ' ὧν αὐτοῖς, hoc est, *Ei tori & aqua, & lacti*
& vino & melli, divina spiritaliaq; scripta & verba comparantur, simi-
liaq; dicuntur esse propter vim & procreandi, ut aqua, & augendi, ut
lac, & recreandi, ut vinum, & purgandi pariter & tuendi, ut mel, hæc
divina sapientia largitur iis, qui ad eam accedunt. Imprimis lucis
 & ignis dulcissima imagine δύναις & ἐνεργεία Verbi divini pingi-
 tur. Lucis aspectus omnes vires corporis & animi excitat. Ignis
 ἐνεργείων omnium elementorum est, naturâ vivax & efficax; Sic
 Verbum, DEI est Lux, orta à Sole justitiæ & luce illâ Jesu Chrtisto &
 salutaris ac ardens lucerna, quæ exhilarat nos pressos sub nocte &
 tenebris

tenebris legis, crucis &c. accendit in mentibus hominum lucem
agnitionis DEI sapientiam & notitiam, & excitat in cordibus fidem,
justitiam & veras consolationes.

Observ. XIII. Cum itaq; S. Scriptura seu Verbum DEI scriptum
virtute divinâ polleat intrinsecè, per se & ex ordinatione & commu-
nicatione divinâ etiam ante & extra omnem usum, imò ἐνεργητικὴ
illa vis & efficacia ipsi naturalis sit & ad internam ejus perfectionem
pertineat, falsum est, quod asserit *Rathmannus*, scil. Efficaciam illam
Verbo DEI esse externam, quovis momento separabilem & merè
ἐξωθεν, komme von aussen / Spiritum S. cum suâ virtute sese
conjungere Verbo. (werde bey und zugesüget) in mente demum, ani-
mo vel corde hominis, & id in usu demum legitimo vel salutari. Sic
enim *Rathmannus* in der Erinnerung pag. 13. Im rechten heilsamen
Gebrauch conjungiret sich Gottes Kraft / Leben / Geist und Gnade der
Schrift Zeugnis oder dem Buchstaben und wird zugesüget (ἐξωθεν
ως scil.) pag. 44. die Bekehrung fließt aus der almächtigen Kraft
Gottes des Vaters / Sohns und Heil. Geistes / und wird im lesen / er-
wegen und betrachten der Heiligen Schrift im Gemütthe conjungiret /
welche Heil. Schrift nicht wircket die Kraft der Bekehrung / so we-
nig eine Art wircket die Kraft des Menschen / der die Art führet.
Im Bedencken pag. 49. Die Art hauer nicht / wo nicht der Holzhauer
der Arten erstlich eine Kraft und Nachdruck gebe / die Schrift bekeh-
ret nicht / wo nicht der Heil. Geist das Gnadenlicht und seine Kraft zur
Schrift bringe. Fanaticè etiam statuit *Caspar Movius*, *Rathmanni*
socius, Verbo DEI non competere virtutem illuminandi in se & per
se, sed ex peculiari, accessoriâ, ambulatoriâ & arbitrariâ præsentia &
operatione Spiritus S. non ante & extra usum, sed tantum in legiti-
mo suo usu, hoc est, in usu demum accedente Spiritus S. elevatione
virtutem eidem imprimi. *Virtutem illuminandi & convertendi Ver-
bo DEI tum demum à Spiritu S. indi & donari in suo usu*, inquit, in Di-
scursu Theolog. F. 4. *extra usum legitimum non esse instructum virtu-
te salvificâ sive actu primo, sive actu secundo.* Epist. 2. B. 2. vim con-
vertendi ab extra Verbo DEI accedere, idq; tum elevari à Spiritu S.
Apolog. pag. 107. Sed audiamus ipsa ejus Verba, Im rechten Ge-
brauch kompt die Göttliche Bekehrungs-Kraft zum Wort von aussen
und gehöret nicht zum Wesen des Worts / inquit in German. Confess.
cap. 9.

cap. 9. pag. 45. Es ist kein absurdum, sondern die rechte Wahrheit/wenig
man sagt/das Gottes Wort von aussen im rechten Gebrauch vom H.
Geist werde gemacht zum lebendigen Werkzeug der Seeligkeit. Das
Gnadensicht des Heil. Geistes oder die Erleuchtungs-Kraft komme
von aussen zum Worte Gottes; Virtutem illuminandi Verbo DEI
esse adventitiam forinsecy asserit quoq; in Chartâ diffamatoriâ (cont.
D. Behm) G. 3. p. 1. H. 1. pag. 2. H. 2. pag. 2. In Confessione Germ. c. 8. p. 38.
inquit Movius; Ausser dem Gebrauch hat Gottes Wort die Kraft
der Befehring nicht bey sich weder actu primo, noch secundo. In Di-
scursu Theologico F. 2. pag. 1. dicit; Nullâ Scripturâ, nullove DEI
Verbo probabitur ante & extra omnium usum Verbum DEI in se actu
primo habere potentiam convertendi & illuminandi. In notis ad 2.
Disput. D. Myslentæ Colleg. Pruten. num. 12. ad thes. 16. & 24. Rath-
manni errorem ita defendit; Scripturam S. intrinsecè sibi habere in-
ditam potentiam producendi effectus supernaturales, locutionem esse
novam, in Scholis Theologorum inauditam, cum Verborum ὑποτυπώσεσ
pugnantem, quin imò apertè falsam, impiam, hereticam. Confer Mo-
vium Hæreticum D. Myslentæ pag. 52. & 102. Atq; ita Movius cum
Rathmanno reverà unionem tantum ὁμοουσιότητα Spiritus S. & Verbi
ac merè accidentalem statuit, non verò virtutem Spiritus S. Verbo
DEI divinitus inditam ipsiq; intrinsecam & à Verbo DEI inseparabi-
lem esse agnoscit, nedum ullo modo essentialem, sive à priori, sive à
posteriori. Die Gleichnisse des Rathmanni (adde & Movii) gehen
alle dahinauß / das die Heilige Schrift nur ein euserliches werckloses
Zeichen sey / nudam saltem, eamq; externam ὁμοουσιότητα & assistentiam
insinuant, Verbumq; DEI ἐνεργεία & efficacia privant, inquiunt
Theologi Witteberg. in Censurâ suâ.

Observ. XIV. Ut verò hunc suum errorem stabiliant I. præten-
dunt, Verbum DEI, vel Scripturarum dicta & sententias esse solùm
ὄχημα & vehiculum Spiritus S. adeoq; ipsi Verbo DEI efficaciam di-
vinam non esse naturalem sive intrinsecam, sed Resp. Non tam i-
psum Verbum DEI, accuratè loquendo, quàm externum Verbi mini-
sterium vel externam & ministerialem Verbi οἰκονομίαν esse ὄχημα
vel vehiculum Spiritus S. II. ὁμοουσιότητα & separabilem Spiritus S.
& Verbi unionem probare conatur Rathmannus ex verbis Germani-
cis Litanie; deinen Geist und Kraft zum Worte gebe / vide Rathmann.

E

COB-

contra Dieder. pag. 15. & in der Erinnerung pag. 34. Verum & hic Verbi voce ministerialis Verbi dispensatio siue externa Verbi prædicatio intelligitur. III. quando asserimus, Spiritum S. hoc in more habere positum, ut Verbum suum ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ compararet cum naturalibus rebus, virtutem in se semper & perpetuò habentibus, reponit *Movius*; conferri Verbum cum semine, quod seminatur & actu in agrum spargitur; cum pluvîâ & imbre in terram decidente, cum pane, qui editur, cum aqua, quæ bibitur, cum carbone splendente &c. quæ omnia usum necessariò importent. *Verbum DEI*, inquit, in Discursu Theologico F. 4. pag. 2. comparatur semini, imbri, pluvia, pani, aqua &c. non absolutè ante & extra omnem usum, sed in legitimo suo officio constitutum: Et post pauca, G. I. p. 1. ait; Sicut enim semen, in agrum sparsum vim in se habet fructificandi, ita quoque Verbum DEI lectum, prædicatum & auditum, adeoque, ut semen spirituale in corde hominis sparsum & seminatum vim habet hominem convertendi, ut homo tanquam bona arbor fructus ferat. Et sicut pluvia in terram decidens habet vim humectandi, ita Verbum prædicatum & in cor hominis decidens habet vim spiritualiter irrigandi & emolliendi. Item ut panis comestus vim in se habet nutriendi, aqua hausta vim sitim pellendi, ita Verbum DEI lectum & prædicatum vim habet animam hominis cibandi & potandi spiritualiter. Deinde inquit; Non sequitur, vis prolifica semini naturalis est, è formâ seminis naturaliter & necessariò fluens, item vis nutriendi pani naturalis est, vis pellendi sitim aqua naturaliter inest, Ergò etiam virtus vivifica & salvifica Verbo DEI est naturalis, è formâ Verbi naturaliter & necessariò resultans. Respond. *Movius* subordinata inter se opponit, & uno posito alterum excludit; sicut enim ratiocinatur; Theologi dissentientes scribunt; Verbum DEI lectum, auditum, prædicatum comparari semini, pluvia, pani, aquæ &c. Ergò eo ipso innuunt; Verbum DEI tantum in usu lectionis, auditionis, prædicationis comparari semini, pluvia, pani, &c. extra hunc verò usum Verbum DEI non comparari semini, actu in se vivo, item pluvia, pani, quæ ante usum vim in se habent humectandi & nutriendi. Quæ illatio vana est & absurda, scil. in subordinatis ab unius positione ad alterius exclusionem seu negationem velle argumentari. Ergone, Verbum DEI in se ratione θεοπνευσίας consideratum ante humanum lectionis, prædicationis, auditionis usum,

semini

semini, pluviae, pani comparari non poterit, vel non erit in se vivum? *ἀλόγως & ἀθεολόγως* consequentiam neunt Rathmanniani ab efficaciâ Verbi in humano usu ad negationem efficaciæ Verbi extra usum. Probet Movius tantum ratione illius tertii Verbum DEI cum femine, pluvia, pane &c. comparari, quatenus semen actu in agrum spargitur, pluvia actu in terram decidit, panis actu editur. Sanè sicut semen non solum in usu & in agrum coniectum, sed etiam extra usum in horreo jacens, nativam suam habet virtutem & efficaciam; ita quoq; spirituale & incorruptibile illud semen, Verbum scil. DEI, ante & extra usum intrinsecam vim & efficaciam habet ad effectus divinos producendos. Rectè *Theologi Gryphiswaldenses* in Censurâ; Ist das Wort Gottes im Gesetz ein Göttliches Feuer/im Evangelio ein Göttlicher feuchtender und die Herzen der Menschen fruchtbar machender Regen / also auch ein Göttlicher Same / so erfordert es ja die Analogia similitum, das in dem das Wort Gottes einem Feuer/Regen/und Saamen verglichen und durch diese Dinge seine Art und Natur uns repræsentiret un̄ zu erkennen/von Gott vorgestellt wird/das sagen wir/das Wort Gottes des Feuers/Regens un̄ Samens Art und Natur an sich haben muß. Quinquã ex comparativis Scripturæ locis, in quibus scil. supra adductis similibus efficacia Verbi Divini declaratur, non tam ad inessendi modum, quàm ad inessendi perpetuitatem, eamq; vi divinæ ordinationis necessariam argumentemur. Inquit porro Movius; loc. alleg. F. 4. p. 2. *Lucerna propriè non est, nisi ardens in se lumen habeat, & aliis præluceat, pluvia non est, nec imber est, nisi decidat; carbo ignitus non est, nisi in usu ferveat & candeat.* Respond. Verum quidem est, lucernam propriè non esse, nisi ardens in se lumen habeat, falsum verò, Lucernam propriè non esse, nisi aliis præluceat. Siccine Lucerna sub modio posita & occultata ac ad usum non adhibita non erit lucerna propriè sic dicta? Pluvia quidem non est, nec imber est, nisi decidat, est tamen materia pluviosa cum actu primo humectandi in nubibus, antequam pluvia vel imber decidat. Carbo ignitus in cineribus delitescens etiam ignitus est, & in se actum primum ignitionis habet. Ignis enim actum primum ignitionis ferro & carboni communicat etiam extra usum. Verbum DEI lucerna est, idq; semper & perpetuò, propter spirituale illud lumen, tum objecti, tum subjecti, quod in se habet.

Et DEUS Verbum suum, spiritualem illum imbrem semper stillat & gratiosæ ordinationis semel factæ &c. I V. excipiunt Adversarii, Verbum DEI non solum igni, imbri, semini, aliisque rebus intrinsecam & nativam vim agendi habentibus à Spiritu S. comparari, sed etiam cum instrumentis & rebus merè passivis, utpote cum *malleo*, Jerem. XXIII. 29, *baculo*, vel *pedo pastoritio* Psal. XXIII. 4. *sceptro* Psalm. XLV. 7. &c. quæ agunt non per intrinsecam quandam virtutem, sed ex elevatione & conjunctione cum causa principali seu agente superiore, utpote à quo ultrà naturales vires eleventur. *Respond.* 1. distinguendo inter modum operandi & actum operationis; quando Verbum DEI igni, imbri, aut semini comparatur, modus operandi simul insinuat, at si malleo, baculo aut sceptro confertur, præcisâ speciali operandi ratione solus efficientiæ actus exprimitur. Sicut malleus conterit, baculus ducit & ferit, sceptrum dirigit & castigat, sic quoq; Verbum DEI. Est etiam Verbum divinum veluti dolabra, quâ dura & nodosa corda aut complanantur, aut comminuuntur, Hof. VI. 5. 2. Largimur, malleum extra usum non habere in se vim conterendi actu primo, id quod non de hoc solum, sed & de omnibus artificialibus instrumentis in se inanimatis verum est, sed tale quid de Verbo DEI sine impiâ absurditate statui nequit, quod in se vivum est, & efficax semper actu primo, & propterea plerumq; cum instrumentis vel rebus in se animatis & vim actu primo semper habentibus in S. L. comparatur. Confertur DEI Verbum sum malleo, at est malleus Spiritus vel Spiritu S. animatus, quomodo & *Gladus spiritus* dicitur Eph. VI. 17. Itaq; connexio instrumenti & causæ principalis indicatur etiam eo ipso, cum Verbum efficax esse adstruitur. Quando itaq; Jehova apud Jeremiam dicit, Verbum suum esse veluti malleum, qui conterit petram, eo ipso insinuat, eam esse vim Verbi divini, ut etiam nolentes intus in conscientiam corripit & hac suâ efficacia testetur, DEI, non hominis Verbum esse, ut docet B. Hulseman. in Notis ad h. l. pag. 576. Rectè D. Dannhauerus in Vale Triumphal. Melchiori Cornæo misso p. 74. inquit; *Nec temerè in S. Literis toties efficacia verbi divini, cum efficacia causarum naturalium & instrumentalium comparatur, cum pluvia, rore, tonitru, fulmine, igne, maxime etiam cum gladio, ut significetur analogia aliqua cum actionibus illiusmodi ordinariè efficacibus.*

Observ.

Observ. XV. Cum itaq; DEUS Opt. Max. Verbo suo in prima
 Ejus institutione per suam gratiam indiderit istam virtutem, ut sit
 medium sufficiens illustrandi mentes hominum tenebrosas, & vo-
 luntatem à malo ad bonum flectendi, conferendi supernaturalem
 credendi facultatem, & ut possit salvas facere animas nostras, Jacob.
 I. 21. non opus habet DEUS, tanquam causa principalis, quando su-
 pernaturales illos effectus per Verbum actu producere vult, *novâ &*
peculiari elevatione Verbi sui ultra ordinariam efficaciam, jam dum ipse
inditam, prout D. Georgius Calixtus existimat in Epitome Theolog.
pag. 175. ubi Verbum DEI causam ejusmodi instrumentalem dicit, quæ
non attingat effectum per se, sed ad effectum producendum elevetur à
causa principali ULTRA propriam suam & naturalem virtutem. Et
 in Append. Dissert. de quæst. Num Mystrium Trinitatis in V. T.
 fuerit cognitum, thes. XXXI. ubi sigillat verba B. Hulsemanni, quæ
 habet in Breviario cap. XI. thesi 4. videl. *Per Verbum & Sacramenta*
mediate ordinariâ ipsorum efficaciam non elevatâ ad tempus conferrî
homini facultatem credendi & applicandi sibi justificationem. Hocq;,
 addit, *aut Pelagianum esse, aut Pelagianismo valdè affine,* scil. di-
 cere, hanc esse naturalem & ordinariam Verbi divini efficaciam,
 Verbo DEI, ut Verbum DEI est, inditam, ut non solum significet
 voluntatem dicentis, nec solum svadeat, sed etiam corda conver-
 tat, ex lapideis carnea faciat, fidemq; generet. Idem insinuare
 velle videtur Ludov. Crocius Syntagm. L. 1. cap. VIII. pag. 217. quan-
 do ait; *Verbum per modum instrumenti ac luminis à Spiritu S. accensi*
ac ELEVATI illuminare, &c. & pag. 218. Sacra Scriptura effective
conferre, quæ indicando offert, ut DEUM, Christum & vitam eter-
nam, sed EXALTATA & in vivam operationem à Spiritu S. deducta.
 Ast enim verò Svenckfeldiana deliria sunt, Spiritum S. toties Scri-
 pturam, vel DEI Verbum elevare ad modum passivi & inanimati
 instrumenti, quoties Scripturâ vel Verbo suo unitur ad salutarium
 effectuum productionem, uti *δενδρον* & securim elevat ad finden-
 dum ligna. Cum enim DEI Verbum ex Sveuckfeldianorum, Rath-
 manianorumq; opinione extra humanum usum potentiam conver-
 tendi actu primo in se non habeat, & hoc respectu mortuum quid sit
 & exanime, sequitur exinde hoc paradoxum, Verbum in se vel ra-
 tione sui mortuum & inanimatum toties à Spiritu S. ad modum pas-

fivi, ut vocant, instrumenti, instar mallei & securis de novo per operationem forinsecus supervenientem elevari & per elevationem animari ac vivificari, quoties ad humanum usum adhibetur. Sed Verbum DEI, uti toties dictum, sufficientem divinam vim & virtutem ad supernaturalium effectuum productionem vi divinæ ordinationis actu primo in se semper habet, ut instrumentum vel potius medium in se vivum & *θεοπνευσία* semper animatum, adeoq; in usu humano non opus habet elevatione propriè sic dictâ ad modum instrumentalium & merè inanimatorum instrumentorum. Rectè Theologi Jenenses in Censurâ Dantisano Senatui transmissâ docent; *DEI Verbum non demum in humano usu potentiam convertendi consequi per cœlestem quampiam Spiritus S. influentiam, vel assistentiam, vel accessum sive superventum ab extra.* Cum enim supremus gradus *ἐνεργείας* seu efficaciam ad regenerationem, conversionem &c. necessariam, Verbo DEI jamdû sit concessus & in primâ Ejus institutione inditus, ut inde hæc efficacia sit divina, summa, potentissima virtus & potentia, quid ergò opus est novâ elevatione & novâ concessione alicujus potentiam & virtutis ultrâ eam, quæ jamdum illi indita est & sufficiens ad finem assequendum, ad quem Verbum DEI, tanquam medium est ordinatum. Sicut enim Sacramenta, ut constant re terrenâ & cœlesti, quæ per primam à DEO factam institutionem sunt elevata ultrâ conditionem actionum humanarum & merè naturalium, sunt efficacia media, per quæ DEUS gratiam homini confert, collatam auget & obsignat, ita ut non sit opus novâ aliquâ ad hunc finem obtinendum elevatione, à DEO tanquam causâ principali præstanda; ita quoq; quia Verbum DEI jam semel ab ipso elevatum est, & constitutum medium sufficiens regenerationis & salutis, nulla planè indiget nova elevatione, ut obtineat effectum, ad quem assequendum à DEO semel est destinatum. *Si demum in usu à Spiritu S. ipsi imprimeretur vis divina, necessum esset, toties ordinari ad effectum salutarem, quoties adhiberetur, & virtus illa quovis momento à Verbo esset separabilis, imò dependeret eadem ab usu humano, siquidem ante & citra usum Verbum DEI virtute illâ destitutum fingatur, ut rectè docet maximè Reverendus Dn. D. Calovius, Collega & Compater meus devenerandus in System Theol. Tom. I. Gener. cap. IV. de Scriptur. quæst. XXIV. pag. 712. Instrumenta quidem merè naturalia, ut baculus*

lus

Ius Moſis, Virga Aaronis &c. quando adhibita fuerunt ad ſupernatu-
rales effectus producendos, exaltanda fuerunt ultra propriam ſuam
& naturalem virtutem, h. e. neceſſe utiq; fuit, ut ad iſtam novam &
vires eorum excedentem actionem etiam vis nova, motus novus à
principale agente accederet, illaque ad altiorem illum effectum pro-
ducendum ſublimarentur. Aſt cum Verbum DEI ſit instrumentum,
vel rectius medium ſuâ eſſentiâ ſupernaturale & à DEO productum,
efficaciâ & virtute ſufficienti præditum, divina ſcil. ſumma & poten-
tiſſima. Abſurdum ergò, novam elevationem velle exigere, præcipuè
cum hac ratione vis & efficacia Verbo DEI deberet aſſignari, quæ ſit
major, potentior, virtuoſior, & ſuperior ipſa ſumma, maxima, divina,
& potentiſſima virtute, efficacia & potentiâ. *Longè itaq; aberravit
à vero* (Calixtus) ut rectè B. Hulfemannus ait in Dialyſ. reſponſ. ad Ap-
pend. Calixti §. 3. pag. 407. ſeq. *quando elevationem ultra propriam
ſuam & naturalem virtutem, transfert ad instrumenta ſuâ eſſentiâ &
ſubſtantiâ ſupernaturalia, id eſt, ad Verbum DEI, ad Sacramenta
DEI, ad fidem à Spiritu S. in homine generatam. Quenam enim eſt
propria & naturalis & ordinaria virtus Verbi DEI, ut DEI eſt, ultra
quam illud oporteat elevari in converſione hominis? Quid eſt Verbo
DEI, quid eſt Sacramentis, quid eſt fidei iuſtificanti naturale, niſi quod
DEus ipſe per ſupernaturalem gratiam iis indidit, ex quo definitio & to-
ta ſubſtantiâ illorum conſtat? Quis fando unquam audivit; Media à
DEI parte ordinata ad hominum ſalutem, quale Calixtus apertis verbis
fatetur eſſe DEI Verbum (Tales cauſæ, inquit, à parte DEI ſunt Verbū
1. Pet. I. 23. Regeniti eſtis non ex ſemine corruptibili ſed incorrupti-
bili i. e. per ſermonem DEI vivi & permanentem in æternum. Et Sa-
cramenta, Epheſ. V. 28 purificans Eccleſiam lavacro aquæ in Verbo
Tit. III. 5. ſalyos nos fecit per lavacrum regenerationis & renovatio-
nis Spiritus S.) elevanda eſſe à DEO ultra propriam & naturalem &
ordinariam virtutem ſuam, ut effectum conſequi poſſint. Semen in-
corruptibile, Verbum DEI vivi & permanens in æternū elevandum eſſe
ultra propriam & naturalem ſuam virtutem. Quæ tandem eſt illa vis
& virtus ſuperior, virtute Verbi DEI vivi & permanentis in æternum,
ad quam neceſſe ſit illud elevari. Nunquid datur virtus virtuoſior vir-
tute DEI, potentia potentior, potentiâ DEI, quo nomine appellatur Ev-
angelium, quod ſit potentia DEI ad ſalutem omni credenti Rom. I.*

Hæc

*Hæc Hulsemannus, confer. eundem Disput. III. de Auxil. Gratia quæst. II. §. 5. pag 192. Benè Decisio Theolog. Saxon. pag. 214. Gottes Wort ist auch vor dem angehenden Werck der Befehrung schon ein solcher Hammer/der die Krafft und das Vermögen hat die Felsen zuerschlagen und wird nicht allererst im Gebrauch darzu tüchtig gemacht / item pag. 208. Gottes Wort wird nicht allererst im Gebrauch vom Heiligen Geist zum Werkzeuge oder zum Mittel erhoben / und durch seine Assistentz oder sonderbahre Krafft tüchtig gemacht. Theologi Gryphiswald. in sua Censura; Gottes Wort wird nicht allererst zu der Erleuchtungs-Krafft erhoben/wann es zu der wirklichen Erleuchtung von dem Heiligen Geist adhiberet und gebraucht wird / sonderñ hat vor dem Gebrauch solche Krafft in sich / als von Gott aus seiner freywilligen Verordnung ihm mit und zugegeben. D. Tarnovius in Disputatione de vivis Ecclesie membris Rostochii habitâ Anno 1627. ita scribit Thes. 27. Verbum DEI ratione divini sensus ultra objectivam operationem etiam conversionem hominis efficere posse dicimus, & hanc potentiam perpetuò extra usum quoque & elevationem peculiarem Spiritus S. in ipsâ conversione hominis Verbum habere in se, licet non à se vel ex se adjicimus. Constans itaque nostra sententia est, 1. Unionem Spiritus S. & Verbi esse perpetuam, intrinsecam, inseparabilem. 2. DEI Verbum sine Θεοπνευσία tum ratione ortus, tum efficaciam non esse DEI Verbum, & consequenter Θεοπνευσίαν vel divinam efficaciam ratione primi actus ad essentiam & internam Verbi perfectionem pertinere. 3. Vim & potentiam Verbi esse Spiritus S. potentiam, non aliam, 4. Hanc vim & efficaciam in Spiritu S. esse essentialiter, originaliter & independenter, in Verbo gratiosè, communicativè 5. Hanc divinam virtutem Verbo intrinsecè communicatam non esse ens dependens, licet ratione Verbi dependenter se habeat, cum ex divinâ ordinatione dependeat. Sed objiciunt Rathmanniani; *Causas secundas non agere, nisi motas à primâ, vel instrumentum non movere nisi motum.* Respond. I. Vox instrumenti est ἐκ τῶν πολλαχῶς λεγούμενων. Nam alia instrumenta sunt artificialia, alia naturalia, alia supernaturalia, alia merè inanimata, alia activa & in se animata. Cum itaq; tanta sit illorum varietas, ut sub unam communem notionem vix ac ne vix quidem possint redigi, non uno eodemq; sensu passivus hic instrumenti motus omnibus instrumen-*

strumen-

instrumentorum generibus poterit applicari. Malleo quidem non
 adigitur in parietem clavus, nec securi finduntur aut terebrâ perforantur
 ligna, nisi hisce instrumentis motis ab agente primario; hoc
 ipsum tamen non de omnibus instrumentis, multò minus de illis
 rebus, quæ *ως ἐν πλάτει*, (ut Verbum DEI,) instrumenta appellan-
 tur, dici potest. 2. interdum per instrumenti motum nihil aliud in-
 telligitur, quàm dependentia vel subordinatio virtutis causæ prin-
 cipalis, instrumentali intrinsecè & perpetuò communicatæ. Ita
 oculus non movet, nisi motus ratione hujus dependentiæ & subor-
 dinationis. Non est autem necessum, ut oculus toties moveatur,
 vel forinsecus à causâ principali elevetur, quoties videt, cum visi-
 vam vim animatus oculus, ut naturalem potentiam semper & inse-
 parabiliter in se contineat. Sic Verbum DEI non movet, nisi mo-
 tum ratione divinæ dependentiæ, cum hanc divinæ motionis vim
 non à se habeat, verum à divinâ ordinatione, quæ hunc motum di-
 vino Verbo semel pro semper indidit ad intrinsecam Verbi perfectio-
 nem. Quod si quis aliter hoc Philosophicum axioma huic contro-
 versie applicaverit, ex DEI Verbo faciet instrumentum *ἀψυχον*
ἀνεργον, extra humanum usum *ἑρπυστία*, vel quod idem est, Spiri-
 tu S. vacuum & consequenter mortuum quid & exanime. Imò
 cum DEI verbum non nisi per analogicam eminentiam instrumentis
 annumeretur, nulla nos cogit necessitas, axiomata Philosophica de
 instrumentis artificialibus & merè inanimatis *πρώτως* loquentia
 huic divino nostræ illuminationis medio in se vivo & semper anima-
 to tam rigidè & scrupulosè applicare.

Observ. XVI. Ut autem res eò melius intelligatur; distin-
 guendum hinc omninò est inter efficaciam verbi divini *in actu primo*
 & *in actu secundo* consideratam. Verbum DEI cum naturâ suâ &
 in se seu actu primo (cum non sit, nisi unum DEI Verbum divini-
 tus revelatum, in Scripturas redactum & per Apostolos, aliosque
 Ecclesiæ ministros prædicatum,) tum ex intentione & ordinatione
 DEI, semper & indefinenter efficax est conversionis medium actu
 primo, etiam ante & extra omnem usum, licet actu secundo ob im-
 pedimentum à subjecto interpositum illâ efficacia non semper sese
 exerat & effectus sequatur. Actus verò secundus dupliciter acci-
 pitur, vel pro *ἐνεργείᾳ* & operatione, vel pro ipso effectu. Actus
 secundus

Secundus si accipiatur pro ipsa ενεργεια & operatione, & hic Verbo
 DEI prædicato, lecto, audito semper competit, cum nunquam otio-
 sum sit, sed semper operosum. Ast si accipiatur pro ipsa effectu,
 hic ob impedimentum à subjecto interpositum, non semper sequi-
 tur. Rectè *Theologi Witteberg.* in thesibus contra Rathmannum th.
 14. docent; Wir machen nicht unbillig einen Unterscheid zwischen der
 Krafft oder actum primum und zwischen der Göttlichen Wirkung oder
 actum secundum, des euserlichen gelesenen und gepredigten Wortes.
 Per se und an sich selbst ist es allezeit eine Krafft / oder hat an sich eine
 Krafft alle und jede Leser und Zuhörer zubewegen / so wohl die Heuchler /
 als die Gläubigen und Befehten / welches nicht ist eine natürliche / in
 den Buchstaben physicè eingeschlossene / wie die medicamenta, sondern
 es ist eine Göttliche Krafft so dem gelesenen und gepredigten Worte al-
 lezeit mitgetheilet wird vom heiligen Geist / als welcher dasselbige kräftig
 machet / daß es seyn kan ein Wort des Heils und des ewigen Lebens / diese
 Krafft aber ob sie schon allezeit bey und in dem gepredigten Worte sich
 findet / so wircket es doch nicht allezeit / die Krafft exeriret sich nicht im-
 merdar / bey allen. Sondern actus secundus wird oft verhindert
 durch der Zuhörer Bosheit. *D. Nicolaus Hunnius* in Literis privatis
 ad D. Mislentam 12. septembr. Anno 1628. hac de re ita scribit; *Ubi-
 sung; Verbum DEI est, illic certò virtute divinâ præditum est, actu
 primo, adderem etiam in actu secundo, quia Verbum DEI ubi est, sem-
 per operari laborat, quoad se, licet effectum, ob dispositionem subjecti
 in quod agit, non semper consequatur. Impii habent Verbum DEI non
 sine Spiritu S. aut virtute illuminandi, quantumvis Verbum non asse-
 quatur suum effectum ob cordium duritiem in qua cadit.* Quod enim
 in plurimis Evangelii prædicatio actu secundo efficaciam suam non
 exerat, vel potius, effectum suum non assequatur, id non ex Evan-
 gelii culpâ provenit, sed ex hominum audientium malitiâ & contu-
 maciâ, sive ex repugantiâ actuali malitiosâ, quâ operationem ejus
 impediunt, ipsiq; obicem ponunt, uti liquet ex Joh. XII. 37. seq.
 Luc. VII. 30. Actor. VII. 51. XIII. 46. Rom. X. 16. 2. Cor. IV. 2. *D. Dann-
 bawer* Theolog. Conscientiar. Tom. I. part. II. Spec. Dialog. I.
 Hagog. pag. 369. *Sunt equidem, inquit, qui negant se bujuscmodi mo-
 tus divinos ex Verbo lecto sentire, sed & sunt, qui negant ignem urere,
 ut inter Novitios Sebastianus Basso Aristotelo mastix l. 2. int. pag. 198.*
Scaliger.

*Scaliger Exercit. advers. Cardanum. Distingue igitur, ut inter
 uisitationem & uisionem, ita in Verbo DEI inter Divinitatis percepti-
 bilitatem & actualem perceptionem, quæ multis modis impediri potest.*
 Ex remotione actus secundi per accidens impediti non potest aut
 debet inferri remotio actus primi. Sive à negatione effectus ad ne-
 gandam ipsam virtutem causandi sive vim & efficaciam effectum
 producendi non V. C. Quanquam effectus Verbi prædicati, nonnun-
 quam impediatur, efficacia tamen ipsa seu virtus intrinseca non ma-
 gis tolli aut à Verbo separari potest, quàm à sole facultas & potentia
 illuminandi, ut ut homines quandoq; oculos claudant, & ab ejus
 luce sese avertant. Quod Verbum, spirituale illud semen, non fert fru-
 ctum in illis, qui sunt juxta viam, in cordibus petrosis, inter spinas
 & tribulos, sed solum in terrâ bonâ, id non est ex varietate vel inef-
 ficaciâ Verbi, sed ex indispositione subjectiva in auditoribus. Nam
 quod sit ex indispositione subjecti, & non ex varietate Verbi, ipse
 Christus Luc. VIII. 5. seq. docet, dum unius semper seminis men-
 tionem facit, at in auditoribus diversa corda indicat, nempe vel
 protritæ viæ similia, vel petrosa, vel spinis circumfusa vel bona.
 Dicere enim vult, idem semen est, fructui producendo ex se & suâ
 naturâ idoneum, tam quod secundum viam, vel in terram petrosam,
 aut spinis oblitam, quàm quod in terram bonam, proficitur. Idem
 quoq; consilium, eademq; Gratia ac benevolentia DEI est, quam Pu-
 blicani amplectuntur, Pharisei autem spernunt ac rejiciunt, *sic è au-
 ribus, in semetipsos*, h. e. proprio suo detrimento & exitio Luc. VII. 29.
 30. Idem Cibus spiritualis convivis omnibus apponitur, quem alii
 rejiciunt, alii indignè, pauci admodum in animæ salutem sumunt
 Matth. XXII. 4. 8. 10. seq. Et licet omnes auditores per naturam sint
 indispositi ad verbum recipiendum, juxta illud I. Cor. VI. 24. *Animas
 homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus DEI, &c.* Distingvendum
 tamen inter indispositionem seu repugnantiam naturalem & adsciti-
 tiam sive voluntariè superadditam. Quotquot sunt indispositi, sunt
 indispositi naturaliter, & hac ratione omnes sunt æquales. Sed in
 adscititiâ indispositione & repugnantia maxima est diversitas. Qui-
 dam enim gratiæ prævenienti, quidam operanti obicem ponunt, &
 reluctantur, & ita Verbum aptum, natum ad omnem indispositio-
 nem naturalem tollendam, adscititiâ & voluntariè superadditâ in-
 dispositione

Dispositione & repugnantia, quæ per primam gratiam & Verbi operationem fuisset evitabilis, sufflammat. Bonæ verò terræ Christus comparat, & reliquis opponit, qui *Verbum DEI audiunt, auditum in corde pulchro & bono retinent & fructum afferunt per tolerantiam* v. 8. Non exprimit quidem Salvator, unde terra illa bona sit, an ex naturali vel morali hominis conditione, an verò ex verbi & gratiæ operatione. Alibi tamen in Scripturâ exponitur, quod illa bonitas terræ recipientis semen, non sit ex bono naturæ, sed ex bono prævenientis & operantis gratiæ, quæ præveniens gratia etiam in reliquis cordibus per Verbi vim & efficaciam intendebat conversionem, verùm intercisa & impedita fuit tum per oscitantiam & securitatem, tum per novæ duritiæ obicem, tum per curas aut voluptates suffocantes. Sicut itaq; non omne semen naturale quovis loco factum profert fructum actu secundo, hinc tamen non sequitur, seminâ nullam inesse vim actu primo, cum omne semen actu primo & in se vivum sit & suam in se *divinam* habeat, ut ex se germinet, abeatque in frugem, nec demum vitam & germinandi potentiam consequatur, dum terræ conceditur, etiamsi non, nisi dum terrâ foveatur, vitam exerat. Idem esto iudicium de semine spirituali & cœlesti i. e. Verbo DEI. Hoc per divinam sationem seritur in corda hominum. Matth. XIII. 19. Marc. IV. 15. Luc. VIII. 15. licet *καρποφοροεια*, v. 9. regeneratio, conversio, illuminatio &c. in omnibus actu secundo non sequatur (propter impedimenta vid. efficaciam & operationi Verbi ab impœnitentibus malitiosè posita,) in se tamen & actu primo illa vi *σεφικαροεια* pollet. Nec propterea, quia non semper & in omnibus subjectis quocunq; modo se habentibus, effectum suum obtinet, frustra ipsi divina virtus competit. Nam quis frustra diceret vim visivam in oculo, dum non exeritur? Sive igitur Verbum DEI adhibeatur in usum, sive non, sive effectus (v.g. illuminationis, conversionis) sequatur, sive minus, vi tamen illuminandi, & convertendi præditum est, sive efficax est & manet actu primo. Suffocat quandoq; nobilissimum hoc semen ager per infidelitatem petrosus, & senticosus, quod magno fœnore excipit fidelis. Hæc adeò certa & clara sunt, ut etiam ipsi *Dordraceni Patres* negare non potuerint. Ita enim illi cap. III. & IV. doct. de Hominis Corruptione. Conv. artic. IX. pag. 360. *Quod multi inquirunt, per Ministerium Evangelii*

Evangelii

Evangelii vocati, non veniunt & non convertuntur, hujus culpa non
 est in Evangelio, nec in Christo per Evangelium oblato, nec in DEO per
 Evangelium vocante, & dona etiam variis conferente, sed in vocatis
 ipsis, quorum aliqui Verbum vite non admittunt securi, alii admittunt
 quidem, sed non in cor immittunt: ideoq; post evanidum fidei tempo-
 rarie gaudium resiliunt, alii spinis curarum & voluptatibus seculi sement
 verbi suffocant, fructusq; nullos proferunt; Quod Servator noster se-
 minis parabola docet Matth. cap. 13. Hæc illi. Sed quomodo hæc
 cum aliis ipsorum effatis conveniant, ipsi viderint. Non quæri-
 tur itaq; hic, an Verbum DEI scriptum, prædicatum, lectum semper
 & perpetuò positum etiam ex parte hominis, studio petulanter & per-
 tinaciter contradicendi & voluntariâ ac malitiosâ resistantiâ, actu
 secundo sit efficax & salutare effectus, videl. conversionem, illumi-
 nationem &c. producat, sive veram conversionem operetur & effi-
 ciat. Largimur enim illos, qui Verbi & Spiritus S. operationi, &
 efficaciam, actuali & contumaci malitiâ resistunt, non regenerari, sed
 in incredulitate suâ propriâ culpâ perire Prov. I. 24. Matth. xxiii. 37.
 Act. vii. 51. Sed id in quæstione est, an Verbum DEI semper efficax sit
 actu primo, sive, an vim illuminandi, convertendi, sanctificandi
 actu primo in se, semper habeat; Der Streit ist de actu primo &
 principio operandi, (inquit D. Mislena in Movio Hæretico p. 366.)
 Obnehmlich die H. Göttliche Schrift/oder das geoffenbahrte/geschrie-
 bene und mündliche Wort Gottes/je und alle Wege unverrückt und
 unauffhörlich eine Göttliche Krafft / Tugend oder das Vermögen in-
 nerlich in sich habe/ die Göttliche/ übernatürliche Gnadenwercke in dem
 menschlichen Herzen anzurichten / zuschaffen und zu Wege zu bringen/
 als da sind die Erleuchtung / Befehrung / Wiedergebährung / Erneu-
 rung / Heiligung / Seligmachung &c. Rectè D. Johann. Tarnovius
 in disputatione de Libero arbitrio habitâ Anno 1628. thes. 43. inquit;
 DEI Verbum vim illuminandi, convertendi & sanctificandi actu primo
 à DEO semper inditam habet, quia est Ministerium Spiritus 2. Cor.
 III. 8. & potentia DEI ad salutem omni credenti Rom. I. 16. & ante
 & extra usum, quamvis non extra & ante usum, actu secundo, conver-
 tat, nec repugnantes illumines. Breviter; divina virtus Verbo DEI
 intrinsecus competit, quâ Verbum DEI est, quantum ad actum pri-
 mum, utat eadem actu secundo non exeratur, nisi in usu legitimo.

Observ. XVII. Tenendum hoc contra *Fanaticos, Svenckfeldio-
 Rathmannianos*, qui magno nisu, magnisq; animi viribus huic nostræ
 assertioni sese opponunt, pertinacissimè negantes, DEI Verbum actu
 primo divinam in se habere vim & virtutem illuminandi & conver-
 tendi ante & extra humanum usum, cum videant, hac assertione di-
 spelli externâ illam, accidentalem & separabilem, quam fingunt, Spi-
 ritus S. & Verbi unionem. Quasi Deus in humano demum Verbi u-
 su cum suâ virtute Verbo forinsecus vel ab extra superveniat, cessante
 verò humano usu, Spiritus Sancti Virtus iterum à Verbo recedat.
 Certè *Rathmannus* omnem actum primum divinæ virtutis & effica-
 ciæ Verbo, in usu etiam constituto, planè & plenè adimit. Hæc enim
 constans & perpetua ejus est sententia; Das im rechten heilsamen
 Gebrauch sich Gottes Krafft/leben/Geist/und Gnade conjungire
 und zufüge/ der Schrift Zeugnis oder Buchstaben/ N. B. im Gebrauch
 des Menschen/ dieselbe Krafft aber ist actus secundus. Vide Demon-
 strationis copiam A. 4. pag. 1. & in der Erinnerung pag. 13. & 49. Die
 Jentische Censur lehret wieder die Wahrheit/ in Censurâ pag. 171. daß
 die Wort der Schrift für dem Lesen und betrachten das Licht der Be-
 fehrung bey sich haben. Es ist eine falsche thesis, daß die Schrift oder
 schriftliches Wort Gottes auch vor unsern Lesen und betrachten/ als ein
 von Gott außerköhretes und kräftiges Mittel/ die Macht und Licht zur
 Befehrung habe/ inquit im Gegenbericht Num. 76. Ex quibus locis
 manifestè apparet, Rathmannum nullam aliam unionem divini
 Verbi & Spiritus credere, præter eam, quæ actu secundo fiat in men-
 te & voluntate hominis convertendi. Adeoq; non verè credit, DEI
 verbum in usu etiam lectionis & prædicationis constitutum in se ha-
 bere primum actum, i. e. divinam vim, virtutem, potentiam illumi-
 nandi & convertendi corda hominum indefinitè omnium, quotquot
 divino Verbo secundum DEI ordinationem utuntur, sed Spiritum
 S. ut causam principalem in corde hominis primum Verbo super-
 accedere vel conjungi, ἡ ἀρχὴ πνεῦμα scil. *Movius* Fanaticus Caunen-
 sis, Rathmanni ἡ ἀρχὴ πνεῦμα, absolutè & simpliciter actum primum
 efficaciam divinæ Verbo DEI adimit in Discursu Theologico D. 2.
 pag. 1. ubi inquit; *Dissencientes Efficaciam & Potentiam intellectam
 volunt in actu primo, seu per efficaciam & potentiam hanc intelligen-
 dam esse contendunt, ipsam essentialem Spiritus S. potentiam in actu
 primo*

primo producendi effectus supernaturales, quales sunt, conversio, illuminatio, salvatio. Sed nos in hoc sensu potentiam & efficaciam convertendi, quae Verbo DEI externo tribuitur, accipi, negamus. Et pag. 2. potentia gratiae, quae Verbo DEI & Sacramento assignatur, non spectatur in essentiali DEI potentia in actu primo considerata, sed in actu secundo seu in vi, ἐνεργείᾳ & operatione Spiritus S. gratiosa. Tandem concludit ibid. per Potentiam & Efficaciam Verbi non esse intelligendam ipsam essentialem DEI potentiam convertendi in actu primo spectatam, sed esse vim, ἐνεργείαν & operationem Spiritus S. gratiosam per Verbum se exerentem. In Apologia sua parte 2. in dem IX. Cap. pag. 119. scribit, Auffer dem rechten Gebrauch hat Gottes Wort die Befehrungs-Krafft nicht bey sich weder actu primo, noch secundo. En absolutam Movii negationem. Item, Gottes Wort ist auffer dem Gebrauch toet / & in Confessione cap. VII. pag. 38. & 39. inquit; Im rechten Gebrauch kompt die Göttliche Befehrungs-Krafft zum Worte von aussen und gehöret nicht zum Wesen des Worts. Contra quam opinionem ita argumentamur; Cui medio vel instrumento virtus & potentia causae principalis ratione primi actus non communicatur, sed per illud operatio saltem exeritur, ei nulla vis inditur, ut in tota sua essentia vivum & potens reddatur; Ast DEI Verbo ex Movii sententia virtus & potentia Spiritus S. ceu causae principalis ratione primi actus non communicatur, sed per illud saltem operatio exeritur, E. Verbo DEI (etiam in usu legitimo constituto) Spiritus S. vis vivifica non inditur, ut fiat Verbum vivum, ignis, flamma, carbo ignitus, lucerna in tota sua essentia.

Observ. XVIII. Quando dicimus, divinam virtutem & efficaciam omni DEI Verbo esse intrinsecam, Gratiamq; Spiritus S. intimè esse connexam, inseparabiliterque conjunctam cum divino Verbo, tum abstrahimus quoque qualitatem subjectorum, quibus id praedicatur, & dicimus; Ubiq; & semper Verbum DEI esse efficax, illamq; efficaciam & virtutem Verbi ex intentione DEI sese extendere non ad paucos quosdam absoluto decreto à DEO electos, sed ad omnes omninò homines, sive electi illi sint, sive reprobi, sive pii, sive impii & obdurati. Si enim Verbum DEI per naturam est semen, quale dici non potest, nisi per essentiam & formam intrinsecam vegetabile sit, Marc. IV. 27. semen vivum 1. Petr. I. 23. Spiritus & vita, Joh. VI. 63. ; Si

63; Si efficacia divina cum Verbo DEI adeò arctè cohæret, ut ab eo nunquam absit; Si omne DEI Verbum ἀδιαρέτως conjunctum habet Spiritum S. ut causam dirigentem, operosè efficientem & gratiosè operantem, tum ἀσφαλῶς sequitur; Ergò etiam erit semen quando in lapidosum, spinosum & fenticosum agrum cadit. E. etiam erit efficax, quando reprobis prædicatur. Benè B. Hulsemannus in Breviar. cap. 1. de Princ. fidei Christ. th. II. pag. 4. *Verbum revelatum, scriptum, lectum, prædicatum, ex insitâ & innatâ vi divinâ habet intrinsecam facultatem, eamq; ad omnes homines indifferentem converteendi corda.* Habet Verbum DEI etiam impiis ac reprobis prædicatum vim suam salutiferam, quum salutem eorum seriò velit & intendat Deus, nec aliud ipsis Verbum prædicatur, aliud electis, etsi in illis effectus salutaris culpâ eorum haud sequatur. Et licet DEI verbum vim suam salutarem actu secundo in reprobis & induratis exercere nequeat, exerit tamen vim divinam convincens & constringens eorum corda, ut reddantur ἀναπολόγητοι. Hinc vi veritatis coacti *Magna Britannia Theologi in Actis Synodi Dordrac. ad Loc. Hebr. IV. 12. pag. 604. agnoscunt talem esse vim & efficaciam Verbi, ut in imas usq; animi penetrans sese insinuet, ut quemadmodum verè credentes planè vivificet, ita contumacibus lethale vulnus certò infligat.* Quis vim illuminandi internam Soli, Mundi oculo, denegabit, cum non illuminet oculos Vespertilionis aut talpæ? Quis semini vim proferendi fructum derogabit, quando viæ calcatæ aut lapidibus inspersum, illum non profert? Sic, reor, nemo sanus dicet, Evangelium solis electis esse Verbum θεόπνευστον, vivum, efficax, & potentiam DEI ad salutem, designere verò tale esse, cum impiis & rebellibus prædicatur. Optimè D. Bebbus in Colleg. Anti-Rathmanniano ad ζήτημα XXIX. de secundo th. 2. num. 2. *Divina πρόβλεψις uti Verbum hominibus indefinitè omnibus eterno eorum bono ordinavit & destinavit, ita hujus verbi & constitutio & animatio non pendet ab hominis pietate vel impietate, fidelitate, dignitate & indignitate, sed in solidum à primo divine voluntatis principio.* Valet ergò hoc loco illud Apostolicum; Humana ἀπιστία DEI fidem non abolet, vel irritam reddit Rom. III. 3. - *Mystica & interna unio Spiritus S. & Verbi vi divine ordinationis semper manet eadem, si vel maxime impii divino Verbo sine salutari effectu utantur.* Distinguendus est actus primus à secundo, potentia ab operatione, causa ab

ob effectum. Quando impius divino verbo utitur, DEI Verbum actum primo in se divinam potentiam semper animatum est, ut λόγος θεῶν ζῶν καὶ ενεργητικὸς Hebr. IV. 12. licet impius ratione effectus non sit salutare. Aliud autem est actus primus, aliud actus secundus vel operatio Verbi in homine, quae saepe abesse potest, imò propter varia impedimenta suspendi, salvo manente actu primo, vel ipsa rei perfectione. Hæc clarissimæ memoriæ Theologus, Behmius. Ἐνεργεια Verbi in impiis quoque reperitur, licet ob intervenientem incredulitatem non sit salutaris, inquit B. D. Balduinus Disput. V. in Epist. ad Hebr. supra cap. IV. part. 2. th. 20. Fateri id coguntur Leidenses Censurâ in Confess. Remonstr. cap. XVII. p. 235. Agnoscimus, inquit, eam vim Spiritus Verbo semper conjunctam esse, quæ vel convertat hominem, vel contumacia sua eum convincat. Siquidem Verbum divinum predicatum improbis & reprobis non minus est Verbum DEI, 1. Thess. II. non minus est lux & lucerna Psalm. CXIX. 105. non minus illuminans, non minus vitam æternam in se habens, Job. VI. quàm cum piis & electis predicatur. Placet hîc adducere verba B. D. Welleri in Anti-Maçonio parte I. disput. X. de Calvinio-Svenckfeldianismo th. V. pag. 335. seq. ubi contra Beumlerum disputat; Non minus, inquit, Pauli predicatio respectu impiorum, erat ἐν δόξῃ πνεύματος καὶ δυνάμεως 1. Corinth. 2. semen cadens super petrosam terram Luc. 8. non minus ζωογόνον δυνάμιν καὶ αὐξητικὴν καὶ ἀναζωπτικὴν καὶ καθαρτικὴν, ut alias de V. D. Areopagita, aut qui auctor est, Epist. 9. quæ est ad Titum, verbis paulò inflexis loquitur, in se habebat, quàm cum piis & electis predicatur, aut certe reprobis predicatum falsitatis arguendum erit. Argumentor; Quodcumque signum nullum habet signatum, illud signum est signum falsitatis. ἐν ὄνῳ hoc ipsum ex natura rektorum. Sed Verbum DEI reprobis predicatum nullum habet signatum. Ergò. Minorem probo: Signatum enim Verbi & promissionis à Beumlero dicitur, impletio interna in corde Lydiæ, quæ in reliquis non fuit subsequuta. Unde sequitur necessario, reliquis non fuisse efficax medium convertendi, imò ne signandi quidem vim habuisse. Nihil igitur Verbo reliquum facit, præter nudas literas, quibus tamen non operandi, nec signandi, nedum offerendi vis sit conjuncta, quod ipsum annon sit, omnem Scripturæ denegare virtutem & Svenckfeldizare, iudicium penes doctos esto. Licet igitur in reprobis suam efficaciam non exerat Evangelium, eam tamen non amittit, ne-

quæ definit esse efficax medium conversionis, licet illi actu ipso non
convertantur. Cum omne DEI Verbum eandem potentiâ actu primo,
uti supra dictum, in se habeat, sive pio, sive impio, sive electo sive reprobo
offeratur, licet eam actu secundo non possit exerere, ideò quòd im-
peditur per impium *spernentem Consilium DEI* Luc. VII. 30. *illidentem*
in Verbum DEI I. Pet. II. 8. *repellentem Verbum DEI* Actor. VII. 39. &
XIII. 46. & *resistentem Spiritui S.* Actor. VII. 51. Rectè *Theologi Witte-*
berg. in Censurâ Dantiscano Senatui transmissâ pag. 55. Alle Zuhörer
haben ein einiges Wort/welches per naturam suam virtute Spiritus S.
concessam und also per se & actu primo jederzeit kräftig ist/ oder die
Krafft hat aller Zuhörer Herz zubewegen. pag. 30. inquit; Es ge-
schicht zwar oft per accidēs, daß das euserliche Wort in den Ungläubigē
actu secundo wegen ihres Unglaubens nicht ruchtet/ dennoch aber so
ist das euserliche Wort an ihm selbst per se & actu primo allezeit ein
kräftiges/ lebendigmachendes Wort/es ist und bleibet die Krafft Gottes
selig zu machen Rom. I. ob es schon actu secundo wegen der Menschen
Unglauben nicht selig machet/ vide etiam pag. 58. Idem in thesibus
contra Rathmannum th. 14. Man sol nicht gedencfen/ als wann die
Befehrten ein anders/ nehmlich ein kräftiges/ die Unbefehrten auch ein
anders/ nehmlich ein unkräftiges Wort gehöret hetten/ (weil es bey den
Gottlosen actu secundo & per accidens unkräftig gemacht wird) son-
dern sie hören einerley Wort/die unbefehrten hören eben so wol ein kräf-
tiges Wort/das actu primo kräftig ist/oder ansich eine Krafft hat zu be-
lehren/ob wol schon etliche actu secundo & per accidens ihrer Bosheit
halber nicht befehret werden/ Confer Theologos Jenenses in Censurâ
pag. 142.

Observ. XIX. Tenendum hoc I. contra *Calvinianos*, qui com-
muniter sentiunt, Spiritum S. suâ gratiâ Verbo (ut vocant) externo
peculiariter assistere, quando *Electis* prædicatur, sive per Verbum &
efficaciam illi inditam solis *Electis* tantam conferri gratiam, ut in-
fallibiliter & absolutè convertantur, nec resistere operosa gratiæ
queant aut eam repellere. Vel potius divellunt interiorem Spiritus
S. gratiam ab externo Verbi Ministerio, quod hoc sit commune Re-
probis & *Electis*; illa autem ad solos *Electos* restringatur. In Actis
Synodi Dordrac. *Gröningenses* & *Omlandii* thes. III. pag. 286. effica-
cem Verbi prædicationem ad solos *electos* restringunt. *Nessavio*

VVet-

Wetteravici thes. 3. p. 298. efficaciam Verbi apud reprobos negant. Wendelinus Theolog. Christian. pag. 425. Efficaciam Verbi apud solos Electos agnoscit. Rivetus Com. in Psalm. XXII. ad v. 23. Tom. II. Oper. pag. 123. num. 8. inquit; Etsi Evangelium in genere annuncietur omni creatura ex mandato Christi, ipse tamen Christus internâ illâ efficacia electorum tantum corda tangit, & manifestat nomen DEI hominibus, quos ex mundo dedit ipsi DEus Johann. 17. v. 16. Sunt autem illi Apostoli, & qui & per Verbum eorum erant credituri v. 20. Iis ergo qui non credunt, & non sunt fratres ejus, non manifestavit DEI nomen. II. contra quosdam Pontificios: Sic enim Stapletonus lib. III. Defens. contra Wittakerum cap. 14. inquit; Hanc efficaciam non inesse naturæ omnis verbi, sed ejus tantum, quod DEus per singularem gratiam vegetet ad Electos convertendos. III. contra Rathmannianos. Ipse enim Rathmannus vult impios & hypocritas in corde & voluntate nondum regeneratos in usu S. Scripturæ nihil præter externum Verbum, vel literam mortuam habere. Die Gottlosen haben nur den Buchstaben und nicht das lebendige Wort Gottes ins Herz gefasset. inquit Num. 43. des Gegenberichts, item num. 57. rejicit thesin 22. Dn. Theolog. Wittebergenf. daß das gepredigte Wort in den Gottlosen sey und bleibe eben so wol an sich und vor sich eine Krafft lebendig zu machen. Et Movius in Discursu Theolog. G. 3. pag. 2. scribit, Verbum DEI impiis & induratis esse sine spiritu & vitâ, & in Epist. contra D. Behm. pag. 28. Verbum DEI in intellectu impiorum hominum esse sine spiritu S. & vivificâ virtute convertendi. Ast enim verò non tantum externa Verbi prædicatio, sed etiam interna Spiritus S. illuminatio & vivificatio impiis ac reprobis offertur, habentq; Verbum DEI vivificum, ac divinâ potentiâ ac virtute animatum, sed non habent Spiritum & vitam, gratiofo & salutari habendi modo.

Observ. XX. Quod concernit modum, quo Verbum DEI suam vim & efficaciam exerit, dicimus i. id fieri $\omega\epsilon\rho\phi\upsilon\pi\iota\kappa\omega\varsigma$, seu supernaturaliter. Licet enim efficacia illa divina Verbo DEI, quâ tali, naturaliter competat & de ejusdem naturâ & essentiâ sit, ita ut non possit verum DEI verbum esse, nisi in se contineat istam vim & efficaciam convertendi, illuminandi & salvandi homines, non tamen propterea agit aut operatur $\phi\upsilon\sigma\iota\kappa\omega\varsigma$ seu naturaliter, strictè loquendo, vel naturali & physico modo, per contactum scil. Physicum, quem-

Admodum venenum agit physicè, dum haustum in viscera corporis
sævit, (nisi physicè agere vel operari sumatur latè, pro verâ quadam
& reali operatione, quâ per insitam vim in re naturali aliquid produ-
citur, & sic dici quodam modo potest, modum operandi Verbi divini
esse physicum i. e., verum, realem, propriè dictum,) sed ἰσχυρῶς
& supernaturaliter, seu modo aliquo supernaturali ex dispositio-
ne & ordinatione divinâ per singularem DEI benedictionem & ope-
rationem.

Observ. XXI. II. Dicimus, Verbum DEI agere & operari, sive
vim & efficaciam suam exerere ὀργανικῶς, *organicè sive instrumenta-*
liter. Neq; enim divinum Verbum est agens principale in con-
versionis, regenerationis & salvationis negotio, sed tantum ido-
neum medium sive organon, quo DEUS in producendis effectibus
spiritualibus ordinariè utitur, non quidem ex necessitate quedam
& indigentia, quasi efficaciam suam homines convertendi ita alliga-
verit Verbo suo, ut non possit vel ἀμέσως & absq; ullo medio, vel
etiam per aliud organon aut medium, quàm per Verbum suum ho-
mines convertere, illuminare, salvare, si vellet, sed ex liberâ suâ
voluntate, quâ DEO ita placuit, Ἀλλὰ μωρίας τὸ κηρύγματι, *per*
stultitiam prædicationis salvos facere credentes 1. Cor. I. 21. Est itaque
Verbum DEI ordinariū organon & medium, quod DEUS ex liber-
rimâ suâ voluntate constituit & ordinavit, ut ipse in & cum illo &
per illud, in hominibus, quicquid ad salutem necessarium est, ope-
retur. Hinc *Formula Concordiæ* Art. II. pag. 670. *Ex promissione*
certò statuendum est, quod Verbum sit organon Spiritus S. per quod in
cordibus nostris verè efficax esse velit. Cæterum si ἀκριβῶς loqui ve-
limus, Verbum DEI non tam *instrumentum est*, quàm *medium*, quum
non omne medium *instrumentum sit*, ut præclarè demonstrant ac do-
cent *Theologi Saxonici* in *Decision.* pag. 141. 144. 146. *Augustana* qui-
dem *Confessio* instrumenti voce utitur, Verbumq; DEI instrumen-
tum conversionis vocat, sed ὡς ἐν πλάτει & imprimis ratione mate-
rialis, scil. externæ descriptionis, prædicationis, οἰκονομίας seu dispen-
sationis & ministerii, non autem propriè, ratione internæ virtutis
Spiritus S. Verbo communicatæ. Rectè jam allegata *Decisio Saxon.*
pag. 141. die Heil. Schrift und Gottes Wort ist nicht eigentlich ein in-
strument/sondern ein Mittel dadurch Gott der Heil. Geist seine Gnaden-
wirke

Wirkung in unsern Herzen anrichtet. Gottes Wort wird ein Instru-
 ment genennet ob materiale / den Zeichen oder Buchstaben nach. *Li-*
cet libenter concedamus, inquit *D. Behm.* in Colleg. Anti-Rathman-
 niano ad *ἑρμηνεία* XXVIII. th. 15. *DEI* verbum ratione externa predica-
 tionis vel *ὀκνοπίας* instrumentum esse & dici posse, divinam tamen
 potentiam Verbo internè communicatam instrumentum appellare nobis
 haellenus religio fuit. -- Dei namq; potentia, qua de Evangelio predi-
 catur, non est alia ab ipsius *DEI* potentia, sed ipsa *DEI* potentia. Quis
 autem hanc *DEI* potentiam instrumentum nominaret? Dum ergò
Symbolici libri nostrarum Ecclesiarum cum Orthodoxis Theologis *DEI*
Verbum instrumentum vocant, ad externam Verbi *ὀκνοπία*, Mini-
 sterialem scil. Verbi predicationem respiciunt. Largimur itaq; Ver-
 bum *DEI* instrumentum vel causam organicam conversionis, illu-
 minationis, salvationis, appellari posse, in concretâ vid. & mini-
 steriali Verbi consideratione, quatenus Verbum externè legitur &
 prædicatur. Hæc enim externa media vel *ὀργανά* verè sunt orga-
 na, in quæ Spiritus S. cum suâ virtute & efficacîâ influit, sed si Ver-
 bum *DEI* præcisè vel abstractè, ratione *θεοπνευσίας* vel divinæ ani-
 mationis consideratur, certè hîc cautè procedendum. Quis enim
 divinam illam conversivam, regeneratricem & illuminatricem vim
 ac virtutem verbo intrinsecam & à verbo separabilem instrumen-
 tum vocaret? Quis præsentiam SS. Trinitatis in baptismo, quis cor-
 pus & sanguinem Dòmini in S. Coenâ instrumenta appellaret? Si-
 cut oculus est instrumentum animæ, non ratione potentia visivæ,
 oculo communicatæ, sed ratione membrorum corporeorum; ita
DEI verbum instrumentum est ratione externi ministerii ac dispen-
 sationis, non verò ratione divinæ potentia ac virtutis verbo com-
 municatæ. Distingvimus porrò inter organon *ἀεργον* seu *ἀνενεργη-*
τον & *ενεργητικόν*, Verbum *DEI* instrumentis non merè passivis & in
 se inanimatis, sed vivis, in se perpetuò animatis & actuosis annume-
 randum esse testatur ipsum *DEI* Verbum Joh. VI. 63. Rom. I. 16. Hebr.
 IV. 12. de quibus suo loco, sive Verbum divinum est *DEI* converten-
 tis & illuminantis instrumentum non in se mortuum, sed maximè
 vivum, non *ἀεργον* sed *ενεργές*, non *ἀψυχον* sed *ἐμψυχον*, non pas-
 sivum sed activum vel actuosum i. e. vitâ & Spiritu S. animatum,
 sive, cui causæ principalis potentia & virtus semper communicata est

per mysticam scil. Spiritus S. cum Verbo unionem. πρωτον ψευ-
ergo erroris Rathmanni & Movii in eo consistit, quod censent,
Verbum DEI esse instrumentum merè passivum, sive ex eo instru-
mentorum genere, quæ nullam virtutem intrinsecam in se conti-
nent, ut securis, malleus, canalis &c. Rathmannus certè statuit; Ver-
bum DEI esse in se instrumentum quoddam in ipso conversionis,
regenerationis & sanctificationis actu *ἀεργον, mortuum, quod nul-*
lam nisi à causâ principali (in ipso scil. usu primùm) *impressam & com-*
municatam habeat efficaciam, in Bedencken / contra D. Dieder. p. 47.
idq; ibid. pag. 61. declarat simili à securi desumpto, quæ nullam ha-
beat vim secandi ligna, nisi à fabro lignario elevetur. In der Er-
innerung pag. 44. inquit, die Heil. Schrift wircket nicht die Krafft
der Befehring / so wenig eine Art wircket die Krafft des Menschen / der
die Art führet / sondern ist vielmehr in diesem Punct zu betrachten passi-
vè, leidender und empfangender Weise / denn sie empfähet die Krafft der
Befehring im rechten Gebrauch. Quale itaq; medium aut instru-
mentum Rathmannus ex DEI verbo faciat, testatur hoc ipsum simi-
le, de securi, quo Rathmannus passim utitur & impensè delectatur.
δενδρον & cum securi & per securim ligna findit, & securis, ut in-
strumentum suo modo *συνεργει*, passivè scil. Ita etiam vult, Spiritum
S. cum Verbo & per Verbum operari vel divinam suam potentiam
exerere, ut *δενδρον* & cum securi & per securim. Utitur quoq;
interdum simili de canale, vultq; Spiritus S. virtutem & potentiam
esse in Verbo, ut in vase vel canale, ita ut illa per verbum in suo le-
gitimo usu quasi fluat, uti per canalem aqua deducitur. Quod
ipsum est, Verbum DEI omni primo actu, omniq; efficaciam intrinse-
câ ratione illuminationis & conversionis hominum spoliare. *Mo-*
vius, fidelis Rathmanni socius in Confessione suâ Qu. 4. §. 2. arg. 5. ita
argumentatur; *Quodcumq; efficaciam divinam habet tantum instru-*
mentaliter, illi extra usum & legitimum officium suum efficacia illa
non est affixa seu indita. At Verbum DEI efficaciam illam divinam ha-
bet & effectus verè divinos producit tantum instrumentaliter, E. Ra-
tionem hanc addit; *Quia omnis vis instrumenti in usu consistit & vir-*
tus cause principalis nulli instrumento communicatur seu indita est ex-
tra usum, sicut nec instrumentum est, extra usum. Inde itaq; colli-
git, Verbum DEI extra humanum usum instrumentum non esse, &

con-

consequentē divinam vim & virtutē divino verbo non nisi in humano usu forinsecus & ab extra supervenire, cessante verò usu hanc divinam virtutem à Verbo iterum recedere, ut accidens aliquod separabile, quod salvā manente verbi integritate à verbo separari possit. Huic paradoxo *Movius* totum Theologici sui de hac controversiā discursus ædificium, superstruxit. Sed respond. 1. Aliud est, *habere efficaciam divinam instrumentaliter*, & aliud *agere instrumentaliter*. Verbum DEI habet efficaciam divinam communicativè, mysticè & vi ordinationis divinæ, non autem instrumentaliter. Hic enim non est propriè habendi sed agendi modus. Probet *Movius* ex Symbolicis nostrarum Ecclesiarum libris & orthodoxorum Theologorum scriptis, DEI verbo divinam virtutem communicatam esse instrumentaliter, eo, quo ipse sumit sensu. Communicatur & unitur virtus divina verbo, ut instrumento, (animato, vivo,) non autem instrumentaliter, agit verò & operatur verbum vi communicatæ divinæ efficaciam instrumentaliter. 2. Affixionem virtutis nemo nostrum statuit, 3. Usus vox *ἐπιώνυμ* est, & vel de ordinatione ad usum, vel de externo sive actuali usu lectionis, auditionis, & intelligitur. Priori sensu admittimus, totam verbi divini vim in usu, i. e. in divinā ordinatione ad usum sitam esse, posteriori sensu negamus, omnia instrumenta in externo usu consistere, nisi id ita explicetur, quod in *usu sive actuali*, sive *possibili seu potenciali* consistant. Oculus est instrumentum in se visivum, licet actu non videat. Ut taceam, verbum DEI, non tam instrumentum conversionis esse, quàm medium, uti supra dictum est.

Observ. XXII. III. Dicimus, verbum DEI operari non *βιαστικῶς*, sive per vim quandam *irresistibilem*, sed *resistibiliter*, ita ut homo eidem resistere, obicem ponere, atq; impedire possit, quò minus effectum, quem intendit, assequatur. Est quidem verbi divini summa vis & efficacitas regenerandi & convertendi homines, non tamen illam virtutem & *ἐνεργεσιαν* exerit irresistibiliter, ita scil. ut cuicumq; verbum Evangelii offeratur, is vi quadam irresistibili quasi compellatur & teneatur illud recipere, & non possit non converti & salvari. Talem *irresistibilem*, sive ut *Molineus* & alii vocant, *insuperabilem* vim verbi divini tuentur *Calviniani* communiter. Statuunt enim, uti supra, *Observ. XIX.* insinuavimus, per verbum solis Electis

Electis

Electis tantam conferri gratiam, ut infallibiliter & absolute con-
vertantur, nec resistere operosæ gratiæ queant, aut eam repellere,
etiãsi pertinacissimè reluctentur & Spiritui S. omnem suam mali-
tiam & contumaciam obvertant. Sic in *Collatione Hag.* pag. 238.
Fatemur, inquit, à nobis in hominis conversione talem gratiæ opera-
tionem statui, quæ est irresistibilis i. e. quæ non potest impediri, neq; ex-
pugnari per voluntatem hominis repugnantem. Et in iudiciis Theo-
leg. Provincial. de artic. 14. Remonstrant. quæ habentur in Actis
Synodi Dordrechtanæ, *Deputati Geldrici* pag. 261. ajunt; non abest à
blasphemiam, qui dicit; possumus DEO resistere, quum vult nos gratiam
suam convertere, idq; tam efficienter, ut opus conversionis nostræ impedia-
mus. Consentunt *Zuyt-Hollandici*, pag. 270. ita tamen, ut ma-
liant operationem hanc dicere invincibilem, quam irresistibilem. *Depu-
tati Trans-Isulania* pag. 318. hanc thesin defendunt num. vi. *Gratiæ
regenerationis* est irresistibilis. Idem sentiunt *Deputati Syn. Gröning.*
pag. 334. & 337. *Drentani* pag. 342. Et in iudiciis Theolog. extero-
rum, *Britanni* p. 678. statuunt, inesse homini convertendo non modo possi-
bilitatem, sed & pronitatem ad resistendum motibus Spiritus S. sed hanc
resistibilitatem propter efficacissimam & suavissimam motionem gratiæ
non posse in actum secundum hinc & nunc erumpere. *Palatini* pag. 690.
dicunt; DEUS operatur conversionem supereminente illâ magnitudine
potentiæ suæ, & pro efficacitæ roboris virium suarum, quâ omnia sibi
potest subjicere. Et postea pag. 691. *Quasi omnipotentissimam DEI
operationem impedire possit, & eludere pulvis & cinis.* Confer *Gene-
venses* ibid. pag. 720. *Rivetus* Com. in Hoseam Proph. Tom. II. Oper.
pag. 552. b. ait; *Hominem posse resistere gratiæ DEI, nemo Christianus
negat, At verò gratiam DEI efficacem posse hominem irritam reddere,
est oppositum in appposito ponere, quia gratia irrita non est efficax.* Gra-
tiæ convertentis irresistibilitatem, quam *spectrum Calvinistica phan-
tasia* appellat *D. Hülsemannus* Disput. II. de Auxil. Gratiæ in fine,
pag. 164. defenderunt quoque olim plurimi *Scholasticorum*, quos
allegat idem loc. jam cit. Disput. III. de Grat. In deb. q. 3. *Jansenius*, ejusq;
assectæ & sectatores, quamvis voce Calvinianâ, irresistibilis uti no-
liint, quod observat *Thomas Augustinus* in *Defensione Libertatis &
Gratiæ*, L. I. cap. 21. a. 10. pag. 336. rem ipsam tamen approbant, Gra-
tiamque Conversionis appellant *invincibilem, insuperabilem, inelu-
tabilem*

Et abia

Etabilem, invictissimè agentem, cui non possit resisti, &c. Vide Jansenii
 Augustinum Tom. III. L. II. cap. 4. pag. 41. c. 5. pag. 43. cap. 24. pag. 81.
 cap. 25. pag. 83. cap. 32. pag. 97. L. VIII. cap. 3. In Apolog. pro Jansenio
 pag. 49. &c. Eandem irresistibilitatem Verbo Dei interno assignant
 etiam *Anabaptistæ, Mennonitæ* Watterlandi in Belgio, quando di-
 cunt, illud sine ullâ resistantiâ in momento regenerationem operari,
 vide *Episcopium* in judicio de Ordin. Conversionis Medio, Tom. II.
 Oper. pag. 374. & 376. Sed Deus per Verbum suum & efficaciam ac
 potentiam convertendi illi inditam hominem irrogenitum è statu
 peccati & iræ, in statum gratiæ, è regno tenebrarum in regnum lumi-
 nis transferendum, illud audientem & legentem suâ gratiâ prævenit,
 in voluntatem ejus agit, naturalem incapacitatem & inidoneitatem
 quoad spiritualia omnibus connatam & communem, aufert, habi-
 lemque reddit, ut possit internæ Spiritus S. operationi non resistere
 morosè, seu ut possit cessare hîc & nunc ab exercitio hujus naturalis
 repugnantia, quæ cessatio seu mora ac spacium non resistendi perti-
 naciter, non est ab hominis voluntate, sed à Spiritu S. per verbum
 repugnantiam cohibente, cor durum, lapideum & poenitere nescium
 Ezech. XXXVI. 26. Es. XLVIII. 4. legis pulsu afficiente & Evangelium
 proponente, &c. Inhibita verò & cessante hac naturali itemq; actuali
 resistantia seu repugnantia, crescit subinde gratia DEI ex semine Ver-
 bi prædicati, ut ex repugnante fiat consentiens. Hoc est, Spiritus S.
 per eandem Verbi divini efficaciam intrinsecam subinde majores &
 vehementiores motus in homine excitat, donec tandem homo con-
 vertatur, & è statu iræ in statum gratiæ transferatur. Quæ ipsa tamen
 conversio, sive è statu iræ in statum gratiæ translatio non fit *irresisti-*
biliter, sive per vim quandam invincibilem aut insuperabilem, ut
 Jansenistæ loqui amant. Si enim homo pravitati ingenii indulgere
 velit, potest obniti, aspernari & excutere operationem Gratia & Spi-
 ritus S. in & cum Verbo ac per Verbum sese exerentem, quod Scri-
 ptura disertè testatur. Emphaticè Actor. VII. 51. quidam Gymnasio-
 rum Hierosolymitanorum Professores & alumni dicuntur *ἀντι-*
τίη τεύ, quod hostilem in adversarium impetum & resistantiam no-
 tat, (ut Num. XXVII. 14. ubi LXX. *ἀντιμίμειν* Esa. XXXI. 2. Psalm. LIV.
 5. Deuter. XXIX. 7. 2. Samuel. XII. 31. ubi stare seu surgere contra a-
 liquem, est oppugnare.) Illi enim jam in conscientia suâ erant convi-

H

victi

victi de virtute Evangelii, ut est cap. VI. Actor. v. 10. ubi dicitur, *non poterant resistere Sapientia & Spiritui*, quo i. e. per quem loquebatur *Stephanus*. Et tamen adeo erant cervicosi & dedita opera obstinabant animum suum, ut, eum possent assentiri Verbo & illud recipere, vellent tamen non assentiri & non apprehendere ex voluntaria & adscititia contumacia. Sic dicuntur impii *κατὰ πρόθεσιν λακτίζεν* contra stimulum calcitrare Actor. IX. 5. Verbum *ΔΕΙ ἀπωθῆναι*, a se repellere, & seipso indignos judicare aeterna vita. Actor. XIII. 46. *ἀρετῆν τὴν θύλην τῶν θεῶν* Luc. VII. 30. confer Matth. XXIII. 27. Joh. V. 34. Atque ita Verbum DEI ad convertendum hominem efficacissimum (actu primo & in se) inefficax fieri potest (actu secundo) voluntate repugnantis, sive non inevitabiliter ad suum effectum in omnibus pertingit, scil. in illis qui DEO serio & efficaciter per Verbum operanti resistunt & contumaciter occurrunt.

Observ. XXIII. Hæc hæc hactenus fusius declarata, Verbi divini efficacia per varios & diversos *actus* sese exerit. Non loquor autem de *extraordinariis* Scripturæ actibus & effectibus. Quorum exemplum refert *Theodorus Lector*, scil. cum magnum esset Constantinopoli exortum incendium, illud Evangeliorum objectu fuisse a S. Anastasie templo depulsum opera Marciani Oeconomi; qualeque apud S. *Athanasium* de Interpretat. Psalm. ad Marcellin. narratur, quod S. Scripturis recitatis sæpe demones expulsi sint, eorumque insidia detectæ, vide *D. Dorscheum* Zachar. Theolog. part. I. pag. 23. sed sermo mihi est de *ordinariis* Verbi divini actibus & effectibus, qui vel *gratiosi* sunt vel *punitorii*. Actus gratiosi sunt, *Hominum regeneratio & conversio*, Psalm. XIX. 8. & 9. Jerem. XXIII. 29. 2. Tim. II. 25. 1. Petr. I. 23. Jacob. I. 18. 1. Corinth. IV. 15. c. IX. 1. Gal. IV. 19. Actor. II. 37. seqq. *Fidei justificantis accensio & donatio* Joh. I. 7. c. XVII. 20. Rom. X. 17. 1. Cor. III. 5. Col. I. 5. 6. 2. Petr. I. 19. Ephes. I. 17. *mentis illuminatio*, Psalm. XIX. 9. II. Actor. XXVI. 18. Ephes. III. 9. *cordis emollitio* Psalm. XIX. 8. Jer. XXIII. 29. c. XX. 9. *purificatio* Joh. XV. 3. & 4. *vivificatio* 2. Cor. III. 6. Ephes. II. 5. Phil. II. 16. Actor. V. 20. *efficax nostri consolatio, corroboratio & exbilaratio* Psalm. XIX. 9. 10. Psalm. XXII. 4. Psalm. CXIX. 50. 92. Jerem. XV. 16. Rom. XV. 4. *justificatio* Rom. III. 27. 28. *sanctificatio*, 1. Petr. I. 22. *renovatio*, Ephes. IV. 23. *in gratia & fide conservatio* Joh. V. 39. 1. Petr. V. 10. *spiritu promissionis obsignatio* Ephes. I. 13. *Salvatio*, seu
vita

vitæ æternæ datio, vel inchoatè in hac vitâ per gratiam, vel consummatè in alterâ per gloriam, Joh. V. 24. 39. cap. VI. 69. Rom. XI. 14. I. Timoth. IV. 16. I. Cor. I. 21. Jacob. I. 21. Actor. XI. 14. c. XIII. 26. Actus punitorii sunt *concussio, compunctio, vulneratio, mortificatio, damnatio*. Verbum DEI enim, Lex præsertim, suis comminationibus ferit, concutit, vulnerat, conscindit & tandem mortificat Jerem. XXIII. 29. 2. Corinth. III. 6. instar gladii utrinque secantis etiam durissima & pervicacissima impenitentium corda penetrat, Heb. IV. 12. quod exemplo Pharaonis Exod. X. 16. *populi Israelitici* 2. Esdræ VIII. 9. 10. *Ezechie,* Es. XXXVIII 2. *Regis Ninivitarum* Jon II. 5. 6. *Auditorum Petri* Actor. II. 37. *Felicis,* Actor. XXIV. 25. *Agrippæ* Actor. XXVI. 28. aliorumque manifestum est. Hinc *Riverus* Com. in Hoseæ cap. VI. Tom. II. Oper. pag. 655. b. *Verbum DEI, inquit, comparatur gladio, virgæ, baculo, malleo, μετωφορικῶς, quia eam vim habet, non solum, ut tanquam aptum instrumentum rudem materiem poliat, superflua refecet, scabrosa leviget &c. qui usus in piis necessarius est, sed etiam, ut lethale vulnus improbis infligat, Esa. II. v. 4. percutiet terram virgâ oris sui, ad Ebr. 4. v. 12. sermo DEI quovis gladio penetrantior est, Apocal. 2. v. 16. pugnabo cum illis gladio oris mei, Jerem. 23. v. 29. Malleo confringenti petram confertur, DEUS ergo per Prophetas delinquentes, Verbi divini predicatione quasi gladio vel malleo cecidit & interfecit.* Hæc ille. Quo pertinet illud Jerem. I. 10. *Ecce constitui te hodie super regna, ut evelas, & destruas & disperdas, & dissipes, & ædifices & plantes.* Et illud Joh. XVI. 8. *Spiritus S. arguet mundum de peccato, scil. per Verbum.* Imò quicquid spirituale ac supernaturale DEUS in homine operatur & producit, id omne (de ordinariâ loquimur *ὁικονομία*) non nisi per Verbum suum (sive solum, sive Sacramentis vestitum, quod visibile Verbum dici consuevit,) tanquam peculiare ad hoc destinatum medium operatur ac producit. Jam operatur in homine veram & seriâ peccatorum agnitionem, salutarem contritionem, fiducialem promissionum gratiæ de remissione peccatorum propter Christum apprehensionem, bonorum operum studium. Jam spem & consolationem gignit, cor contritum, viribus defectum, mœrore tabidum recreat, corroborat, exhilarat. Jam ad pœnitentiam concitat, sæpè etiam in flagrantissimo peccati cursu, jam ad virtutem stimulat, jam preces suadet, jam ambiguum de fidei salvificæ possessione firmat &c.

Quod autem ejusmodi effectus supernaturales producit, id virtute divinâ intrinseca ad producenda ejusmodi *δποτελέσματα* spiritualia pollere oportet, quum actus secundus præsupponat primum. Eleganter *Lactantius* Instit. lib. III. cap. 2. *DEI præcepta, quia & simplicia & vera sunt, quantum valeant, in animis hominum, quotidiana experientia demonstrat. Da mihi virum, qui sic iracundus, maledicus, effrenatus, paucissimis DEI verbis tam placidum, quam ovem reddam. Da cupidum, avarum, tenacem, jam tibi eum liberalem dabo.* Justinus Martyr in Dialog. cum Tryphone inquit; *Habent dicta Salvatoris θεός εν εδουτοῖς, reverentiam quandam in seipsis & sunt idonea ad incutiendum pudorem rebellibus. ἀπαπαύσις* (scil. animarum, de quâ Christus Matth. XI. 28. 29.) *suavissima autem requies oritur illis, qui meditantur in iis.* Alia Patrum testimonia pro efficacia Verbi divini adducunt *Theologi Saxonici* in der wiederholten gründlichen Lehr vom Worte Gottes/ sive in ultimâ Decisione hujus Controversiæ, capite IV. pag. 80. seqq. *B. Hulfemannus* Disput. III. de Auxil. Grat. quæst. I. n. VIII. §. 6. seq. pag. 183. seqq. *Chamier* Panstrat. Cathol. Tom. I. Lib. VI. de Canone cap. V. pag. 76.

THESEOS FUNDAMENTA.

Progredimur nunc ad *θέσεως Orthodoxæ probationem*, etsi autem varia Efficaciæ Verbi divini in S. Literis extent documenta, brevitati tamen studentes, potiora saltem seligemus. Primum autem locum meritò damus effato Christi *Job. VI. 63. τὰ ῥήματα α̅ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν, πνεῦμά α̅ ἐστὶ, καὶ ζωὴ ἐστὶν.* *Verba, quæ ego loquor vobis, Spiritus sunt, & vita sunt.* Nota I. Sententia hæc dividitur in *subjectum & prædicatum*, Subjectum est: *Verba, quæ ego loquor vobis*, Prædicatum: *sunt Spiritus & vita.* Loquitur autem Dominus Jesus de verbis suis, quæ ipse in diebus carnis viva voce pronunciavit, & postmodum quoad substantiam dogmatum, in Scripturas N. T. per Apostolos, tanquam per Amanuenses suos referri curavit. *Quicquid enim Salvator de suis factis & dictis nos legere voluit, hoc scribendum illis (Evangelistis & Apostolis) tanquam suis manibus imperavit,* ait *Augustinus* lib. I. de consensu Evangel.

gel. cap. ult. *Nota II.* Hæc ipsa verba, ore Christi prolata & postea in
 literas redacta vocantur h. l. *Spiritus & vita*, non ratione materia-
 lis, literarum, vocum, apicum, &c. sed ratione formalis, sensus
 scil. interni, qui verè divinus est, & $\nu\sigma\varsigma \chi\rho\iota\varsigma$ 1. Cor. II. ult. *Nota III.*
 Dicuntur Spiritus & vita, non quod sint ipse DEUS, vel Christus vel
 Spiritus S. ut somniavit *Andr. Osiander*, nec solùm ratione objecto-
 rum, quia $\pi\upsilon\lambda\mu\alpha\tau\iota\kappa\acute{\alpha}$ spiritualia, sive $\tau\acute{\alpha} \tau\epsilon \pi\acute{\nu}\epsilon\upsilon\mu\alpha\tau\iota\varsigma \tau\epsilon \text{I}\epsilon\chi\acute{\upsilon}$, ea,
 quæ Spiritus DEI sunt 1. Cor. II. 14. h. e. summa fidei mysteria, hu-
 manum captum longè superantia continent, ut exponit *Cyrillus &*
Hugo Grotius in Annotat. suis ad h. l. pag. 911. nec tantum ob finem
 ultimum, ad quem ducunt, scil. vitam æternam, sed etiam ac impri-
 mis ratione virtutis & efficacis, quæ ex singulari DEI ordinatione
 verbo divino intrinsecè competit, sive ob vim vivificandi, quam in
 se habet. Hinc *Albericus M.* in Joh. cap. IV. v. 42. *Verbum exiens ab*
ore Verbi increati cum virtute sonat. Et ratione spiritualium effectuum,
 quos in non malitiosè resistantibus, DEI Verbum producit, ut
 sunt; intellectus illuminatio, cordis immutatio, conversio,
 vivificatio, regeneratio, salvatio, &c. Spiritus ergò sunt
Verba Christi, hoc est Spiritu instructa & animata, quem-
 admodum Paulus *Evangelium* appellat *Spiritum*, qui vivifi-
 cat 2. Cor. III. 6. imò ipse Christus in verbis immediatè præceden-
 tibus, per $\tau\acute{\alpha} \pi\acute{\nu}\epsilon\upsilon\mu\alpha \tau\acute{\alpha} \zeta\omega\omicron\pi\omicron\iota\zeta\upsilon$ sive *Spiritum vivificantem* intelligit
 salvificum DEI Verbum illiq; opponit *carnem*, h. e. carnale in rebus
 spiritualibus iudicium, ex corruptâ & occæcatâ hominis ratione,
 temerè in res sacras ac mysteria divina magisterium affectante, or-
 tum. Rectè *D. Tarnovius* Com. in h. l. pag. 555. *Organon fidei est*
Spiritus vivificans, sive verba, quæ loquitur (Christus,) per quæ dat
vitam spiritualem in tenebris mortis jacentibus, ut ipse explicat in fine
v. 63. & per antithesin illustrat, quod caro sive sapientia rationis nihil
adhuc proficit. Vita sunt Verba Christi, non tantum ratione effectus,
 quia vitam spiritualem (uti dictum) in homine operantur, & creden-
 tibus vitam æternam conferunt, unde Petrus Apostolorum omnium
 nomine verba Christi, *verba nominat vita æternæ* v. 68. ab effectu
 scil. primario. Sed maximè ratione internæ formæ seu perfectio-
 nis, quia ratione actus primi in se viva sunt & singularem vim & fa-
 cultatem vivificandi à DEO inditam habent, uno verbo, verè viva

Sunt & vivifica. Majorem enim propositionem Christus præmittit
dicens: *Spiritus est, qui vivificat*, moxq; subsumit; *Verba, quæ ego
loquor vobis, sunt Spiritus*, Conclusionem colligendam potius re-
linquit, quàm exprimit; Ergò *Verba, quæ loquor vobis, vivificant, &
vita sunt*, hoc est, vim vivificandi in se habent. Quod verò non
omnes actu per verbum vivificantur, id vitio hominum fit, qui
actuali malitiâ & contumaci contradicendi studio operationi verbî
divini resistunt, eamq; impediunt. Hinc Salvator vers. sequente
64. dat rationem, cur nonnullos non percellant τὰ πρῶτα τὰ ῥῆματα
cum tamen sint *Spiritus & vita*, inquiens, *quia non credunt*, i. e. per
incredulitatem sese Spiritui S. in verbo & per verbum operanti op-
ponunt, id quod ante uno verbo dixerat, quia *caro sunt, quæ non
percipit, ea, quæ sunt Spiritus DEI* 1. Cor. II. 14. Rectè Augustinus Tra-
ctatu XXVII. in Johan. intellexisti spiritualiter? *Spiritus & vita sunt.*
*Intellexisti carnaliter, etiam sic illa Spiritus & vita sunt, sed tibi non
sunt.* Et B. Lutherus Tom. VI. Jenens. fol. 200. das etliche nicht glau-
ben/ ob sie gleich das Wort hören/ das nimbt darumb dem Worte nichts/
sondern bleibet gleichwohl wahr/ daß es das Mittel sey/ dadurch der
Glaube ins Herze kompt/ und ohne dasselbe niemands glauben kan.
Quod contra Cass. Movium observandum, qui in discursu Theol.
G. 3. b. inquit *Verbum DEI* (in illis, qui Spiritui S. per Verbum ope-
ranti perseveranter & contumaciter repugnant,) *esse sine Spiritu S.
ejusq; salubri efficacia.* Christus enim verba sua tam impiis, quàm piis
est loquutus, nec desinebant esse *Spiritus & vita*, cum ab impiis au-
direntur. Nota III. Quodcunq; itaq; Verbum *Spiritus & vita* est,
sive Spiritu ac vitâ animatum atq; instructum, illud non est instru-
mentum ἀνεργον & inanimatum, aut signum merè σημεῖον, sed me-
dium ενεργητικόν & efficax, divinitus ordinatum ad spiritum & vi-
tam conferendam, effectusq; spirituales & vitales producendos, suâ
nim. naturâ & vi divinæ ordinationis. Atqui Verbum DEI prædi-
catum & scriptum *Spiritus est & vita*, sive Spiritu ac vitâ animatum
atq; instructum. E. item, Quod naturâ suâ, sive ex proprietate &
perfectione nativâ *Spiritus est & vita*, ac divinâ vi atq; efficacia præ-
ditum, illud utiq; non in usu demum spiritu & vitâ animatur vel vi
vivificandi à Spiritu S. donatur, aut efficax esse incipit, ut contem-
dit Movius in Discursu Theol. F. 4. pag. 1. & in chartâ diffamatoriâ
(contra

(contra D. Behm.) G. 3. pag. 2. ubi inquit; Gott der HErr hat seinen
Worte ausser dem Gebrauch keine Lebenskrafft zugeordnet / derwegen es
sein absurdū est, wenn man saget / daß Gottes Wort ausser seinem rechten
Gebrauch todt sey. Sed efficax etiam est ante & extra omnem usum,
Atqui Verbum DEI naturā suā, seu ex proprietate & perfectione na-
tivā Spiritus est & vita &c. E. non in usu demum Spiritu & vitā ani-
matur, vel vi vivificandi à Spiritu S. donatur, aut efficax esse incipit.
Excipit jam dictus *Caspar Moxius*, Christum non loqui de verbis suis
in se, sed ut sunt in legitimo suo usu. Sic enim im kurzen Bekenntnis
cap. VIII. p. 38. inquit; Johan. 6. v. 63. nennet Christus sein Wort
Geist und Leben; Aber er saget aust rüchlich / die Wort / die ich rede /
sind Geist und Leben. Respon. Ideò dicit Christus, *Verba, quae lo-
quor*, ut ostendat, se non loqui tantum de Verbo *ἐν ἑαυτῷ*, sive
mentali & interno, sed etiam *ἔξωθεν* sive externo. Ita *Theo-
logi Witteberg.* im Bedencken von den Schrifften Rathmanni, pag.
30. Ob schon Johan. 6. v. 63. das Wort genennet wird Geist und Leben /
so ist doch solches nicht nur von dem innerlichem / sondern auch vom eu-
serlichem Wort zu verstehen / wie dann der HErr Christus klärlich
spricht; Die Wort / die ich rede / die sind Geist und Leben / quod con-
tra eundem Rathmannum notandum, qui passim in Scriptis suis
Verbo DEI *ἔξωθεν* sive externo omnem intrinsecam vim vivifi-
candi denegat, ut supra demonstratum. *Nota V.* Quando ex hoc
Christi effato realem verbi prædicati efficaciam probamus, exci-
piunt quidam *Calviniani*, nominatim *Nic. Arnoldus* in *Vindic. &
Conciliat. LL. V. & N. T. part. II. pag. 192. ad h. l. Id quod de Verbo à
Christo ipso prædicato dicitur, non quadrare in omne Evangelium, à
quovis ministro prædicatum. Quia nunquam ita loquutus est homo,
sicut Christus Job VII. 46. docebat enim, ut habens auctoritatem Matth.
VII. 29. Ast verba Christi non tantum tunc, quando ab ipso profere-
bantur, Spiritus erant & vita, sed & nunc, quando literis sunt con-
signata & in Scripturas redacta, vel etiam quando significanter &
fermone vernaculo proponuntur, Spiritu & vitā sunt prædita. Eun-
dem enim conceptum divinum & sententiam menti divinæ confor-
mem etiamnum in mente nostrā generant, quam olim tempore
Christi & à Christo enunciata, in animis hominum generabant,
& sic efficax medium sunt ex DEI ordinatione, mentis oculos cali-
gantes*

gantes illuminandi, cor contritum & viribus defectum recreandi, & corroborandi, mortuos in peccatis vitæ restituendi &c.

II. Ἡ ἰσχυρὸς nostræ fundamentum sumimus ex *Rom. I. 16.* ubi inquit Apostolus, ἡ δὲ ἐπιχειρομένη τὸ εὐαγγέλιον τῆς χάριτος, δύναμις δὲ θεοῦ ἐστὶν εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι, ἰσχυρὸν τὸ πρῶτον καὶ ἔλληνι. *Non enim erubescō Evangelium Christi, virtus enim DEI est ad salutem omni credenti, Judæo primùm & Græco.* Nota I. Dicti hujus, (quod Apostolus, judice *Estio*, Com. in h. l. brevissimè complexus est totam hujus Epistolæ principalem materiam) subjectum est εὐαγγέλιον τῆς χάριτος *Evangelium Christi*, (vulgata nomen *Christi* omisit, quod tamen maximè est Emphaticum.) *Svenckfeldius* per *Evangelium* h. l. intelligit ipsum *Christum*, λόγον ὑποστατικόν, vel Verbum DEI substantiale, vide Tom. I. Oper. pag. 319. 320. 331. 332. Tom. II. vel parte primâ Epistolarum pag. 779. Tom. III. vel parte secundâ Epistol. p. 231. 404. 453. Emblemata *Svenckfeldiana* hæc sunt; Das mündliche Evangelium ist nicht Gottes Krafft / ob es wohl davon prediget / 2. Es ist ein grosser Unterscheid inter literam & Spiritum, zwischen dem mündlichen dienstlichen Wort der Predigt / und dem lebendigen kräftigen Wort Gottes / welches allein uns selig machet / und ist Jesus Christus der Herr / 3. Paulus redet *Rom. 1.* von dem Geheimniß des Evangelii, welches Christus selbst ist / und nicht vom Dienst und eusserlichen Predigt / 4. das Wort Evangelium hat mehr weder eine Bedeutung / ist æquivocum; An dem Ort / da es Paulus Gottes Krafft heisset / die uns selig machet / kan nichts anders / denn Christus dadurch verstanden werden / weil keine andere Krafft Gottes ist / denn Christus / wie es Paulus selbst aufleget / *1. Corinth. 1.* Sed licet Christus λόγος nomine in Scripturis veniat, nullibi tamen Evangelium appellatur, ut mirum sit, hoc ipsum quoq; *Adamum à Conzen Jesuit.* contra omnem loquendi usum statuere Com. in h. l. Et Apostolus expressè Christum, DEI Filium ab Evangelio distingvit, cum ait, *Evangelium Christi*, h. l. *Evangelium Filii DEI* vers. 9. & *Evangelium de Filio DEI* v. 2. Dicitur autem Evangelium Christi 1. ratione cause efficientis, quia per Christum revelatum & ex sinu Patris ad nos delatum. *Joh. I. 18.* 2. ratione objecti, quia de Christo, ejusq; beneficiis agit, & 3. ratione finis, quia ad Christum ducit. Evangelium itaq; non est ipse DEI Filius, ipse Christus, sed prædicatio de Filio DEI, de Christo.

Christo. Hinc summam Evangelii Chrysoſtomus hanc eſſe dixit;
DEI Filium factum hominem, propter nos crucifixum reſurrexiſſe.
 Nec obſtat, quod hîc de Evangelio *δύναμις* *Jeſu* prædicetur, non enim
 eo ſenſu Evangelium dicitur potentia **DEI**, quo Chriſtus dicitur
δύναμις *Jeſu*, virtus ſeu potentia **DEI** 1. Cor. I. 24. qui eſt hypſtatica
DEI virtus ſeu potentia, ſed dicitur *δύναμις* *Jeſu*, quia *divinam vim*
ratione divini ſenſus habet inſitam, quæ in prædicatione, lectione & me-
ditatione ad hominum converſionem, illuminationem, vivificationem
& ſalvationem ſeſe exerit, ut docet B. Gerhardus, Avunculus meus
 deſideratiſ. Com. in h. l. noſq; porrò pluribus dicemus. *Nota II.*
 Nec notat in hoc loco Paulino vox *Evangelii* ipſa *mysteria*, vel *res*
Evangelio contentas, puta Filii **DEI** incarnationem, Paſſionem, mor-
 tem, merita, beneficia, ſacramenta &c. ut volunt Bellarminus lib. II.
 de Sacram. cap. XI. Cornel. a Lapide, Tirinus & Menochius in Com.
 h. l. (aliud enim eſt Evangelium & aliud beneficia, quorum *ὄχημα*
 & *δοχείον* eſt Evangelium,) ſed *Καταλιſμόν* ſeu prædicationem
 de Incarnatione, paſſione, morte &c. Filii **DEI**, *λόγον τῆς σταυρῆς,*
ſermonem crucis ſive de cruce, qui pereuntibus ſtultitia eſt, nobis autem
ſervatis *δύναμις* *Jeſu*, potentia **DEI** 1. Cor. I. 18. quod patet ex ipſo
 contextu; Non enim dicit Apoſtolus, ſe non pudere myſteriorum
DEI, ſeu articulorum fidei, ſed dicit, ſe non pudere ipſius prædica-
 tionis Evangelii, ſive Evangelizationis, inquit enim verſ. 15; *Prom-*
ptus ſum, & vobis, qui Romæ eſtis, Καταλιſματὸς, rationem addit v.
 10. *Non enim me pudet Evangelium Chriſti &c.* Evangelium ergò,
 cujus Paulum tanquam *fabulæ de Jeſu quodam crucifixo,* Act. XXV.
 19. coram mundo pudere poterat, erat externa de Chriſto, ejusque
 beneficiis prædicatio. Adeoq; loquitur Apoſtolus, de Evangelio,
 non quatenus id menti ſuæ à Spiritu S. immediatè erat infuſum, ſeu
 de *Verbo aliquo interno* (nam quæ animo duntaxat foventur & alun-
 tur, de iis propriè dici nequit, quod ea erubeſcamus) ſed de Evan-
 gelio, quatenus id evangelizatione ſive externâ prædicatione & vivâ
 voce ipſemet manifeſtabat & proponebat, hoc eſt, de Evangelio quâ
 prædicato, de Verbo *εὐαγγελικῶν*, ad quod ſe vocatum & ſegregatum
 eſſe ait v. 1. de Evangelio, quâ id prædicare Romæ diſcupiebat v. 15.
 de miniſterio prædicationis, cujus ſe non pudere profitetur, v. 16. in
 quo juſtitia **DEI** revelatur, v. 17. hoc eſt, ut Fanatici vocant, de *ver-*

bo DEI Externo. Perperam itaq; M. Rathmannus hunc locum Pat-
linum ad verbum internum, menti & animo Apostolorum, afflatu
quodam divino insitum, torquet in notis quæst. 10. p. 32. Rectè Am-
brosius ad h. l. *Predicatio Apostolica virtus DEI est, quæ invitat ad fi-
dem & dat salutem omni credenti, dum peccata donat & justificat, ut
à secundâ morte detineri non possit. Nota III.* Sermo hîc Paulo est de
Evangelio, non quâ id *Electus* tantum annunciatur, sed quâ id inter
omnes gentes prædicatur ad erigendam *ὡσαύτων πίστεως*, *obedien-
tiam fidei* v. 5. Neq; enim Apostolus aliud Evangelium Electis, aliud
Reprobis prædicabat, sed unum, idemq; Evangelium, de Christo,
omnium hominum Mediatore omnibus sine discrimine Electorum
& reproborum annunciabat, ut omnes ad obedientiam fidei addu-
ceret. Unde Apostolus Petrus non sui respectu tantum, sed respectu
effectus ordinarii prædicationem Christi vocat *verba vite æternæ*,
Joh. VI. 68. & regenerationem nostram adscribit Verbo, non cui-
dam singulari, solis Electis destinato 1. Epist. 1. 23. sed Verbo Domini,
quod Evangelizatum est inter vos, h. e. quod à me & aliis Apostolis
Vobis prædicatum est, ut inquit v. 25. quod contra *Calvinianos* ob-
servandum, qui statuunt, ideò Evangelium vocari potentiâ DEI, quod
potentiâ DEI ergâ Electos tantum, per illud exeratur, ut *Molinæus*
in *Anatom.* cap. 46. §. 5. & *Synodici* pleriq; item *Parentis* in *Com.* h. l.
Nota IV. De hoc ergò Evangelio Christi, externè seu vivâ voce præ-
dicato & publicè inter gentes quaslibet professo affirmat S. Apосто-
lus, quod sit *δύναμις θεῶν*, *potentiâ DEI*. Dicitur autem Evangelium
δύναμις, *abstracto pro concreto*, seu substantivo pro adjectivo posito,
in signis *ἐμθάσεως καὶ ἐνεργείας* gratiâ. Quæ emphatica abstracti
usurpatio facit, ut in superlativo gradu adjectivum, quod per ab-
stractivam vocem effertur, exponi commodè possit. & idem sit, quod
potentissimum & efficacissimum medium propagandæ fidei & salutis,
ut sit 1. Cor. I. 18. 21. 2. Cor. V. 21. Luc. IV. 32. Joh. XVII. 17. Eph. V. 8.
&c. vide D. *Glossium* Phil. Sac. lib. III. tract. 1. Can. 7. p. 13. seq. Quo-
ties abstractum sumitur pro concreto, in prædicatione excellentiam
quandam formæ in subiecto significari, quæ ab eo excludat, quicquid
repugnat nature formæ significatæ per abstractum, Philologorum est
observatio, quam inculcat etiam B. D. *Dorschius* in dissertatione
Theol. de LXX. Hebdomadibus Danielis, artic. V. §. XLV. Rectè
B. Feur-

B. Feurbornius in Com. ad h. l. p. 13. *Apostolus*, inquit, ut indicet, Evangelium esse non vulgariter sed divinè potens & validum ad nos salvandos, propterea Evangelium hic non vocavit δύνατον τῷ Θεῷ quod tamen facit 2. Cor. 10. v. 4. sed δύναμις Θεῶ; sicut verbum DEI, quia non est vulgariter & fallibiliter sed divinè verum, ideò est & dicitur ipsa veritas Job. 17. v. 17. Intelligitur autem hic voce δυνάμεις virtus, facultas & efficacia, seu vis divina ordinata, Verbo Evangelii indita, per quam Deus pro suo beneplacito constituit homines convertere, regenerare, illuminare, sanctificare &c. *Nota V.* Non est potentia illa Evangelii tantum *objectiva*, *significativa* seu *representativa*, qualis est imaginis vel statuae Mercurialis, sed *realis*, *effectiva*, *ordinata* & *proportionata* ἐνέργεια, vis & efficacia ad hominis conversionem & salutem. Ipsum enim Evangelium dicitur δύναμις Θεῶ εἰς σωτηρίαν, quomodo arma militiae nostrae dicuntur δύνατα τῷ Θεῷ, ad demolitionem Satanae malitiae 2. Cor. X. 4. quod non significare, sed potentiam exercere notat, sic 2. Tim. III. 15. τὰ ἱερὰ γράμματα dicuntur δυνάμεις ἡμῶς τοῦ Θεοῦ εἰς σωτηρίαν, seu efficax medium ad finem istum, nos instituere videl. ad salutem, ordinata, ut bene docet *B. D. Wellerus* in Com. in Ep. ad Rom. in h. l. p. 51. *Nota VI.* Hæc potentia non est ab Evangel. divulsa, nec ei ab extrinseco advenit, sed ipsi sepe inest. Apostolus n. loquitur de natura omnis prædicationis Evangelicæ, & dicit, quod ipsum Evangelium sit potentia DEI ad salutem, hoc est, quod talem vim & potentiam divinitus insitam atq; intrinsecam semper habeat, non, quod Deus, quando hoc medio utitur, inæqualem vel ambulatoriam pro libitu ipsi vim indat, vel quod primùm in usu suo legitimo per unionem aliquam ἐκστατικὴν & accidentariam Spiritus S. elevationem, potens evadat. Nam quodcunq; Verbum est potentia DEI ad salutem, id intrinsecâ potentiâ atq; virtute, in se ac per se, præditum sit, oportet, etiam ante & extra usum & operationem, (h. e. licet prædicatio, auditio, lectio aut meditatio non accedat) actu scil. primo. Potentia enim DEI actum primum virtutis divinæ designat, non verò actum solùm secundum, quod contra *Rathmannum* & *Cass. Movium* observandum, qui statuebant, Verbum vel Evangelium esse potentiam DEI non actu primo, sed secundo, non extra usum i. e. extra prædicationem & auditionem, sed in usu adeoq; Verbum DEI neq; propriam, neq; communicatam habere

virtutem & potentiam divinam convertendi & salvandi homines, accipere autem illam demum in legitimo usu, ubi Spiritus S. extrinsecus ad Verbum accedat virtute sua vivificandi. Atq; sic non relinquunt Evangelio potentiam, nisi remotissimam & obedientialem, das es könne zum Werkzeuge des Heiligen Geistes werden/und hernach zugleich mit ihm wirken/ sed talis potentia est potius privatio potentiae agendi & virtutis operandi, in subjecto, vide *D. Myslena* Movium Hæreticum pag. 62. seq. Loquitur quidem Apostolus Paulus de Verbo DEI in usu, seu de Evangelio externè prædicato, ut supra notâ II. ostendimus, non tamen ait, quod solum in usu & officio suo sit potentia DEI ad salutem. Non itaq; solum potentia DEI est Verbum DEI, cum agit aut operatur, sed & in se & ante usum, vel operationem verè est potentia DEI, ut operari possit, seu actu primo. Sicut enim etiam extra usum prædicationis & auditionis manet Verbum divinum, Verbum vivum, Verbum salutis & semen incorruptibile, nos regenerandi, ita quoq; extra usum & exercitium nostrum in se est & manet potentia DEI ad salutem. Rectè B. *Lutherus* Tom. II. Jenens. Germ. fol. 144. p. 2. Das Wort Gottes ist Allmächtig/und Gottes Krafft Rom. I. fol. 312. Das Wort ist eine Göttliche und ewige Krafft/wiewohl das Wort gering ist/und nichts scheint / weil es aus dem Munde gehet / so ist doch so eine überschwenckliche Krafft drinnen (en actum primum) das es die so dran hangen/Gottes Kinder machet (en actum secundum) *Notæ VII. Rathmannus* contendit in Verbis Apostolicis esse Synecdochen, in der Väter beständigen Lehr pag. 103. in der Erinnerung pag. 11. 23. 27. In der Glaubens-Posaun pag. 19. & 20. in den Zeugnissen Lutheri, pag. 9. 10. & alibi passim. Hanc Synecdochen ita describit in der Erinnerung pag. 24. nach welcher art zu reden dem einen Theil dasselbe zugerechnet wird/was des andern ist / weil zwei Dinge im rechten Gebrauch zusammen kommen/ vel ut loquitur in der Väter beständigen Lehr / weil das Evangelium uns vortrage und offenbare Gottes Krafft / in den Zeugnissen Lutheri p. 10. weil das Evangelium und Gottes Krafft zusammen sind im gebrauch/ und der Heil. Geist durchs Evangelium und also durch sein Mittel im gebrauch wircket. Resp. Apostolus ipsum Evangelium facit potentiam DEI; *Rathmannus* verò cum aßeclis suis potentiam DEI ab Evangelio distinguit, dicitq; Evangelium non esse ipsam potentiam DEI, sed Spiritum S. per Evangelium, tanquam
per

per ἄργανον, seu instrumentum passivum potentiam suam in conver-
tendis & salvandis hominibus exerere (sicut δεικνύμενον potentiam
fissionis exerit per securim, nam hoc simili sæpius utitur, uti dictum,)
sine communicatione divinæ potentiæ seu actus primi. Unde mani-
festum evadit, Spiritum Rathmannianum ex Verbo DEI ἄργανον seu
instrumentum facere passivum, in se ἀψυχον, inanimatum, omni pri-
mo actu divinæ potentiæ prorsus destitutum, ut supra in observatio-
nibus ad thesin demonstravimus. Rathmannianis pollicem premunt
pleriq; Calviniani. Nec plus ἐνεργείας, aut potentiæ Verbo DEI largiun-
tur, quàm securi & aliis instrumentis in se ἀψυχοις, seu inanimatis
Theod. Beza parte secunda Q. & Respons Christianar. ad quæstionem
230. p. 360. Volum. Tertio Tractat. Theol. scribit Locutionem hanc A-
postolicam esse figuratam, & in specie Metalepticam, quia ponatur effe-
ctus pro causa instrumentali. ἡμετέροις, vel subserviente; Evange-
lium est potentia DEI ad salutem, hoc est, instrumentum, quo efficaci-
ter utitur ad nos servandos. DEUS. In alterâ vero Apologiâ ad Fran-
cisc. Claudium de Xaintes pag. 342. in secundo Volum. Tractat. Theo-
log. ita se explicat; Tum Verbo simplici, tum sacramentis tanquam or-
ganis quibusdam sic utitur Spiritus S. ut tamen solus propriè in cordibus
nostris agat, nos intus immutans, illustrans, fidemq; ipsam & gignens in
nobis, & Christo recipiendo efficacem reddens. Post pauca; Verbum au-
ribus insonans & sacramenta in oculos incurrentia sic adhibentur à
DEO, ut quamvis minimè vana sint vel otiosa, tamen dici nec possint, nec
debeant DEO οὐνεργεῖν, sed cause sunt duntaxat ὡν ὄν ἀνευ, (sine qua
non) ac ne id quidem simpliciter & absolutè. Idem; Verbum & sacra-
menta veluti vasa sunt, non quibus nutrimur, sed in quibus vel apposi-
tos cibos fide percipimus, siquidem res significatæ videntur quodammo-
do signis suis contineri. Quomodo Pareus ludat in præsentis loci A-
postolici explicatione, si conferatur ejus Exeg. Germ. fol. 80. & 81. do-
cet D. Balduinus in Com. ad h. l. Quæst. V. pag. 19. ubi tandem, sub-
jicit; Ex his apparet, Organon efficax Pareo, Beza, ac sociis idem esse ac
significans ea beneficia, quæ DEUS solus confert, vel medium aut orga-
non declarans & significans ea, quæ solus DEUS suâ vi interno homini
præstat. D. Behm. in Collegio AntiRathmanniano ad ζήτημα XXVIII.
thesi VII. quærit; qualis sit propositio; Evangelium est potentia DEI
ad salutem, & respondet, omnium tutissimum est, si cum B. Luthero &

aliis Orthodoxis Theologis in subjecto (hoc est in voce Evangelii) οὐρανὴν
καὶ λαοὺς statuamus & per Evangelium non tantum intelligamus exter-
nas Evangelii voces, nec solum externam Evangelii predicationem, sed
gratiosam divinae potentiae cum Evangelio unionem, quae potentia ab A-
postolo in praedicatione exprimitur ad modum sacramentalis unionis: Hoc
est corpus meum. Hoc sensu Apostolica propositio est Synecdochico-
Grammatica. Hoc modo & B. Chemnitius hanc propositionem Aposto-
licam resolvit cum Luthero in tractatu de Cæna cap. 4. non procul à fi-
ne. Hæc ille. Nota VIII. Photiniani, ut Socinus in Prælection. c. 5. &
Arminiani, ut Arminius ad triginta & unum articulos falsò sibi im-
positos, in artic. 15. statuunt, Evangelium ideò dici potentiam DEI,
quod DEUS ratione persuadendi concinnâ & aptissimis mediis fidem per-
suadeat, ut ob verisimilitudinem non possint non assensum præbere homi-
nes, & hinc Evangelium dici δυνατὴν, non secus ac Apollo δυνατὸς
ἐν ταῖς γερουσίαις Act. XIIX. 24. Cicero, Demosthenes & alii potentes
in persuadendo dici possunt, sed quid ad hoc Pelagianū dogma respō-
dendū sit, dixim⁹ supra Obs. VII. Conf. D. Wellerū in Com. ad h. l. p. 50.
Nota IX. Dicitur ab Apostolo Evangelium potentia DEI εἰς σωτη-
ρίαν, ad salutem, unde & εὐαγγελίον σωτηρίας vocatur Ephes. I. 13.
Prædicatum hoc tribuitur Evangelio, non ratione externi soni, vel
literarum, vocum, apicum, &c. sed ratione interioris sensus, &
conceptus divini; interim nec vox à prædicatione, nec Scriptura à
scripto Evangelio separari debet. Salus autem intelligitur non cor-
poralis & temporaria, sed spiritualis & æterna. Hæc enim meta est,
ad quam nos ducit Evangelii doctrina, salus sc. æterna. Rectè Chry-
sostomus Serm. III. Evangelium est potentia ad salutem, h. e. salutis &
vitæ causa, salutis & justitiæ operativum, sed quibus? non simpliciter
omnibus, inquit porro S. Pater, sed illis tantum, qui illud amplectun-
tur. Omnibus quidem prædicatur, sed non ab omnibus creditur, omni-
bus salutem offerre, sed non confert nisi credentibus. Cornelius à Lapide
Com. in h. l. inquit; Hanc Apostoli sententiam extendi quoq; posse ad
salutem corporis, cum sit generaliter vera. Nam, ait, Evangelium
est virtus & causa instrumentalis salutis & vitæ non tantum futuræ,
sed etiam præsentis, idq; non solum voce, sed etiam scripto &c. Atq;
hinc orta est consuetudo fidelium, ut Evangelium S. Iohannis contra
venena, veneficia, morbos, aliq; incommoda gestent, & circumfer-
ant.

¶ ANT.

rant. Sed 1. Cornelius ipse statim subjungit: *Verum Apostolus proprie non de corporali, sed de spiritali salute hic loquitur.* Ergo ex hoc loco elici nequit; Evangelium appensum è collo & gestatumq; corporalem afferre salutem. 2. nusquam patere illius consuetudinis vel potius superstitionis, divinam institutionem, nusquam promissionem, eamq; à SS. Patribus passim refelli, diximus statim ab initio hujus Exercit. *Nota X.* Dicitur porro Evangelium potentia DEI ad salutem *παντι τω πιστευοντι, omni credenti*, h. e. qui potentiae huic DEI ordinatae, praedicationi vid. Evangelii & Spiritus S. operationi, cui illa subordinata est, ex malitia, seu contumaciter non refragatur & resistit, sed Verbum DEI, per quod Spiritus S. in ipso efficaciter operari vult, serio recipit, eiq; sincerè obtemperat Rom. X. 16. 17. 1. Tim. IV. 16. confer *Formul. Concord.* pag. 807. 808. Extendit sese illa potentia ad omnes in univèrsum homines, estq; Evangelium per naturam suam salutare medium omnibus audituris, licet actu in salutem vergat solis credentibus. Adeoq; non amittit suam efficaciam Evangelium, quando reprobis & induratis praedicatur, licet in illis eam actu non exerat propter impedimenta & obstacula ab illis provenientia, nec desinit esse medium efficax conversionis, licet illi actu non convertantur. Et ita Evangelium per accidens fit inefficax, non potentiae defectu, sed malitiae motu, quo ejus operatio impeditur. Sic licet auditores Stephani aures obturarent Actor. VII. 57. nihilominus tamen Verbum DEI efficax manebat, quod Stephanus praedicabat, quamvis vim suam propter corda obdurata exerere non posset. Falsum ergo, quod asserit *Nicol. Arnel-dus*, Doctor Calvin. in *Vindic. & Conciliat. LL. Scripturae V. & N. T.* parte II. pag. 275. ad h. 1. *Esse Evangelium potentiam DEI ad salutem credenti, cujus cor DEUS ferit & aperit, non natura sua.* Licet enim non sit potentia DEI, actu scil. secundo nisi credenti, est tamen potentia DEI natura sua scil. actu primo. *Nota XI.* Addit denique Apostolus, *ισραηλ τε παντων, και εθνη, Judaeo primum & Graeco.* Objectum igitur in quod *δυναμις* & virtus Verbi DEI agit, sunt *Judaei & Graeci*, hoc est, *omnes homines* (nam in Judaeos & Graecos Scriptura totum mundum distribuit,) absq; ullà personarum acceptione. *Nota XII.* Effectus primus Verbi divini est *fidei donatio*, ut notitia DEI in intellectu oriatur ex verbo revelato. Verbum DEI enim (à quo

quo

quo Spiritus S. assistentia inseparabilis est,) non tantum objectum credendum illustrat, ut intellectus illustratum illud objectum recipere possit, sed & subjecto h. e. intellectui lumen infert, ut illi assentiri queat, ac simul voluntati novas vires confert, ut illud per fiduciam sibi applicare & appropriare valeat. Alter effectus est *salus*, quæ confertur homini, partim in hac vitâ scil. in ejus justificatione, quæ est Salus inchoata, partim in alterâ seu æterna vitâ scil. in ejus glorificatione, estq; salus consummata. Conf. Joh. V. 39. *Ex auditu Evangelii verè est fides* Rom. X. 17. & salus I. Cor. I. 21. 2. Tim. III. 15. Hinc argumentamur; Quicquid in se & intrinsecè divinam potentiam habet, notitiam DEI & fiduciam in Christi meritum donandi & excitandi ac æternam salutem conferendi, illud non tantum extrinsecus & objectivè saltem docet, monstrat & ostendit, sed intrinsecus in corde hominis contumaciter non reluctantis veram fidem (quâ solâ vitam æternam consequimur) verè & efficaciter operatur. Atq; Verbum DEI à Paulo Evangelizatum in se ac intrinsecè divinam potentiam habet, notitiam DEI & fiduciam in Christi meritum donandi & excitandi &c. E. vel: Quicquid est potentia DEI ad salutem omnium credenti, h. e. excellenter potens, seu potentissimum & efficacissimum fidei & salutis conferendæ medium, ex DEI ordinatione, ad finem hunc consequendum aptum, per quod & cum quo Spiritus S. operetur & fidem accendat in omnibus, qui potentia huic DEI Verbo Evangelio inditæ, non repugnant, illud non est ὄργανον ἀεργον & inefficax ad fidem & conversionem efficiendam; sed Evangelium à Paulo prædicatum & scriptum est tale. E.

III. Θεσεως nostræ fundamentū suppeditat nobis Apost. I. Thes. II. 13. Δὲ ἵστο καὶ ἡμῖς ὡς χάρις καὶ ἔλεος τοῦ θεοῦ ἀδιαλείπτως, ὅτι ὡς λαβόντες λόγον ἀκοῆς παρ' ἡμῶν τὸ θεῶν, ἐδέξαμεν ὃ λόγον ἀνθρώπων ἀλλὰ (καθὼς ἐν ἀληθείᾳ) λόγον θεῶν καὶ ἐνεργεῖται ἐν ὑμῖν τοῖς πιστεύουσιν. Ideo & nos gratias agimus DEO sine intermissione, quoniam cum accepissetis Verbum auditus à nobis, DEI, accepistis illud, non ut verbum hominum, sed (sicut est verè) verbum DEI qui & operatur in vobis, qui credidistis. Nota I. Laudantur hic Thessalonicenses, quod sermonem, quem ex Pauli & sociorū, quibus in mundo nihil erat contemptius, ore audiverant, non rejecerint, sed exceperint, non ut sermonem hominum, sive ut doctrinam recens ab hominibus ingeniosè excogita-

tam,

tam, sed ut Verbum ipsius æterni DEI, licet ab omnibus prædica-
 tum. Diximus alibi, *ἡ ἀλαμβάνειν* h. l. juxta nonnullos, signifi-
 care perceptionem verbi prædicati, quæ viribus naturæ peragitur,
δέχεσθαι verò receptionem per immotum fidei assensum, qui non est
 ex nobis, neq; ex virtute naturæ, sed gratiæ & Spiritus S. Sic quoq;
 hæc vox accipitur pro fideli & salutari assensu, Actor. VIII. 14. cap.
 XVII. II. I. Cor. II. 14. &c. Opponuntur ergò hîc, *suscipere, ut verbum*
hominum i. e. ut dubium & incertum, aut ut probabile saltem, aut
 humanâ solùm ratione vel autoritate firmatum, quod tantum opi-
 nionis assensum meretur, & *suscipere, ut Verbum DEI*, i. e. ut cer-
 tum, firmum & infallibile, quod indubitatâ fide credendum. *Nota*
II. Describit Apostolus Verbum à se prædicatum I. *à causâ efficiente*,
 seu autore, qui est DEUS, quod scil. sit *ἀληθῆς*, verè DEI verbum,
 q. d. Sermo, quem recepistis ut sermonem DEI, est verè sermo vel
 verbum DEI, 2. *ab effectu*, inquit, *ὅς καὶ ἐνεργεῖται ἐν ὑμῖν τοῖς*
πιστεύουσιν. Particula *ὅς* referri potest tam ad *θεόν, DEUM*, quàm ad *λόγον,*
sive sermonem. Ad DEUM referunt *Anselmus* Cantuar. T. II. Oper. Com.
 in Ep. I. ad Thessal. f. 329. itemq; *Lombardus*, quos sequuntur *Jac. Ti-*
rinus & Cornel. à Lapide ad h. l. Ad sermonem verò referunt *Ambro-*
sianus, sive *Ambrosio* inscriptus *Commentarius*, *Augustinus* de Præ-
 destin. Sanctor. cap. XIX. & pleriq; Interpretum. Et rectè. Relativum
 enim *ὅς* non ad DEUM, sed sermonem s. *λόγον* referendum esse, osten-
 dit tum scopus Apostoli; propositum enim ipsi erat commendare
 sermonem Evangelii à se prædicatum, à divinâ, quam spiret vi & effi-
 cacitate, tum addita particula *καὶ, ὅς καὶ ἐνεργεῖται*, *qui & operatur*
in vobis, q. d. non tantum prædicavi Vobis Verbum DEI, sed & ita
 prædicavi, ut illud operetur in Vobis fidem, ut exponit *B. Balduinus*
 Com. in h. l. Verbum *ἐνεργεῖται* nonnulli *passivè* accipiunt, ut
Theophylactus & Estius Comment. in h. l. ut sensus sit; *Quod verbum*
agitur, exercetur, incitatur (nim. agente DEO) *in vobis, qui credi-*
distis i. e. qui illud, velut semen quoddam fructiferum fide suscepistis,
agitur autem ad omne genus piarum actionum, ut inquit *Estius* loc.
 alleg. pag. 720. Sed rectius *activè* accipitur. Gratias enim agit Pau-
 lus pro sermonis Evangelici, uti dictum, efficaciam, quàm is egregiè in
 Thessalonicensibus credentibus sive fide sermonem Evangelicæ præ-
 dicationis amplectentibus exerat. Sed quid efficit & operatur Evan-
 gelium

gelium auditum & receptum in credentibus? ἐνεργεῖται, inquit
 Apostolus, scil. mentem reformat & illuminat, cor purificat, in vo-
 luntate veram fiduciam gignit, charitatem & spem inconcusam,
 constantiam infractam, patientiam & lætitiā in adversis excitat.
 Deinde non dicit vobiscum, quasi partim Verbum DEI, partim ipsi
 Thessalonicenses operentur, sed ἐν ὑμῖν, in vobis, ut ἐνεργεῖται seu
 efficacia omnis sit DEI & verbi divini, non hominis ex naturæ suæ
 viribus. Rectè Flacius in expositione hujus loci pag. 1011. *Summa*,
 inquit, est efficacia Verbi DEI, (DEUS enim per id agit,) sive legis
 ad mortificandum, & instar mallei, conterendum peccatorem: sive
 Evangelii, ad vivificandum eum, cum sit potentia DEI ad salutem
 omni credenti. Est itaq; hoc solidum argumentum contra Svenck-
 feldianum Fanatismum, quod scil. Externa prædicatio à Paulo facta,
 sit verè Verbum DEI & efficacissimum medium ad generandam fi-
 dem, conversionem & salutem.

IV. Producimus ad probandam thesin nostram dictum Hebr.
 IV. 12. ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, καὶ ἐνεργητικὸς, καὶ τομώτερος ὑπὲρ
 πάσαν μάχαιραν δίκομον, καὶ διεικνέμενος ἀχρι μερισμῶ ψυχῆς
 καὶ πνεύματος, ἀομῶν τε καὶ μελεῶν. *Vivus enim est sermo DEI*
 & efficax & penetrabilior quovis gladio accipiti, & percutiens usq; ad
 divisionem animæ ac spiritus, compagum quoq; ac medullarum. Nota
 I. Consideranda hîc, 1. Subjectum, 2. attributa. Subjectum est λό-
 γος τοῦ θεοῦ, Verbum DEI. Quamvis interpretes nonnulli, ut Hiero-
 nymus in cap. 66. Esaiæ, Ambrosius lib. 1. de Cain & Abel cap. 8.
 lib. IV. de Fide cap. 3. & lib. II. in Lucam, Cyrillus Alexandr. lib. II.
 in Joh. cap. 37. Theodoretus, Oecumenius & Anselmus, in h. l. ex Pa-
 tribus; Thomas Aquinas, Glossa utraq; , Lyranus, Cajetanus, Sta-
 pletonus, Francisc. Ribera, Menochius, Tirinus, Cornel. à Lapide,
 Justinianus Comment. in h. l. ex Scholasticis & Pontificiis, Jacobus
 Capellus in Observat. in N. T. ad h. l. pag. 141. Franciscus Junius Paral-
 lel. Lib. III. Tom. I. Oper. Col. 1169. Heinsius in Exercitat. pag. 558.
 Franc. Gomarus in Analyti Epist. ad Hebr. pag. 622. Oper. ex Calvi-
 nianis, itemq; Rathmannus in der beständigen Lehre der Väter p. 106.
 cum asseclis, & Fanatici omnes per λόγον θεοῦ hîc λόγον ὑποστατι-
 κόν, seu Verbum increatum, ipsum Dei Filium intelligant; tamen
 de Verbo DEI προφορικῶς, scripto & prædicato locum hunc inter-
 pretantur

prætantur ex Patribus *Arbanasius* Tom. I. Orat. 3. contra Arianos
 pag. 242. *Cyprianus* de Baptismo Christi, *Augustinus* Tom. II. Epist.
 58. ut & lib. XX. de Civit. DEI cap. 21. *Chrysoſtomus*, *Theophylactus*
 in h. l. *Philo Carpathius* in Cantic. Cantic. cap. III. v. 8. *Fulgentius*
 Epist. 2. ad Gallam de ſtatu Viduit. pag. 466. *Andreas Caſarienſis*,
Aretas & *Primasius* in cap. 1. Apocal. ex Pontificiis *Bellarminus* lib.
 IV. de Eccleſ. cap. 12. *Adam Sæſothius*, *Gvil. Eſtius*, *Stapletonus*
 (ſibi hac in parte contrarius) libro II. de principiis cap. 2. & alii, ex
 Calvinianis, *Beza* in annotat. majorib. ad h. l. *Piſcator*, *Pareus*,
Aretius in Comm. & notis ad h. l. *Job. Camero* in Reſponſ. ad quæſt.
 in Epist. ad Hebr. pag. 400. Oper. *Toſſanus* in Prælect. in Epist. ad
 Hebr. pag. 447. *Chamier* Panſtrat. Cath. Tom. I. Lib. VI. cap. 5. p. 77.
 2. Et è noſtratibus ferè omnes, quibus & nos adſtipulamur, nixi his
 rationibus 1. quia Nominis τὸ λόγῳ pro Filio DEI uſurpatio ſolè
 Evangelistæ Johanni in N. T. eſt peculiaris, & nec apud Paulum,
 nec apud alium Evangelistarum aut Apoſtolorum uſpiam reperitur.
 Et cur Paulus, qui in hac Epistolâ Chriſtum & Filium DEI expreſſè
 paſſim nominat, hoc loco vocet λόγον τὸ θεῶν? 2. Quia præter
 caput II. & III. etiam hujus ipſius capitis quarti verſus 2. 6. 7. & II.
 clariffimè oſtendunt, ſermonem Apoſtolo eſſe de Verbo DEI præ-
 dicato. De tali enim λόγῳ ſive ſermone agit, qui ad Iſraelitas eſt
 factus, qui per Apoſtolos eſt εὐαγγελισθεῖς, annunciatus, qui eſt
 λόγῳ τῆς ἀκοῆς, i. e. ἀκρόασις, ſermo auditus, ſive quem audie-
 runt Iſraelitæ, v. 2. qui per Φωνὴν, vocem eſt prædicatus v. 7. qui per
 incredulitatem ab audientibus eſt rejectus v. 6. II. & hunc demum
 ſermonem DEI dicit v. 12. eſſe vivum & efficacem. Intelligitur E. hîc
 ὁ λαληθεῖς λόγος, ſermo, quem DEUS Pater & ipſe Filius loquutus eſt,
 Hebr. I. 1. & 2. Joh. XII. 48. XV. 3. 3. quia agit Apoſtolus de fide ha-
 bendâ Verbo promiſſionis & comminationis divinæ, quo nos
 DEUS vocat & invitât εἰς τὴν κατὰ παύσιν, ad requiem, ſed hoc ver-
 bum eſt doctrina legis & Evangelii, ſcripta, lecta, prædicata, audi-
 ta. 4. quia non videtur perſonæ convenire, ut dicatur efficax, pene-
 trantior quovis gladio ancipiti, pertingere ad diviſionem animæ &
 Spiritus &c. Et ſi vel maximè hæc perſonæ tribui poſſent, tribueren-
 tur tamen illi reſpectu actionis, atq; in hoc genere actio divina eſt
 Verbi prædicatio. Primò ergò & proximè iſta Verbo DEI ſcripto &

prædicato competunt. 5. quia innuit hoc etiam particula $\gamma\delta$, Vivus enim est sermo DEI, quæ haud dubiè notat rationem subjctam iis, quæ præcesserunt, atq; præcessit dehortatio à contemptu Evangelii. 6. quia $\tau\epsilon\kappa\rho\mu\kappa\acute{o}\nu$, *judicativum* & *judicatorium*, optimè Verbo DEI prædicato convenit, ut diximus Exercit. Theolog. $\kappa\tau\sigma\kappa\epsilon\upsilon$. XIII in Fund. II. 7. quia, quæcunq; hîc $\tau\omega\ \lambda\acute{o}\gamma\omega\ \theta\epsilon\acute{o}$ tribuuntur, in aliis locis Verbo DEI $\pi\epsilon\rho\ \phi\omicron\rho\rho\mu\kappa\acute{\omega}$ à Spiritu S. assignantur. Nam *sermo DEI* dicitur *vivus* Joh. VI. 63. 68. Actor. V. 20. cap. VII. 38. Phil. II. 16. 1. Petr. I. 23. & *efficax*, Eccles. XII. 11. Rom. I. 16. 2. Cor. II. 4. *gladio* comparatur Es. XLIX. 2. Ephes. VI. 17. Apocal. II. 6. & quidem *gladio ancipiti*, Apocal. I. 16. cap. XIX. 15. dicitur $\kappa\epsilon\rho\mu\kappa\acute{\epsilon}\varsigma$ Joh. XII. 49. &c. Nec obstat, quod versu immediatè sequente 13. subjicitur, *nullam creaturam esse invisibilem in conspectu auctoris, ejus, omnia nuda & aperta ipsius oculis*. Pronomen enim $\alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon$, ejus, non ad $\lambda\acute{o}\gamma\omega\ \epsilon\gamma\theta\epsilon\alpha\ \phi\omicron\upsilon$, (hunc enim nemo illorum, qui hunc textum de $\lambda\acute{o}\gamma\omega\ \pi\epsilon\rho\ \phi\omicron\rho\rho\mu\kappa\acute{\omega}$ interpretantur, $\kappa\alpha\epsilon\ \delta\iota\omicron\alpha\gamma\mu\acute{\omega}\sigma\eta\nu$ dixit, ut falsò existimat *Heinsius*) sed ad DEUM, $\tau\epsilon\acute{\varsigma}\ \epsilon\gamma\theta\epsilon\alpha\ \phi\omicron\upsilon\ \lambda\acute{o}\gamma\omega\ \alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon$ autorem, est referendum. Ostendit enim Apostolus hoc vers. 13. unde sit illa vivifica & efficax $\epsilon\iota\epsilon\rho\gamma\epsilon\iota\alpha$, quam Verbo tribuerat, nempe ex DEO, qui *corda & renes scrutatur* Psalm. VII. 10. Rectè *Piscator* in analysi hujus loci pag. 687. *Nec verò, inquit, alteram illam expositionem evincit coherencia versiculi sequentis; quum pronomen $\alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon$ in illo bis positum, non sit necesse referri ad illum sermonem, cujus hic sit mentio, quippe cum habeat in fine illius versus, quo referatur, videl. illa verba, $\pi\epsilon\rho\ \epsilon\acute{\varsigma}\ \omicron\upsilon\ \upsilon\mu\acute{\iota}\nu\ \acute{o}\ \lambda\acute{o}\gamma\omega\varsigma$. Illud verò versic. 14. *Habentes ergò Pontificem &c.* non est collectio ex proximè præcedentibus deducta, sed regressio ad sermonem de summo Pontifice, longâ digressionem interruptum, cujus initium à v. 7. capitis III ut benè observat *Chamier*, Panstrat. Tom. I. L. VI. de Can. c. V. n. XII. p. 77. Nota II. Quamvis Apostolus in specie exaggerare videatur vim & efficaciam Verbi illius, quod contempserant Israelitæ, utpote qui æterno suo exitio experti sunt, quam non fuerit res mortua & impotens, & quàm non potuerit impune contemni, generatim tamen de omni Verbo DEI, sive de totâ doctrinâ cœlesti vivificandi vim & efficaciam Apostolus hoc loco haud dubiè prædicat; Neutra igitur illius doctrinæ pars, hoc est, neq; lex, neq; Evangelium, inefficax est, & litera mortua, ut fanatica *Svenckfeldianorum*, & *Anabaptistarum* factio*

factio blasphemat; Lex enim per se non est res mortua, sed viva Act. V. 1.38. licet per accidens non vivificet, Rom. II. 3. & quamvis *littera occidens* appellatur 2. Cor. III. 6. hoc ipso tamen innuitur, non esse litteram mortuam, (quod enim occidit, non est mortuum) sed ad Impios & peccatores spiritualiter occidendos, & iræ divinæ, mortis & maledictionis reos coarguendos, maximopere vivam & efficacem, seu vi mortificandi præditam. Evangelium verò est *Verbum vite* Joh. VI. 68. *potentia DEI ad salutem* Rom. I. 16. Præclare *Autor imperfecti Operis* in Matth. hom. XLVI. *Omnia verba divina, quamvis rustica sint, & incomposita, viva sunt, quoniam intus in sensibus suis habent positam veritatem DEI, quasi sanguinem in venis inclusum, & ideo vivificant audientem.* Nota III. Hactenus subjectum, nunc attributa videamus; (1) adscribitur Apostolus Verbo DEI ζων, vitam ζω, inquit, vivus (est) sermo DEI, h. e., non mortuus, aut invalidus, non littera mortua, non strepitus inanis. Dicitur autem sermo DEI vivus, non solum ratione effectus, quod vivificat corda nostra & accendit in illis fidem & motus spirituales, sed maximè ratione internæ formæ (propter οὐρανὴν ζωτικὴν) quia singularem vim & facultatem vivificandi à DEO præditam habet, uti supra ad dictum Christi Johan. VI. 63. annotatum, vel quia ratione sui formalis, scil. conceptus divini, vitam DEI continet, quam DEUS seipsum communicando, illi indere & communicare voluit, uti dictum Exercit. κατὰ σκευ. VII. Fundam. I. thes. 3. nota 2. (2) tribuit Apostolus Verbo DEI ἐνεργεῖαν, efficaciam, dilectâ enim appellatione DEI sermo ab eo vocatur ἐνεργής, efficax. An autem hoc posterius (ἐνεργής) sit declaratio prioris (ζων) an verò vita sit antecedens quid & prius efficaciam, quæ ex illâ fluat, indagavimus supra loco jam allegato, nota 3. Hoc loco observandum, τὸ ἐνεργής dicere actuositatem ac intrinsecam & inhaerentem, non verò adventitiam, sive in ipso usu & actu prædicationis vel lectionis demum ipsi forinsecus accedentem vim & facultatem, ad actus illuminandi, convertendi, sanctificandi, salvandi, itemq; mortificandi, convincendi, conterendi &c. producendos. Ἐνεργέω enim est *intus operor*, ita ut hoc Verbum semper involvat in subjecto operante intimam præsentiam causæ, vel principii operativi, vide Gal. II. 8. c. V. 6. Hinc argumentamur; Quicquid est de rei formâ & constitutione, id rei est inseparabile, perpetuum & necessarium;

Sarium; Vita & efficacia ratione primi actus vel efficacitatis est de
 divini Verbi ὁργανικῶς considerati, formâ & constitutione E. Propo-
 sitio est immotæ veritatis, Assumptum ex h. l. probatur. Item. Quic-
 quid est de rei formâ & constitutione, sive de internâ ejus perfectio-
 ne, id in humano demum usu non perficitur, nec per humani usus
 neglectum vel intermissionem immutatur. Nam esse rei non pen-
 det ab usu; Atqui vita & efficacia est de verbi divini forma & consti-
 tutione, sive de internâ ejus perfectione E. Hinc Theologi Jenenses in
 Censurâ pag. 186. Wir deduciren wieder M. Rathmannum, das die
 Schrift oder das schriftliche Wort Gottes auch vor unserm Lesen und
 betrachten/ als ein von Gott auserkührnes und kräftiges Mittel/ die
 Macht und Licht zur Befehrung habe/ das ist/ Sie sey dienlich und tüch-
 tig (dergleichen von keinem andern Prophan-Buch gesagt werden)
 und von Gott hierzu gewirmet/ geschrieben und der Welt hinterlassen/
 und vorgestellet/ das wir hierdurch sollen unterrichtet werden den Weg
 zur Seligkeit/ und bekomme solche Kraft und Macht nicht erst aus un-
 serm oder von unserm oder unter unserm Lesen/ anders nicht als wann
 sie zuvor für einen todten Buchstaben were zu halten/ und würde erst a-
 ctuiret und mit der Kraft der Befehrung animiret/ ausgerüstet und an-
 gethan/ wann sie von uns unter die Hand genommen wird. (3) adscri-
 bit Apostolus Verbo DEI τομὴν καὶ μερισμὸν, *sectionem, incisionem,*
divisionem anime & spiritus. Vim enim vitalem & efficaciam illam
 τὸ λόγος θεῶ Apostolus parò. declarat elegante similitudine, dum ait;
 quod sit *τὰ μᾶλλον ὡς πᾶσαν μάχαιραν δίτομον καὶ διικνούμε-*
νη ἄξει μερισμὸν ψυχῆς τε καὶ πνεύματος, ἀρμῶν τε καὶ μυελῶν,
penetrantior quovis gladio ancipiti, & pertingens usq; ad divisionem a-
nime & Spiritus, compagum quoq; ac medullarum. Comparat DEI Ver-
 bum 4. gladio, quod gladii simile in eadem significatione habetur Es.
 XII. 2. *posuit os meum, ut gladium acutum, docet Messias,* inquit D.
 Heshusius Com. in h. l. pag. 448. *Verbum suum fore efficacissimum &*
potentissimum & Ephes. VI. 17. vocatur Verbum DEI gladius Spiritus.
 Illo gladio percutiuntur & coercentur impii Es. XI. 4. inciduntur pra-
 væ cupiditates, unâ cum duritie cordis &c. β. gladio δίτομῳ sive an-
 cipiti, gladius δίτομος, seu *duplicis oris* est gladius duas acies, quasi
 duo ora habens, qui quasi utrinque mordet, quum utrinque sit acu-
 tus, confer Apocal. I. 16. cap. XIX. 15. Hebraice חרב פיפיות *gladius*

dius

dius gemini oris, five duorum orium i. e. acierum Psalm. CXLIX. 6. a-
 liàs, ut Judic. III. 16. & Proverb. V. 4. vocatur פֶּיִרָה פֶּיִרָה, sed in
 Psalmo citato geminatur prima syllaba, augendæ significationis cau-
 sa. Dicitur igitur Verbū DEI gladij διςομ & seu oris duplicis, non quod
 amphibologiis fallacibus hominibus imponat, ut ὀλοξίας, Apollo,
 sed quod nihil in eo obtusum sit, imò dicitur τομώτερον, magis acu-
 tus, magis secans, vel magis aptum ad secandum, quàm gladius, διςο-
 μ & vel ἀμφίσομ &, ut denotetur magna vis & facultas ad inci-
 dendum, vulnerandum, penetrandum & tandem mortificandum et-
 iam durissima & pervicacissima hominum corda. Quid enim insolenti-
 tius, aut durius corde Pharaonis, tamen Verbum DEI ejus duritiem
 instar gladii διςομ ita penetravit, ut sæpius deprecari manum DEI
 cogeretur. Infelix Felix, præses impius, à victo & captivo Paulo
 victus & concione ejus de justitiâ, continentia, & futuro judicio adeò
 commotus est, ut ἐμφοβη, metu perculsus, perterritus, non posset
 ipsum audire diutius, Actor. XXIV. 25. Ninive, civitas quondam am-
 plissima, attonita stetit ad Verbum Domini, à Jona prædicatum,
 nullo ante judicio commota, nullis miraculis in præsens factis obstu-
 pefacta. Cum enim vix cæpisset Jonas, quod jussus erat, proclamare,
 crediderunt Ninivita DEO, vel in DEUM, & jejuniò indicto sacco-
 induerunt cap. III. 5. 6. 7. Rectè ad hunc loc. D. Tarnovius in Com. pag.
 103. *Elucet hinc, inquit, quanta sit Verbi divini efficacia, quod tam subiti-
 vò & adeò immutat homines, ut vix cognoscas eosdem esse. Hisce Ninivi-
 tis paulo ante nemo erat magis profanus, magis improbus, aut magis in-
 credulus: illi verò per unam Jonæ concionem, aspirante divinâ gratiâ tan-
 tum proficiunt ut in alteram partem, palmam possideant, rectè creden-
 do & piè vivendo.* Ex concione Petri in die Pentecostes ad Judæos
 habitâ, orta est in animis auditorum primò κατένευξεν compunctio &
 contritio vera cordis, audientes compuncti sunt corde, inquit Lucas
 Actor. II. 37. deinde βεβηυσεν, consultatio, quâ rationem effugiendæ
 damnationis studiosè inquisiverunt, eamq; sibi à Petro & cæteris
 Apostolis monstrare cupidissimè rogarunt, dicentes; *Quid facie-
 mus viri fratres.* Deniq; ipsa conversio. Tria enim hominum millia
 ex unâ illâ Petri Concione ad cor ipsorum penetrante, verè ad Chri-
 stum fuerunt conversa v. 41. Observa hîc obiter, nonnullos inter-
 pretum existimare, voce διςομ respectum hoc loco haberi ad Vet.
 & No-

& Novum Testamentum seu ad Legem & Evangelium, quod scilicet
 utraq; cœlestis doctrinæ pars ad secandum & penetrandum sit effi-
 cax. Hinc *Augustinus* inquit Lib. XX. de Civit. DEI cap. 21. *Sermo-
 nem DEI dicit Scriptum gladium bis acutum, propter aciem gemi-
 nam Testamentorum duorum.* Et B. *Aegidius Hunnius* Com. in h. l.
*Verbum DEI, ait, gladius est Spiritus Sancti, quod Verbum, ut par-
 tes duas, Legem & Evangelium comprehendit; sic ex utrâq; suâ parte in-
 credibilem vim obtinet ad conscientias mortalium tum legis prædicatio-
 ne sauciandas, tum ad easdem conscientias voce Evangelii reficiendas,
 sanandas & vivificandas.* Nota IV. Quando porrò inquit Apostolus,
 quod sermo DEI pertingat ad divisionem usq; animæ, simul & spiritus,
 compagumq; & medullarum, eo ipso perseverat in metaphorâ sumptâ
 ab externo gladio, & figuratè indicat, Verbum DEI ad intima quæq;
 hominis, ad ipsum cor & animam ejusdem, ad intimos cordium &
 conscientiarum recessus suâ efficaciam pertingere & penetrare, nihilq;
 in homine tam esse abstrusum atq; reconditum, quod sermo ille vi-
 suâ non rimetur atq; discutiat. Ex dictis pro verbi divini efficaciam
 ita concludimus; Quodcunq; Verbum est vivum & efficax, ma-
 gisq; acutum & penetrans, quàm gladius *δίσκου*, ad secandum
 aliàs aptissimus, & insuper penetrat ipsum hominis cor, animum &
 spiritum & ad quævis interiora ejus pertingit, illud non est litera
 mortua, sed divinâ vivificandi virtute, maximâq; agendi & pene-
 trandi efficaciam, intrinsecè, in se ac per se, ante & extra usum in-
 structum est, atque præditum, nec demum vivum & efficax fit
 per elevationem Spiritus S. in suo legitimo usu; Sed verbum DEI
 juxta Apostolum est tale, E. Excipit *Cass. Movius* in Discursu Theo-
 log. F. l. pag. 2. *Autorem Epistola ad Hebr. loqui de Verbo DEI in usu,
 idq; probari ex ipso contextu, in quo Verbum DEI dicitur pervenire ad
 divisionem animæ & spiritus, quæ actio, inquit, Verbo DEI non compe-
 tit, nisi quando in legitimo suo officio constitutum est. Et quemadmo-
 dum Verbum DEI in usu penetrat instar gladii ancipitis, ita quoq;
 in usu tantum vim & efficaciam penetrandi habet.* Resp: 1. Apostolus
 his verbis significat actum secundum seu operationem Verbi divini,
 quæ actum primum, seu penetrabilitatem præsupponit. 2. Confun-
 dit *Movius* sophisticè verba sequentia cum antecedentibus; de ver-
 bis *ζῶν καὶ ενεργῆς*, præcipi è quæstio est, non de subsequentibus,
 quæ

quæ illustrationis gratiâ adducuntur. 3. Unde Movius exclusivam, quâ utitur, probabit? scil. DEI Verbum tantum in humano usu esse DEI potentiam, spiritum & vitam, *θεόπνευστον*, vivum, efficax, verbum vitæ, Spiritu S. animatum. Quid ergo Verbum DEI erit in se vel naturâ sui, præciso humano Verbi usu? Siccine DEI Verbum absolutè, in se, ratione internæ constitutionis vel primi actus non erit DEI potentia, spiritus & vita, *θεόπνευστον*, vivum, efficax, verbum vitæ &c. *Nota V.* Verbo DEI etiam in cordibus incredulorum & impiorum divina efficacia & operatio h. l. tribuitur. Nam respectu omnium etiam contumacium, (de quibus versu immediatè antecedente n.) dicitur *vivus, efficax, penetrans*. Et licet in eis vi suâ non producat actu effectum gratiosum & à DEO intentum, h. e. illuminationis, conversionis, sanctificationis, salvationis, (multis enim non prodest auditus Verbi, nec omnes per illum in requiem DEI introducuntur, quia scil. quidam per actualem *ἀπισθειαν* seu incredulitatem, gratiæ DEI in Verbo oblatae contumaciter repugnant, & vim illam Verbi prædicati impediunt, quo minus eis possit prodesse, & in requiem DEI ipsos introducere v. 2. & 6.) producit tamen in illis effectum punitorium, hoc est, secatur, ferit, vulnerat, concutit & mortificat dura & pervicacia eorum corda. Nam etiam si impii & contumaces pertinaciter Verbum DEI repudient, in corde tamen suo tales sentiunt aculeos, ac si quis gladio ancipite seu *δισόμω* aut utrinq; incidente, omnia interiora dissecet, confer Hebr. II. 12. cap. VI. 4. 5. 7. Nam per Verbum Spiritus S. arguit mundum de peccato Joh. XVI. 8. & instar mallei concutit durissimas petras Jerem. XXIII. 29. Et uti est credentibus odor vitæ ad vitam, ita & incredulis est odor mortis ad mortem, 2. Cor. II. 16. Imò hoc loco Apostolus videtur non tam ad vitæ collationem, quàm ad ejus ablationem respexisse, quando Verbum DEI gladio utrinq; incidenti, sive bis acuto, (cujus non est vitam conferre, sed potius auferre) comparat, uti diximus Exercit. VII. loco allegato. *Nota VI.* v. 13. ostendit Apostolus, unde fit illa efficacia & intima quæq; hominis penetrandi vis, scil. non ex voce, aliave actione hominis, sed ex DEO, qui *renes & corda scrutatur*, Psalm. VII. 10. & *cujus oculis omnia nuda sunt & aperta*. Hebr. IV. 13.

V. Theseos nostræ Fundamentum desumimus ex 1. Petr. I. 23.
 ἀναγεννημένοι οὐκ ἐν σπορῆς Φθαρτῆς, ἀλλὰ ἀφ' ἁγίας. διὰ λόγον
 θεῶ ζῶντος, καὶ μένοντος εἰς τὸν αἰῶνα. *Renati non ex semine cor-*
ruptibili, sed incorruptibili, per Verbum DEI vivum & permanens in
eternum. Nota I. Subjectum h. l. est λόγος, & quidem λόγος
 θεῶ non ὑποστυπικός, æternus DEI Filius, sed προφορικός, ipsum
 scil. *Evangelii Verbum*, Thomas, Cajetanus, Fevardentius, Lori-
 nus & alii Papistæ exponunt & de *Verbo Christo* & de *Verbo Sacra-*
mentali & de *Verbo prædicato*. Aretius quoque, Doctor Calvinianus
 Comm. in h. l. per λόγον, hîc Verbum DEI ὑποστυπικόν intelligit,
 ipse etiam Svenckfeldius more suo fanatico opinatus est, per λόγον
 hoc loco Filium DEI, designari, quem sequitur, ut solet, *Rath-*
mannus, ut mox videbimus. Ast (1.) licet S. Johannes, ut sæpius
 dictum, Christum, DEI Filium, vocet *Verbum DEI*, Johan. I. 1. 2. & 14.
 I. Epist. V. 7. &c. hoc ipsum tamen non est familiare aliis Apostolis
 aut Evangeliiis. (2.) Dicitur hoc DEI Verbum *Semen*. Quis verò
 unquam DEI Filium, seu λόγον ὑποστυπικόν semen appellavit, id quæ
 σχετικῶς, respectu nostræ regenerationis. (3.) Testatur Apostolus,
 nos ex hoc semine, ut materiâ ex quâ, regenerari. Verum quis DEI
 Filium materiâ ex quâ, nostræ regenerationis esse diceret? (4.)
 Afferit quoque Apostolus, nos per hoc semen, ut divinum instru-
 mentum seu potius medium regenerari. Id enim intendit præpositio
 διὰ cum genitivo, διὰ λόγον, Medium verò aut instrumentum
 nostræ regenerationis non est Verbum Christus, qui ejus est autor
 & operator, sed Verbum prædicationis Rom. I. 16. & X. 14. 15. 16. 17.
 I. Cor. I. 21. 23. 24. (5.) λόγος θεῶ ζῶντος ἐξηγήσεως causâ vocatur à
 Petro v. 25. ῥῆμα κηρύξας, quod est *Evangelizatum in vos*. Vox verò
 ῥῆμα nunquam de Christo, sed tantum de Verbo revelato, prædica-
 to vel scripto usurpatur. *Damascenus* in disceptatione Christiani &
 Sarraceni statim ab initio, Oper. fol. 587. Ego, inquit, unum solum
Verbum DEI confiteor increatum ens; omnem autem Scripturam non
dico λόγος, i. e. verba, sed ῥήματα DEI, i. e. sermones DEI. (6)
 Idem probatur ex parallelis Scripturæ locis, Luc. VIII. 11. *Semen*
est Verbum DEI, Jacob. I. 18. *Voluntariè genuit nos Verbo Veritatis.*
 I. Cor. IV. 15. *In Christo Jesu διὰ τῶς ἑαγγελίας per Evangelium ego*
vos genui. Idem ergò est λόγος θεῶ, per quem fideles Asiatici re-
 geniti

geniti fuerunt, cum Evangelio, per quod Apostolus Corinthios in Christo Jesu genuit. Accedit (7.) consensus tum venerandæ antiquitatis, tum omnium ferè Interpretum & Commentatorum in h.l. qui ad unum omnes, λόγον hîc de θεοφορικῶ, h. e. Verbo Evangelii de Christo, Asiaticis ab Apostolis prædicato, quodq; ipsi jam receperant, exponunt, si nonnullos Papistas, & Calvinianos, supra allegatos, itemq; Svenckfeldium & complices excipias. Malè igitur Rathmannus h. l. de essentiali DEI Verbo exponit, in der Wä- ter beständigen Lehre pag. 109. & 112. cum antea in Præfat. des Zugend- spiegels membr. 3. item im Gnadenreich pag. 118. & 124. orthodoxè de λόγῳ θεοφορικῶ intellexerit. *Movius* circa hunc locum Petri- num ita scribit, in chartâ suâ diffamatoriâ (contra D. Behm.) S. ij pag. 2. *Der fromme Leser wolle merken / daß 1. Pet. I. 23. Gottes Wort von dem unvergänglichen Samen ausdrücklich unterschieden werde / Sed quodnam semen incorruptibile aliud fingi potest, præter DEI Verbum? & absurdè Movius hac in parte contradicit Verbis Serva- toris nostri, Semen est Verbum DEI, ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Luc. VIII. 11. Rectè D. Menzerus in primâ suâ disputatione Anti-Pistoriana de S. Scripturâ th. 76. 77. inquit; *Ad præsentem Petri locum, quid potest dici nervosius pro internâ illâ vi Scripturæ S. verbis illis Apostolicis, quibus S. Petrus asserit, regenitos nos esse ex semine incorruptibili. Certè Apostolus ipsum DEI Verbum appellat incorruptibile Semen. Nota II. Assignantur huic subjecto certa attributa. Hunc λόγον enim vocat Apostolus 1. Semen incorruptibile, illudq; declarat ex oppositione se- minis corruptibilis, inquiens, nos regenitos esse ex semine non cor- ruptibili sed incorruptibili. Per semen corruptibile, cui Verbum DEI tan- quam semē incorruptibile opponitur, intelligunt aliqui semen frugū, cui ipse Salvator Verbum DEI assimilat Matth. XIII. 24. Marc. IV. 26. 27. 28. Luc. VIII. 4. B. Lutherus verò exponit de semine humano Tom. II. Jenens. Germ. fol. 333. b. Si vetus nativitas est ex semine, etiam no- vam nativitatem oportet esse ex semine. Semen illud non est caro aut sanguis, sed æternum DEI Verbum. Quo pertinet notus versiculus; Nos sumus in verbo, velut embryo clausus in alvo. Quemadmo- dum enim infans in utero materno concipitur, nascitur ac gestatur; sic per Verbum spiritualiter nascimur, & in Verbo portamur. Es. 46. v. 3. & 4. Neq; verò Verbum est tantum spiritualis alvus, in quâ fovemur,**

sed etiam semen, ex quo spiritualiter renascimur. Hæc B. Gerhardus in Com. ad h. l. pag. 137. *Semen hoc est incorruptibile causaliter, inquit Jac Tirinus Jesuita Com. in h. l. quia hominem, quem regenerat, facit incorruptibilem Job. 3. v. 5. & supervivendum in æternum. In quo sanè plurimum differt hoc semen divinum à semine humano & terreno, ex quo nihil nisi caducum, corruptibile & mortale progignitur quod instar fœni Es. 40. v. 6 & Ps. 101. v. 12. & flosculi vix natum moritur, contabescit & exarescit.* Paria affert Jac. Laurentius, Theol Calvinianus Com. in h. l. *Verbum, ait, vocat semen incorruptibile, ad discrimen seminis humani, sive generationis naturalis, tum etiam seminis frugum, segetum, herbarum, arborum, quod utrumque verè & per se est caducum, atque corruptibile, Verbum autem DEI manet in æternum.* B. D. Gesnerus in explanatione Loci 2. Timoth. III. 16 inquit; *Si DEI Verbum semen est incorruptibile & semen ad generandum aptum, necessum est, ut sit animatum & quidem æternâ virtute.* 2. Appellat Apostolus λόγον, seu sermonem DEI, ζῶντι vivum. In Græco constructio est ambigua, Ἀπὸ λόγου ζῶντος Θεοῦ. Et referri potest, vel ad Deum, vel ad Verbum DEI. Unde Vulgata reddidit; *per Verbum DEI vivi.* quam tamen versionem correxit Osiander in Bibliis, *per Verbum DEI vivum,* ex aliis versionibus ferè omnibus Ita habet quoque Syrus, in suâ paraphrasi Et ipse B. Lutherus in versione suâ Germanicâ non ad Deum sed ad sermonem refert, textum græcum ita reddens; *durch das lebendige Wort Gottes.* Hancque constructionem retinendam esse suadent sequentia α. *Seminis ἀφ' ἑαυτοῦ.* Verbum illud, ex quo fideles Asiatici erant regenerati, est semen ἀφ' ἑαυτοῦ, ergò & ζῶν. Nam semen esse ἀφ' ἑαυτοῦ & internam in se non habere vitam, ἀντιπαρῶς dicitur. Naturale semen licet ἀφ' ἑαυτοῦ sit, in se tamen vitam habet, antequam corrumpatur. β. *Immediatè sequens comparatio,* ex Esaiæ XL. 6. 7. 8. desumpta: *Quia omnis caro, ut fœnum, & omnis gloria ejus, tanquam flos fœni. Exaruit fœnum, & flos ejus decidit v. 24.* Componitur enim Verbum DEI cum carne, & omni gloria illius, quod omnis caro cum gloriâ suâ, ut fœnum exarescat, Verbum autem Domini evangelizatum in æternum maneat. γ. *Adjuncta Apostolica descriptio.* Verba sub finem vers. 23. μένουσι εἰς τὸν αἰῶνα expressè ad ῥῆμα Θεοῦ referuntur v. 25 ῥῆμα κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα. Ergò λόγος Θεοῦ est ῥῆμα κυρίου. Hinc Pileator ad h. l. inquit; *Ei nostram versionem*

nem

nem confirmat & planè postulat testimonium; quod mox affertur ex E-
 saia, ubi habetur; Verbum Domini manet in æternum. Participia igitur
 ista; ζῶντες & καὶ μένοντες conveniunt hic, non cum nomine Θεῶς,
 sed cum nomine λόγος. Quod si participium ζῶντες conveniret cum
 nomine Θεῶς, sic potius verba ordinasset Petrus; Ἀλλὰ λόγος Θεῶς ζῶντες
 (Legitenim Piscator, Ἀλλὰ λόγος ζῶντες Θεῶς, καὶ μένοντες εἰς τὴν
 αἰῶνα.) δ. *Locorum parallelorum collatio.* Vivum esse tribuitur DEI
 verbo Hebr. IV. 12. ζῶν ὁ λόγος τοῦ Θεῶς καὶ ἐνεργῆς. Act. VII. 38.
 Μωσὴς ἐδέξατο λόγια ζῶντα, δέναι ἡμῖν, *Moses accepit eloquia viva,*
ut traderet nobis. Joh. VI. 63. τὰ ῥήματα, ἃ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν, πνεῦμά
 ἐστὶ καὶ ζωὴ ἐστίν. ε. *Syriaca Versio,* quæ ita habet; *Regeniti estis per*
sermonem vivum DEI, qui manet in æternum. Ubi posterius partici-
 pium ad DEUM quidem referri videtur, prius tamen ad sermonem
 referri nulla veritatis specie negari potest. Hæc autem vis & vita
 Verbi divinitus ordinata est ad hominem non tantum externè infor-
 mandum, sed & internè illuminandum & vivificandum. Et sanè par-
 ticula ζῶν non tam actum secundum, quàm actum primum vitæ notat,
 propterea etiam à B. Luthero vox illa translata est, ein lebendiges
 Wort / verstehe / das an und für sich actu primo lebet. Verbum ergo
 πνευματικὸν actu primo, vel ut ipse Pareus loquitur, ratione interna
 formæ vivum est, propter singularem vitæ vim in Verbo vi divinæ or-
 dinationis reconditam. Hinc sequentia deducimus πορίσματα: Vir-
 tutem & vitam Verbo divinitus communicatam eidem non esse ex-
 trinsecam vel ἑξωτερικὴν, sed maximè intrinsecam, non separabi-
 lem, sed inseparabilem, non χρονικὴν & momentaneam, sed perpe-
 tuam, non contingentem, sed necessariam, ex necessitate divinæ or-
 dinationis. Quicquid enim est de ratione internæ formæ, vel inter-
 næ perfectionis, id rei maximè intrinsecum est, inseparabile, perpe-
 tuum & necessarium; Vita divino Verbo est de ratione internæ for-
 mæ vel internæ perfectionis E. Vel; Quicquid est de rei definitione,
 illud est de rei quidditate & consequenter intrinsecum, inseparabi-
 le, ad internam perfectionem pertinens: Si Verbum DEI est semen
 incorruptibile & semen ad generandum aptum, necesse est, ut sit a-
 nimatum & quidem æternâ vi & virtute, quæ soli Spiritui S. compe-
 tit, unde etiam Verbum ipsum est vivum & manet in æternum, ut hoc
 loco & apud Esaiam dicitur. *Nota III.* In hujus Petrini loci resolu-

tionem respiciendum denique est ad *Verbi divini effectum*. Testatur enim Apostolus, Fideles Asiaticos ex Verbo DEI, ut incorruptibili semine ἀναγεννημένους, regeneritos esse. Nequaquam verò h. l. aliquis cum Nicodemo intelligat secundam quandam generationem ac nativitatem corporalem seu naturalem, sed spirituales, quæ est interna quædam sanctificatio, diciturque cum hîc tum alibi in Scripturâ regeneratio sive renascentia, quia sequitur primam seu naturalem. Tantæ scil. virtutis & potentia est divinum Verbum, ut hominem, *carnem & sanguinem*, Joh. III. 6. i. Corinth. XV. 50. regenerare possit ad alteram vitam, & ex filiis *iræ naturæ* Eph. II. 3. facere filios *gratiæ, adoptionis & lucis*. Verè omnia sanctificantur per Verbum DEI i. Tim. IV. 5. Argumentamur itaq; ex hoc loco Petrino pro efficacia Verbi divini, hunc in modum; Quodcunque Verbum est *semen vivum & incorruptibile*, ut ex eo regeneremur omnes, illud intrinsecè, in se & per se vitâ, ac vi regenerandi divinâ præditum sit, oportet. Sed Verbum DEI est semen vivum &c. E. Sive itaq; jam in omnibus regeneratio sequatur, sive minus, sive adhibeatur V. D. in usum, sive non, manet tamen intrinsecè vivum, & vi regenerandi divinâ præditum.

VI. Fundamentum thesæos nostræ subministrat nobis S. Jacobus c. I. v. 21. Ἐν πραΰτητι δέξαθε τὸν ἔμφυτον λόγον, τὸν δυνάμενον σωσαι τὰς ψυχὰς ὑμῶν. *In mansuetudine suscipite Verbum insitum, quod potest salvare animas vestras*. Nota i. per λόγον ἔμφυτον hoc loco non intelligitur *Ratio* naturæ hominis implantata, sive naturale Rationis ac mentis lumen, quod, quid agendum, fugiendumq; sit, duce naturâ præscribit, ut explicat Oecumenius Com. in h. l. Nam loquitur Apostolus de tali λόγῳ, quem in mansuetudine suscipere possunt fideles. Rationem verò suscipere non possunt, cum eam vi creationis acceperint. De tali λόγῳ, qui potens est salvare animas nostras, sed Ratio mortalibus indita salutem efferre nequit. De tali λόγῳ, cujus non auditores sed factores esse debemus v. 22. de λόγῳ ἀληθείας, seu verbo veritatis, per quod Deus nos genuit, quæ omnia in Rationem humanam non quadrant. Nec λόγος ἔμφυτος est Filius DEI, λόγος ἰσωςατικός, seu Verbum personale, quod naturæ humanæ per incarnationem insitum est, ut exponit *Anselmus* in enarratione de transfiguratione Christi Luc. XVII. fol. 140. a. Tomo I. Oper. ubi inquit, *Jesus verò, id est, Salvator & salutaris, est sermo Evangelicum,*

angelicus, de quo dicitur: suscipite Verbum insitum, quod potest sal-
vare animas vestras) Concilium Viennense, & Svenckfeldius (qui non
solum hunc locum, sed & omnia reliqua dicta de Scripturæ efficacia
agentia malè & ἀπαιδέως explicat de Verbo ὑποσηκῶ) quæ ex-
positio Balch. Paes, Monacho Lusitano Comment. in Epist. Jacobi
ad h. l. pag. mihi 236. & 237. probabilis est. Cum nos potius dicamur
inberi Christo. Christus enim est vitis illa vera, & nos palmites in i-
pso Joh. XV. 1. 5. arbor vitæ, cui nos, quasi rami vel surculi inserimur,
ut ab eo vitam, succum & vigorem gratiæ sugamus Rom. VI. 5. 1. Joh.
IV. 16. Rom XI. 17. ut taceam, usum vocis λόγος pro λόγῳ ὑποση-
κῶ soli Johanni in N. T. esse usitatum & peculiarem, reliquis verò
Evangelistis & Apostolis non frequentatum, ut sæpius diximus, sed
λόγῳ ἐμφυτῶ est Verbum, quod per prædicationem Ministro-
rum velut bonum semen cordibus nostris inscribitur & quasi im-
plantatur. Ministrorum enim operâ Verbum DEI animis hominum
inserirur juxta illud Apostoli I. Cor. III. 6. Ego plantavi, Apollo riga-
vit, sed DEUS incrementum dedit. Sicut autem semen corporale tran-
sit in naturam geniti & verè fit ἐμφυτον, quasi ingeneratum; sic Ver-
bum DEI, semen illud spirituale & incorruptibile, per quod in spem
vitæ æternæ renascimur I. Petr. I. 23. manere debet in renatorum cor-
dibus, ut eis verè sit ἐμφυτον & congenitum, sive insitum. B. D.
Brochmand paulò aliter hoc vocabulum explicat in Com. h. l. scil. do-
ctrinam Evangelii esse ἐμφυτον & aptam, quæ salvet animas nostras,
quando non hæret in lingua, in labiis, in cerebro, sed crebrâ meditatione
& usurpatione & divinâ εὐλογία, ita transit in naturam nostram, ut in
universâ nostrâ vitâ, sermonibus & actionibus vis & valentia doctrinæ
se prodat. Hæc ille. Verbum itaque, quod debemus in mansuetudi-
ne suscipere, (en modum receptionis,) Verbum veritatis, per quod
nos DEUS regenit, v. 18. Verbum, cujus non auditores tantum sed
& factores esse debemus v. 22. hoc est Verbum Evangelii, de quo
Paulus ait; Hoc est verbum fidei, quod prædicamus Rom. X. 8. & Petrus
I. Epist. I. 25. Hoc est Verbum, quod evangelizatum est in vobis. Nota
II. Verbo huic per prædicationem insito adscribit Apostolus saluta-
rem illum effectum, quod possit salvare h. e. ad æternam salutem
perducere animas nostras. Sic Act. XI. 14. Verba, quæ Petrus ad Cor-
nelium

nelium factus erat, vocantur verba per quæ ipse servandus esset, & tota eius domus. *Animas* autem dicit pro ipsis *hominibus*, per synecdochæ partis pro toto in Scripturâ familiari, vide Gen. XII. 5. Actor. II. 41. & VII. 14. Rom. XIII. 1. & alibi passim. Vel animabus tribuit salutem per excellentiam, sicut Petrus, ubi nominat *salutem animarum* I. Epist. I. 9. Sic Christus *animæ damnatum* appellat, quum quis damnatur æterna morte Matth. XVI. 25. Quibus tamen loquendi formis corpus non excluditur. Habet verò Verbum DEI $\epsilon\mu\phi\upsilon\tau\omicron\nu$ vim & facultatem salvandi animas in se consideratum, non tantum, quando in prædicatione & applicatione spectatur, hoc est, $\delta\acute{\iota}\nu\alpha\tau$ est sermo DEI salvos nos reddendi, sive nos illam potentiam agnoscamus & fide percipiamus, sive secus. Confer. I. Cor. I. 18. actu verò non salvat, nisi fide susceptus. Sicut enim granum tritici in se vim germinandi habet, sed actu non germinat, nisi terræ sinu receptum, sic Verbum Evangelii in se vim & facultatem salvandi habet, actu tamen non salvat, nisi fide receptum.

Johann. XVII. 17.

Sanctifica nos, Pater, in veritate tua, Sermo tuus veritas est!

Th. ev. a. 506 d

